

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่ความยั่งยืน
Knowledge management and local wisdom
to develop community products for sustainability

ทรงสิริ   วิชิรานนท์
ณรงค์   โพร้พฤษานันท์
ธนพรรณ   บุญรัตนกลิน
เมทิกา   พ่วงแสง

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากงบประมาณรายจ่าย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

บทคัดย่อ

สถานะพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี สามารถแสดงให้เห็นทุนและศักยภาพของชุมชน ในการจัดการกับสถานการณ์ ในพื้นที่ประกอบด้วย 3 ส่วนคือ (1)บริบทของพื้นที่ เป็นข้อมูลที่ทำให้เกิดความเข้าใจประวัติความเป็นมาของตำบล ลักษณะภูมิประเทศเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ การจอมบึงการปกครอง สิ่งแวดล้อมของชุมชน รวมทั้งลักษณะ และจำนวนประชากรกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ (2) เส้นทางการพัฒนา เป็นข้อมูลของสถานการณ์หรือปัญหาของพื้นที่ งานหรือกิจกรรมที่ตอบสนอง ประชาชนที่ได้รับผลกระทบ ทุนทางสังคมที่เกี่ยวข้อง และผลการดำเนินงานโดยแสดงให้เห็นตามช่วงเวลาที่เกิดขึ้นและในส่วนนี้จะสะท้อนให้เห็นแนวคิดและหลักการในการพัฒนาหรือจัดการกับสถานะการหรือปัญหาของพื้นที่ที่สอดคล้องกับ วิสัยทัศน์และพันธกิจ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ (3) ทุนและศักยภาพของพื้นที่ เป็นข้อมูล ทุนทางสังคมในพื้นที่ซึ่งใช้ในการจัดการกับสถานการณ์และปัญหาของพื้นที่ประกอบด้วย (1) บุคคล (2) กลุ่มทางสังคม องค์กรชุมชน(๓)หน่วยงานและหมู่บ้านจัดการตัวเอง เป็นการนำปัญหาและความ ต้องการของประชาชนในพื้นที่เป็นตัวตั้งในการทำงาน และทุนทางสังคมในพื้นที่ที่มีการ ร่วมคิดร่วมทำ จนเกิดเป็นผลกระทบนำมาสู่การเปลี่ยนแปลง ทั้งสถานการณ์ภาวะปรกติ และภาวะวิกฤติ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอย่างเท่าทันต่อเหตุการณ์ ซึ่งแสดงให้เห็นศักยภาพของพื้นที่ในการที่ ในการจัดการ ตนเองได้

Abstract

Area status of the Pak Chong Subdistrict Administrative Organization, Chom Bueng District, Ratchaburi Province Able to demonstrate community capital and potential In dealing with the situation In the area consists of 3 parts: (1) The context of the area It is information that gives rise to an understanding of the history of the district. Economic topography Society, culture and traditions Domination Community environment including And the target population in the area (2) development path It is information of the situation or problem of the area. Tasks or activities that meet Affected people Associated social capital And performance, demonstrated by the time it has taken place and in this section it reflects the concepts and principles for developing or dealing with the status or problems of the area that are consistent with the vision and mission. Of the local government organization And (3) the capital and potential of the area Social capital is an intriguing background, used to deal with the situation and problems of the area. (1) Person (2) Social group Community organizations (3) self-managing agencies and villages It is to bring the problems and needs of the people in the area as the ones in their work. And social capital in the area Co-think, co-do Until the effect led to the change Both the normal situation And crisis To happen in the future, keeping pace with the events Which shows the potential of the area in which In self-management.

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัย เรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่ความยั่งยืน ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร และกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ปีงบประมาณ 2563 คณะผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

สารบัญ

รายการ	หน้า
บทคัดย่อ	ก
Abstract	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทที่ 1	1
บทนำ	1
คำถามการวิจัย	2
วัตถุประสงค์	3
ขอบเขตการวิจัย	3
นิยามศัพท์	3
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	4
แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น	4
แนวคิดการจัดการความรู้	21
การพัฒนาผลิตภัณฑ์	33
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	62
บทที่ 4 ผลการศึกษา	67
บริบทพื้นฐาน	67
ศักยภาพชุมชน	75
เส้นทางการพัฒนาชุมชน	78
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษา	82
สถานะเชิงพื้นที่	82
การส่งเสริมกระบวนการเครือข่ายองค์ความรู้	83
รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์	84
บรรณานุกรม	85

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่กับสังคมมนุษย์มาช้านานและเป็นการดำรงในชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่นโดยมีการปรับสภาพการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ตามกาลเวลา ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีเอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ เป็นองค์ความรู้ที่มีการเชื่อมโยงกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาชีพ เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่และวัฒนธรรม (ประเวศ วะสี, 2530: 6) ซึ่งภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความงามที่จรจรโลงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพและเป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาเดิม เพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัยดังนั้น ภูมิปัญญาจึงมีคุณค่าไม่เพียงแต่ต่อท้องถิ่นและผู้คนเท่านั้น แต่ยังมีประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนอีกด้วย (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2553) ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อและพฤติกรรม ซึ่งเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ที่เป็นองค์รวมระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ รวมไปถึงกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ การปรับตัวการเรียนรู้เพื่อการอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงถือเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาชีวิต ความอยู่รอดของบุคคล ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้าน เกิดขึ้นจากความรู้ ประสบการณ์ และแนวคิดที่ชุมชนได้มีการถ่ายทอด สืบสานต่อกันมาในการประดิษฐ์คิดค้น สร้างสรรค์ เพื่อให้ใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม และการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยเฉพาะภูมิปัญญาด้านการดำรงชีวิต อันประกอบด้วย การแสวงหาอาหาร การสร้างที่อยู่อาศัย การจัดหาหรือคิดค้นเสื้อผ้าเพื่ออุ่นห่ม และความรู้ในการรักษา โรคร้ายไข้เจ็บ ซึ่งช่วยให้สังคมไทยนับแต่อดีตสามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข สืบจนถึงปัจจุบัน การจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) หมายถึง การได้มาซึ่งความรู้ที่ผ่านกระบวนการรวบรวม ประมวลผลข้อมูล สารสนเทศ ความคิด ตลอดจนประสบการณ์ของบุคคล เพื่อสร้างความรู้ และจะต้องมีการจัดเก็บในลักษณะที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้ โดยอาศัยช่องทางที่สะดวก เพื่อนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ ทำให้เกิดการโอนถ่ายความรู้และการการแพร่กระจายความรู้ หลักการที่สำคัญในการในการเปลี่ยนแปลงความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล ให้มีสภาพกลายเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดเจน และองค์ประกอบหลักที่สำคัญประการหนึ่งของการจัดการความรู้คือ กระบวนการจัดการความรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญในการจัดองค์ความรู้ที่มีอยู่ให้มีระเบียบแบบแผนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการนำเอากระบวนการจัดการความรู้ เข้ามาเป็นแนวทางการในการจัดการความรู้ โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นองค์ความรู้ที่กระจัดกระจายในตัวบุคคลอันเกิดจากประสบการณ์ ความคิด ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม การดำรงชีวิตของคนในแต่ละท้องถิ่น มีการสั่งสม ทดลองใช้ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจนกระทั่งมีความสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณีทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งความรู้โดยนัยหรือความรู้ที่มองเห็นไม่ชัดเจน มีการถ่ายทอดให้แก่กันและกันในลักษณะของคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง แต่ยังขาดการจัดเก็บ การถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ และไม่สามารถนำข้อมูลมาเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้ของคนทั่วไปได้ ผู้ศึกษาเล็งเห็นถึงความสำคัญของการนำเอาแบบจำลองการจัดการความรู้ เข้ามาเป็นแนวทางเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ที่สามารถถ่ายทอดให้ผู้ที่สนใจและต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาได้รับรู้ นอกจากนั้นนโยบายของภาครัฐได้มีการส่งเสริม

และสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของไทย โดยนโยบายประการหนึ่งที่สำคัญคือโครงการประชารัฐ ซึ่งเป็น การประสานความร่วมมือทุกภาคส่วนทั้งภาคเอกชน ภาควิชาการ ภาคประชาสังคม และภาคประชาชน โดยเอา ชุมชนเป็นตัวตั้ง ยึดปัญหาและความต้องการของชุมชนเป็นหลัก ด้วยการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน สร้างรายได้ เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน โดยสิ่งที่สามารถสร้างรายได้ที่ยั่งยืนให้ชุมชนได้ คือ เกษตร การแปรรูป และ ท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งนี้จะต้องมีการพัฒนาเป็นกระบวนการเริ่มตั้งแต่การเข้าถึงปัจจัยการผลิต การสร้างองค์ ความรู้ การตลาด การสื่อสารเพื่อสร้างการรับรู้เพื่อความยั่งยืน และการบริหารจัดการ เพื่อสร้างชุมชนให้เกิดความ มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ในรูปของผลิตภัณฑ์ชุมชนประเภทต่างๆ มุ่งเน้นให้เกิดการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ รวมทั้งหวังผลทางด้านสังคม คือการยึดโยงร้อยรัดความเป็นครอบครัวและชุมชนให้เกิดวัฒนธรรม ร่วมคิด ร่วมทำ โดยการใช้ต้นทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ ได้รับการสั่งสมสืบทอดมาจากประสบการณ์และความสามารถของชาวบ้าน อย่างสอดคล้องกับบริบททางสังคม รวมทั้งทุนทางธรรมชาติ ที่เอื้อต่อการนำมาแปรรูปให้เป็นผลผลิตทางภูมิปัญญา เพื่อสร้างอาชีพ รายได้ที่จะนำมา ซึ่งการพึ่งตนเอง ทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว และชุมชน มีการส่งเสริมและพัฒนาระบบการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ ด้วยการนำเอาภูมิปัญญาและทรัพยากร ท้องถิ่นที่มีอยู่ มาพัฒนาต่อยอด สร้างสรรค์ และเพิ่มมูลค่าเป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ที่มีอัต ลักษณ์ สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค โดยมีการพัฒนาตั้งแต่กระบวนการผลิต (ต้นน้ำ) ให้มีคุณภาพ ได้ มาตรฐาน มีความปลอดภัยต่อผู้บริโภค การพัฒนาผลิตภัณฑ์ (กลางน้ำ) ให้มีคุณภาพได้มาตรฐานสากล มีระบบ การบริหารจัดการที่ดี สามารถนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในกระบวนการพัฒนารูปแบบและบรรจุภัณฑ์ ให้มีความหลากหลาย สามารถแข่งขันในตลาดได้ รวมถึงการพัฒนาด้านช่องทางการตลาด (ปลายน้ำ) ให้ผู้ผลิต ผู้ประกอบการ มีช่องทางการจำหน่ายเพิ่มมากขึ้น

พื้นที่ที่เลือกศึกษาคือ ชุมชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี โดยให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่น ซึ่งมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร ได้ลงนามบันทึกความร่วมมือกับจังหวัดราชบุรี ในการดำเนินการวิจัย และการบริการวิชาการสำหรับการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน การพัฒนา บรรจุภัณฑ์ การส่งเสริมการตลาด และการประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ รวมถึงคณะผู้วิจัยได้มีการลงพื้นที่เพื่อพูดคุย สัมภาษณ์ความต้องการของชุมชนเพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงานวิจัย โดยการศึกษาวิจัยนี้จะช่วยทำให้จังหวัด ราชบุรี มีการรวบรวมองค์ความรู้ เผยแพร่องค์ความรู้ และนำมาพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อความเข้มแข็งของ ชุมชน และส่งเสริมเชิงอนุรักษ์ วัฒนธรรมของชุมชนให้มีความยั่งยืน ซึ่งจากการลงพื้นที่พบว่ายังมีชุมชนหรือ วิสาหกิจชุมชนที่ยังไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน หรือเพิ่งเริ่มก่อตั้ง ซึ่งยังขาดกระบวนการจัดการที่เป็น ระบบ การศึกษาวิจัยนี้จะช่วยแก้ปัญหาให้ชุมชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี ได้มีการรวบรวมองค์ความรู้ เผยแพร่องค์ ความรู้ และนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน พัฒนาแหล่งเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของ ชุมชน และส่งเสริมเชิงอนุรักษ์ วัฒนธรรมของชุมชนต่อไป รวมถึงยังได้แนวทางเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน บรรจุ ภัณฑ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของชุมชนอีกด้วย

คำถามวิจัย

1. การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ชุมชน จังหวัดราชบุรีเป็นอย่างไร
2. แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน บรรจุภัณฑ์ และช่องทางการตลาดสำหรับชุมชนในพื้นที่จังหวัด ราชบุรีเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ชุมชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน บรรจุภัณฑ์ และช่องการตลาดสำหรับชุมชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี

ขอบเขตการวิจัย

พื้นที่ จังหวัดราชบุรี
ผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ประกอบด้วย ประชาชนหรือผู้มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ชุมชน เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ผู้บริหารองค์กรส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในชุมชน

ขอบเขตเนื้อหา ได้แก่ บริบทจังหวัดราชบุรี ภูมิปัญญาผลิตภัณฑ์ชุมชน การจัดการความรู้ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์

นิยามศัพท์

การจัดการความรู้หมายถึง กระบวนการรวบรวมความรู้ แลกเปลี่ยนความรู้และสร้างความรู้ อาจเป็นความรู้ของบุคลากรหรือกลุ่มบุคคล ภายในองค์กร รวมทั้งองค์กรท้องถิ่น โดยเป็นความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กรแล้ว มาจัดระบบสร้างวิธีการเข้าถึงได้โดยง่าย และจะต้องมีกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้เกิดการ าคความรู้ไปใช้ พร้อมทั้งจะต้องมีกระบวนการปรับปรุงความรู้ให้ทันสมัย มีบรรยากาศหรือวัฒนธรรมขององค์กรให้เกิดการแบ่งปันความรู้ สนับสนุนให้เกิดการถ่ายโอนและกระจายความรู้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความสามารถ กิจกรรม ผลงาน ประสพการณ์ ทักษะ ที่ในการดำเนินชีวิตที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ปรับปรุง พัฒนา สังสมและถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นเวลานานของผู้คนในท้องถิ่น รวมทั้งสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาจากวิสตุ ุอุปกรณ์ และทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้ในการด ารงชีวิต ตลอดจนในการแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยมีการประยุกต์จนเหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่นนั้นๆ

ผลิตภัณฑ์ชุมชน หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่มีกำเนิดมาจากชุมชน โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แสดงให้เห็นถึงรากฐานทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนนั้นๆ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดการความรู้ รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ จากเอกสารราชการ หนังสือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องพอรวบรวมได้เป็นลำดับดังนี้

- แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น
- การจัดการความรู้
- การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- การพัฒนาผลิตภัณฑ์
- งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

1 ความหมายและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญา หรือ Wisdom หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ที่นำมาไปสู่การปฏิบัติ เพื่อแก้ไขปัญหาของมนุษย์ หรือ ภูมิปัญญา คือ พื้นความรู้ของปวงชนในสังคมนั้น ๆ และปวงชนในสังคมยอมรับรู้ เชื่อถือ เข้าใจ ร่วมกัน เรียกว่า ภูมิปัญญา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ได้ให้ความหมายของคำว่า ภูมิปัญญาไว้ว่า “พื้นความรู้ความสามารถ” (<http://www.royin.go.th/dictionary/>วันที่ 1 เมษายน 2563)

ภูมิปัญญา หมายถึง ทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นแต่ละแห่งซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะคน หรือเป็นลักษณะสากลที่หลายถิ่นมีคล้ายกันก็ได้ ภูมิปัญญาชาวบ้านในแต่ละถิ่นเกิดจากการแสวงหาความรู้ เพื่อเอาชนะอุปสรรคทางธรรมชาติ ทางสังคม ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ภูมิปัญญานี้จึงเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและชาวบ้าน เช่น การประกอบพิธีกรรมของชุมชน หรือประเพณีการรวมกำลังช่วยกันทำงานใหญ่หลวงเกินวิสัยที่จะทำสำเร็จได้โดยคนเดียว เป็นต้น

ภูมิปัญญาหมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคล และสังคม ซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติสืบต่อกันมาภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรของบุคคลหรือ ทรัพยากรความรู้ก็ได้ ทรัพยากรความรู้ที่ถือว่าเป็นภูมิปัญญา ได้แก่ ความรู้ในสาขาอาชีพหรือวิชาการด้านต่างๆ เช่น การคัดเลือกพันธุ์ข้าว การถนอมอาหาร วัฒนธรรม ศิลปะ จารีตประเพณี เป็นต้น ส่วนทรัพยากรบุคคลที่ถือว่าเป็นภูมิปัญญา ได้แก่ ชวนาผู้ประสบความสำเร็จในการผลิต พรหมณ์ผู้เชี่ยวชาญในบายศรี เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Folk Wisdom)

เป็นคำที่ใช้แพร่หลายอยู่ในปัจจุบัน แต่มีผู้บัญญัติคำที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน สามารถใช้แทนกันได้ เช่น ภูมิปัญญาพื้นบ้าน (Indigenous Knowledge) ภูมิปัญญาไทย (Thai Wisdom) โดยในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาขอใช้คำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ซึ่งมีผู้ให้ความหมายดังนี้

องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (World Intellectual Property Organization หรือ WIPO) ได้ให้ความหมายคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 เป็นความหมายอย่างแคบ ว่าหมายถึง ความรู้ซึ่งเกิดจากการใช้สติปัญญาและการเข้าใจในบริบทดั้งเดิมของคนหรือชุมชน หรือเป็นระบบความรู้ที่ถูกถ่ายทอดตีความจากชนรุ่นหนึ่งไปสู่ชนอีกรุ่นหนึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้จำกัดอยู่ที่วิทยาการสาขาใดสาขาหนึ่งเป็นการเฉพาะ อาจรวมความรู้ทางเกษตร การแพทย์ สิ่งแวดล้อม และความรู้ที่เกี่ยวกับทรัพยากรพันธุกรรม

ลักษณะที่ 2 เป็นความหมายอย่างกว้าง ว่าหมายถึง ระบบความรู้ การสร้างสรรค์นวัตกรรม และการแสดงออกทางวัฒนธรรม ซึ่งมีการถ่ายทอดจากชนรุ่นหนึ่งไปสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง โดยทั่วไปถือว่าเกี่ยวข้องกับชนกลุ่มหนึ่งหรือดินแดนของชนกลุ่มนั้น และมีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

ทั้งนี้ได้อธิบายเพิ่มเติมอีกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น อาจรวมถึงความรู้ด้านการเกษตร ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ความรู้ทางนิเวศวิทยา ความรู้ทางการแพทย์ รวมถึงการบำบัดรักษา และเวชกรรมที่เกี่ยวข้อง ความรู้ที่เกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพและการแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Traditional cultural expressions หรือ expressions of folklore) ในรูปแบบดนตรี การฟ้อนรำเพลง ทัศนกรรม การออกแบบ เรื่องราว งานศิลปะ องค์กรประกอบของภาษา เช่น ชื่อ ชื่อทางภูมิศาสตร์และสัญลักษณ์ และทรัพย์สินทางวัฒนธรรมที่เคลื่อนที่ได้

Ekpere (2004) ให้ความหมายของ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ว่าหมายถึง องค์ความรู้ที่สร้างขึ้นจากคุณค่าและความคาดหวังร่วมกันของกลุ่มชนซึ่งอาศัยใกล้ชิดกับธรรมชาติผ่านจากรุ่นสู่รุ่น รวมถึงความรู้จากระบบการคิดสรร ความรู้ จัดการด้วยตนเองซึ่งการบริหารการใช้ทรัพยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นวัฒนธรรมที่มีชีวิตและมีวิวัฒนาการอยู่ตลอดเวลา การใช้งานและการปฏิบัติที่ต่อเนื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

สำหรับนักวิชาการของไทยที่ให้นิยามของคำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น พอรวยรวมได้ ดังนี้
เสน่ห์ จามริก (2532) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า หมายถึง กระบวนการทางปัญญาและความคิดเพื่อแสวงหาองค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงกระแสความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ จิตใจ พฤติกรรม สังคม องค์กร วัฒนธรรม ชุมชน เศรษฐกิจ เทคโนโลยี การผลิตและการพึ่งตนเอง

ประเวศ วะสี (2534) ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิต สังคมในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันและถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2534) กล่าวว่า ภูมิปัญญาอาจจะเป็นความเชื่อ ความรู้ ค่านิยม อุดมการณ์ หรือบรรทัดฐานทางสังคมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายๆ อย่างผสมผสานกัน นอกจากนั้นยังเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของทุกหน่วยสังคม ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านครอบครัว ด้านการศึกษา ด้านศาสนา เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง นันทนาการและศิลปะ ด้านภาษาและการสื่อสาร ด้านการขนส่ง ด้านอนามัย และสาธารณสุข ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

เสรี พงศ์พิศ (2536, อ้างถึงใน วัลทนา ภูมาลา, 2547) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) เป็นพื้นฐานความรู้ของชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์ต่อกันมาทั้งทางตรงคือประสบการณ์ด้วยตัวเอง หรือทางอ้อมซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่สะสมสืบต่อกันมา

กระทรวงศึกษาธิการ (2539 : 2) หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของเรา ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกตคิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมา จากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาเป็นศาสตร์ เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ อาจ

กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวของผู้อยู่เอง หากมีการสืบค้นหาเพื่อศึกษา และนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกันเกิดการยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

รุ่ง แก้วแดง (2541) ให้ความหมายของ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ว่าหมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทย อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ประยุกต์และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สมดุลกับสภาพแวดล้อม และเหมาะสมกับยุคสมัย

ทัศนีย์ ทองไชย (2542) ให้ความหมายของ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ว่าหมายถึง การสั่งสม การเรียนรู้จากบรรพบุรุษในอดีตและได้ถ่ายทอดความรู้เหล่านั้นผ่านยังลูกหลานจนถึงปัจจุบัน ในลักษณะ การเชื่อมโยงความรู้เหล่านั้น ในลักษณะเศรษฐกิจ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ได้อย่างผสมกลมกลืน และมีคุณค่าอย่างยิ่ง ในการดำเนินชีวิตของชีพเหล่านั้น

เหม ทองไชย (2542 อ้างใน อรุณี เจริญเรือง, 2550) ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์ จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลายๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อย ออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่างๆ อาจกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไป ในสังคม ชุมชน และในตัวของผู้อยู่เอง หากมีการสืบค้น เพื่อการศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกันเกิดการ ยอมรับ ถ่ายทอด ละเอียดพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

ศักดิ์ชัย เกียรติจินดา (2542 : 2) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือองค์ความรู้ ความสามารถของชุมชนที่สั่งสมสืบทอดกันมานาน เป็นความจริงแท้ของชุมชนเป็นศักยภาพที่จะใช้แก้ปัญหา จัดการปรับตน เรียนรู้ และถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างผาสุก เป็นแก่นของชุมชนที่ จรรโลง ความเป็นชาติให้อยู่รอดจากทุกภัยพิบัติทั้งปวง

จาวรธรรม ธรรมวัต (2543 : 1) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ แบบแผน การ ดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคลและสังคมซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติต่อกันมา ภูมิปัญญา จะเป็นทรัพยากรบุคคล หรือทรัพยากรความรู้ก็ได้

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544) ให้ความหมายของ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ว่าหมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้ประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัวและดำรงชีพ ในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้พัฒนาการสืบสาน กันมา

รัชนิกร หงส์พนัส (2546 : 101) ให้ความหมายไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ องค์ความรู้ ความคิด ความสามารถและทักษะของคนไทยที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน กระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ประยุกต์และถ่ายทอดสืบต่อมาผ่านการคิดค้นหาแนวทางที่เหมาะสม เพื่อใช้ แก้ปัญหา จัดการ ปรับตัว พัฒนาวิถีชีวิตคนไทยให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมอย่างเหมาะสมกับยุคสมัยและ ดำรงชีวิตเพื่อการอยู่ร่วมกันของสังคมในท้องถิ่นนั้น

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550) ให้ความหมายของ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ว่าหมายถึง ความรู้ ประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญ ที่เรียนรู้จากการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพจากสภาพ สังคม สิ่งแวดล้อม มีการปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมา จากบรรพบุรุษถึงลูกหลาน

พีชรินทร์ สิริสุนทร (2550) ให้ความหมายของ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ว่าหมายถึง องค์ความรู้ อันลุ่มลึกหรือการหยั่งรู้ที่เกิดจากสัมพันธ์ภาพอันแนบแน่นระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับอาณาบริเวณธรรมชาติ ภูมิปัญญาจึงไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นมาลอยๆ แต่เป็นผลของกระบวนการที่ มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสรรพสิ่งรอบๆ ตัว ภายในระบบนิเวศท้องถิ่น ทั้งระบบนิเวศธรรมชาติและระบบนิเวศ วัฒนธรรม

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2552: 71) ให้คำอธิบายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) บางครั้งเรียกว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นกระบวนทัศน์ (paradigm) ของคนในท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ เพื่อความอยู่รอด และคนในท้องถิ่นจะสร้างความรู้จากประสบการณ์ จากการปฏิบัติเป็นความรู้ ความคิด ที่นำมาใช้ในท้องถิ่นของตนเพื่อการดำรงชีวิตที่เหมาะสม สอดคล้องกับธรรมชาติ ผู้รู้จึงกลายเป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับภาษา ยารักษาโรค การดำเนินชีวิต ในหมู่บ้านอย่างสงบสุข

สามารถ จันทร์สุรีย์ (2534) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้าน คิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านทั้งกว้างทั้งลึกที่ ชาวบ้านสามารถคิดเองทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาคำดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย

สำนักจัดการคุณภาพน้ำ (2554) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทยหรือภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นสิ่งที่ สามารถคิดเองทำเองได้โดยใช้ศักยภาพของตนเองและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ มีความสัมพันธ์กับการทำมาหากิน และการอยู่ร่วมกันในชุมชน มีการเรียนรู้ สละสลวย และถ่ายทอดประสบการณ์ของผู้คนในท้องถิ่นเพื่อใช้ในการ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมซึ่งจะสอดคล้องและเชื่อมโยงกันระหว่างคน สัตว์ พืชและ สิ่งแวดล้อม

สำนักพัฒนาการเกษตร (มปป.) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น(Local Wisdom) หมายถึง องค์ ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนของคนในท้องถิ่นที่ผ่านการสะสมประสบการณ์และการเรียนรู้มา ช่วงระยะเวลาหนึ่ง มีการคิดค้นและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา ปรับตัวและดำรงชีวิตให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมอย่างเหมาะสมกับสภาพ ปัจจุบันจนเกิดเป็นประสบการณ์ของสังคมในชุมชนเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นชุดความรู้ที่ท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นภูมิปัญญาจึงเป็นทั้งนวัตกรรมใน ระดับท้องถิ่นและเป็นรูปแบบของพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถ กิจกรรม ผลงาน ประสบการณ์ ทักษะ ความเชี่ยวชาญที่มี เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อ การประกอบอาชีพ การแก้ปัญหาต่างๆ ในการ ดำรงชีวิตที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ปรับปรุง พัฒนา สืบสานและถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็น เวลานานของผู้คนในท้องถิ่น รวมทั้งสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาจากวัสดุ อุปกรณ์ และทรัพยากรที่มีอยู่ใน ท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีวิต ตลอดจนใช้ในการแก้ปัญหาต่างๆ โดยมีการประยุกต์จนเหมาะสมกับ บริบทของท้องถิ่นนั้นๆ

1.2 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย เพราะความรู้และประสบการณ์ที่เกิด จากการสั่งสมมาเป็นระยะเวลายาวนานของบรรพบุรุษนี้สามารถนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังมีส่วนช่วยในการพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมและประเทศชาติ ซึ่งได้มีนักวิชาการกล่าวถึง ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น พอรวบรวมได้ดังนี้

อเนก นาคะบุตร (2536) กล่าวว่าภูมิปัญญาชาวบ้านมีความสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่น การพัฒนาท้องถิ่นที่อาศัยภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นองค์ประกอบมีลักษณะดังนี้

1) มีความรู้และภูมิปัญญาของชาวบ้านที่เอื้ออำนวย ชี้นำ และเป็นทางเลือกที่เหมาะสมต่อสภาวะท้องถิ่น และเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่เข้ามากระทบความรู้ ภูมิปัญญา และระบบคุณค่าต่างๆ ได้รับการประยุกต์ (Reproduction) และสืบสานอย่างต่อเนื่องโดยสมาชิกของชุมชน ด้วยกระบวนการเรียนรู้หลายรูปหลายลักษณะผ่านทางประเพณี พิธีกรรม ตัวบุคคลและการปฏิบัติซ้ำ มีการเลือกสรรและผสมผสานกับความรู้ที่เข้ามาจากภายนอก

2) ผู้นำ ปัญญาชนชาวบ้าน นักเทคนิคพื้นบ้าน เครือข่ายของกลุ่มบุคคลและองค์กรชุมชนในรูปแบบต่างๆ คือ สถาบันสำคัญของกระบวนการปฏิบัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ซึ่งมีบทบาทในการพัฒนาการพิทักษ์ปกป้องชุมชน และขยายแนวร่วมในการพัฒนาชุมชน

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536: 3) ได้แบ่งความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 ประการ ดังนี้

1) ความรู้และระบบความรู้ ภูมิปัญญาไม่ใช่สิ่งที่เกิดแวบขึ้นในหัว แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้านมองเห็น ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นการศึกษาว่าชาวบ้าน “รู้อะไร” อย่างไร ไม่พอ แต่ต้องศึกษาด้วยว่าเขาเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้อย่างไร

2) การสั่งสมและการกระจายความรู้ ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสมและการกระจายความรู้ ความรู้นั้นไม่ได้ลอยอยู่เฉย ๆ แต่ถูกนำมาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน ชุมชนสั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคน ๆ หนึ่ง โดยมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ เราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไร หมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่นต่อมาได้อย่างไร

3) การถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้านไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้แต่มีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ถ้าต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่นจะต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วย

4) การสร้างสรรค์และการปรับปรุง ระบบความรู้ของชาวบ้านไม่ได้หยุดอยู่กับที่แต่ถูกปรับเปลี่ยนตลอดมา โดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง ซึ่งยังขาดการศึกษาว่าชาวบ้านปรับเปลี่ยนความรู้และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างไร

วรพงษ์ พูลพานิช (2548) ได้กล่าวถึง ความสำคัญและคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 3 ประการ ดังนี้

1) คุณค่าในเชิงสังคมและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่พัฒนาขึ้นในบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น โดยคนในชุมชนเรียนรู้การปรับตัวให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติภายในระบบนิเวศน์ของท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ องค์ความรู้ดังกล่าวจึงมีความสำคัญ เนื่องจากเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งตกทอดมาจากรพบุรุษที่ใช้สติปัญญาทรัพย์สินและเวลาในการคิดค้น พัฒนา และเก็บรักษาความรู้เหล่านั้น เพื่อถ่ายทอดให้คนรุ่นต่อไปได้ใช้ประโยชน์จากความรู้เหล่านั้น

2) คุณค่าในเชิงเศรษฐกิจ ความสำคัญในเชิงเศรษฐกิจของภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นผลจากการนำเอาทรัพยากร พันธุกรรม สมุนไพรพื้นบ้าน งานฝีมือของชนพื้นเมือง งานศิลปะหัตถกรรมที่เป็นมรดกตกทอดของชุมชนพื้นเมืองไปใช้ประโยชน์ ไม่ว่าจะในทางตรงหรือโดยอ้อม เช่น การนำองค์ความรู้ไปใช้เป็นพื้นฐานเพื่อพัฒนาเป็นสินค้าในเชิงอุตสาหกรรม เช่น การใช้สมุนไพรผลิตเป็นยา เครื่องสำอาง หรือการนำเอางานหัตถกรรมพื้นบ้านไปผลิตเป็นสินค้า เป็นต้น

3) คุณค่าในเชิงอนุรักษ์ ชีวิตประจำวันที่ต้องพึ่งพิงอยู่กับธรรมชาติ ทำให้มนุษย์ต้องปรับตัว

ให้เข้ากับธรรมชาติ ซึ่งอาจแสดงออกมาในรูปแบบของความเชื่อ พิธีกรรม ตลอดจนระบบการจัดการทรัพยากร เช่น ในแง่เกษตรกรรม การใช้และการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืชอย่างต่อเนื่องโดยเกษตรกรถือว่ามีความสำคัญยิ่งต่อระบบการเพาะปลูก ในหลายๆ ประเทศการจัดการเมล็ดพันธุ์ในการเพาะปลูกขึ้นอยู่กับระบบการผลิตอย่างไม่เป็นทางการในชุมชน ด้วยการแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์ที่ดีที่สุดที่มีอยู่แก่กันและกันในชุมชน รวมถึงการแจกจ่ายเมื่อมีการอพยพย้ายถิ่นฐาน หรือภายหลังเกิดภัยพิบัติ

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ดังนี้

- 1) ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง
- 2) สร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย
- 3) สามารถปรับ ประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาใช้กับชีวิตได้อย่างเหมาะสม
- 4) สร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน
- 5) ช่วยเปลี่ยนแปลงปรับปรุงวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุค

วิชัย ตันศิริ (2547) ได้แสดงทรรศนะถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ว่าสังคมมนุษย์มีการจัดระบบการเรียนรู้ด้วยวิธีที่แตกต่างกันไป โดยใช้สติปัญญาอันล้ำเลิศสร้างขนบธรรมเนียมประเพณี แนวประพฤติปฏิบัติ วิถีชีวิตและทักษะของการหาเลี้ยงชีพ ตลอดจนความเชื่อทางศาสนาเพื่อสั่งสอนเยาวชน และเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมของแต่ละสังคมด้วยในสังคมสมัยก่อนนั้นกระบวนการเรียนรู้ของคนจะสอดแทรกอยู่กับวิถีการดำรงชีวิตประจำวันและในพิธีการต่างๆ ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้สามารถหลอมรวมจิตใจสมาชิกในสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

บัณฑิตยสถาน และ เจษฎ์ โทณะวณิก (2548: 11-12) ศึกษาว่าประเทศสมาชิกความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (TRIPS) ได้ระบุถึงความจำเป็นของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

- 1) เพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการเกษตรและยา ซึ่งสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มในการใช้ประโยชน์ในทางการค้าได้อย่างมาก
- 2) เพื่อให้ความเป็นธรรมแก่ผู้พัฒนาหรืออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่นการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม
- 3) เพื่อความมั่นคงทางอาหาร เนื่องจากการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน เช่น การคัดเลือกและการปรับปรุงพันธุ์กรรม จะมีผลสนับสนุนให้เกิดความมั่นคงทางอาหารของชุมชน
- 4) เพื่อความยั่งยืนทางวัฒนธรรม เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น
- 5) เพื่อการศึกษาสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนพื้นเมืองหลายประเภทมีความเชื่อมโยงกับการอนุรักษ์และการปกป้องความหลากหลายทางพันธุกรรม และระบบนิเวศน์

นันทวิช นุนารท (2560) ได้สรุปความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ดังนี้

- 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้ชุมชนและชาติผ่านพ้นวิกฤตและดำรงความเป็นชาติหรือชุมชนไว้ได้
- 2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่า และความดีงามที่ดำรงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติ และสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล

3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเองการพัฒนาเพื่อพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่ผสมผสานองค์ความรู้สากลบนพื้นฐานภูมิปัญญาดั้งเดิมเพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาร่วมสมัยที่ใช้ประโยชน์ได้กว้างขึ้น

4) เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแต่อดีตอันยาวนาน จนกลายเป็นวิถีชีวิตประจำวันของตนเองและชุมชน

5) เป็นมรดกทางสังคมที่ได้จากการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาของกลุ่มคนประพฤติปฏิบัติอย่างมองเห็นแนวทางที่ดีและอย่างมีความเชื่อสืบทอดกันมา

6) เป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ จิตใจ พฤติกรรม สังคม องค์กร วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น เศรษฐกิจ เทคโนโลยีการผลิต ทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นจะเกี่ยวข้องกันกับกระบวนการผลิตและวิถีชีวิตของชาวบ้าน เป็นสิ่งที่มีคุณค่าเป็นทรัพย์สินทางปัญญา

7) มีลักษณะเป็นพลวัต มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์เมื่อสภาพทางสังคมสิ่งแวดล้อมและวิถีแห่งการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป การสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาเพื่อปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่น จึงเป็นความรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2553) กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ว่าเป็นระบบของวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างวัฒนธรรม ประกอบด้วย 3 ระบบ ที่มีความสำคัญ ดังนี้

(1) ระบบคุณค่า หมายถึง ศีลธรรมของส่วนรวมและจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ที่สร้างสรรค์มีการแสดงออกในรูปของจักรวาล ความคิดที่ให้ความสำคัญกับความเป็นธรรม ความอุดมสมบูรณ์ และความยั่งยืนของสังคมและธรรมชาติบนพื้นฐานของการเคารพต่อส่วนรวมและเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง

(2) ระบบภูมิปัญญา เป็นระบบที่ครอบคลุมวิถีคิดของสังคมไทย เป็นการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งปรากฏในรูปของกระบวนการเรียนรู้ การสร้างสรรค์ การผลิตใหม่ และการถ่ายทอดความรู้ผ่านองค์กรทางสังคมท้องถิ่น เพื่อปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อม

(3) ระบบอุดมการณ์อำนาจ หมายถึง ศักดิ์ศรีและสิทธิความเป็นมนุษย์ที่จะเสริมสร้างความมั่นใจและอำนาจให้กับคนในชุมชน เพื่อเป็นพลังในการเรียนรู้ สร้างสรรค์ ผลิตใหม่และถ่ายทอดภูมิปัญญาในการพัฒนาสังคมให้เป็นไปตามหลักการของศีลธรรมที่เคารพความเป็นมนุษย์ ความเป็นธรรมและยั่งยืนของธรรมชาติ เพื่อรักษาความเป็นอิสระของตนเอง เมื่อต้องเผชิญหน้ากับการครอบงำจากภายนอก

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญทั้งในเชิงสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และในเชิงอนุรักษ์ต่อพื้นฐานการดำเนินชีวิตและความอยู่รอดของท้องถิ่น เป็นมรดกที่บรรพบุรุษได้สั่งสม สร้างสรรค์ และสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติในทุกด้านอีกด้วย

2. ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ ที่สะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิตและสังคมในสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นในประเทศไทย ซึ่งมีความหลากหลายแต่ไม่แตกต่างกันมากนัก เนื่องจากมีพื้นฐานเดียวกัน นั่นคือ ความเชื่อ ศาสนา และวิถีชีวิตของอาชีพเกษตรกรรม จะเห็นได้ว่ามีขอบข่ายกว้างขวาง ครอบคลุมวิถีชีวิตประชาชนในท้องถิ่น จึงมีนักวิชาการแบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้อย่างหลากหลาย ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ของแต่ละหน่วยงาน และนักวิชาการที่มาจากแต่ละสาขาคำว่าภูมิปัญญา ดัชนีจำแนกได้ดังนี้

รัตน์ บัณฑิต (2535:57) ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

- 1) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ
- 2) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคมหรือการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์
- 3) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพมีลักษณะมุ่งเน้นระบบการผลิตเพื่อพึ่งพาตนเอง

อังกุล สมคะเนย์ (2535:37) ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็น 4 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 คติ ความคิด ความเชื่อ ภาษาและหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์แห่งความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา ซึ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน ทั้งที่เป็นการประกอบพิธีกรรม การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์และการใช้แรงงานของตนเอง รวมถึงการหาผลผลิตต่าง ๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติมาใช้ประโยชน์เพื่อการยังชีพ ประกอบกับความเชื่อทางศาสนา ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย คติ คำคม สุภาษิต คำพังเพย นิทานหรือตำนานพื้นบ้าน คติธรรมคำสอนทางศาสนา ปริศนาคำทายต่าง ๆ ภาษาถิ่นหรือภาษาพื้นบ้าน

กลุ่มที่ 2 ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณี ถือเป็นตัวชี้ที่สำคัญต่อการแสดงออกถึงภูมิปัญญาชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งก็คือผลงานหรือกิจกรรมที่เกิดจากความคิดของชาวบ้านที่แสดงให้เห็นคุณค่าแห่งการดำเนินชีวิต วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาเฉพาะกลุ่มชน หรือท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเจริญงอกงามและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ได้แก่ การละเล่นพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้านประเภทต่างๆ ศิลปะการแสดง เช่น หนังตะลุง มโนราห์ ศิลปะด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุของท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมท้องถิ่น

กลุ่มที่ 3 การประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นในอดีตวิถีชีวิตของคนไทยมีความเป็นอยู่โดยธรรมชาติ ทำมาหากินเลี้ยงชีพด้วยการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ จับสัตว์น้ำโดยใช้เครื่องมือที่ประดิษฐ์เอง ในการประกอบอาชีพนั้นเป็นการทำเพื่อให้มีอยู่มีกินมากกว่าที่จะทำเพื่อความมั่งมี ความร่ำรวย โดยที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยจากภายนอกมาเป็นตัวกำหนดหรืออิทธิพลในการผลิต แต่ปัจจุบันวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยเปลี่ยนแปลงไปมากซึ่งเป็นผลมาจากการมุ่งเน้นพัฒนาประเทศ เพื่อเปลี่ยนแปลงจากประเทศเกษตรกรรมเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ทำให้ระบบการผลิตของชาวบ้านได้รับผลกระทบไปด้วย จึงก่อให้เกิดความล้มเหลวทางเศรษฐกิจในชนบทอย่างรุนแรง ผลจากความล้มเหลวและความผิดพลาดที่เกิดขึ้นจึงได้มีบุคคลหนึ่งนำไปใช้เป็นบทเรียน เกิดแนวคิดการพึ่งพาตนเองและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในชนบท จึงได้มีการริเริ่มฟื้นฟูทรัพยากรในท้องถิ่นที่ได้มีการสูญเสียไปให้มีสภาพอุดมสมบูรณ์พร้อมปรับสภาพการดำเนินชีวิตที่เคยถูกรอบงำด้วยระบบธุรกิจการค้า กลับมาสู่อชีพเกษตรกรรม เพื่อความอยู่รอดโดยอาศัยความสมดุลทางธรรมชาติ กลุ่มบุคคลดังกล่าวยืนหยัดต่อสู้ด้วยความเข้มแข็งกับความล้มเหลว และความผิดพลาดที่เกิดขึ้นอย่างภาคภูมิใจด้วยกำลังกาย สติปัญญา สั่งสมประสบการณ์จากการผสมผสานกลมกลืนได้อย่างเหมาะสม สามารถยืนหยัดอยู่ได้ด้วยพึ่งพาตนเอง บุคคลเหล่านี้จึงเป็นผู้ที่สมควรได้รับการยกย่องและนำเอาหลักการ ความรู้ แนวคิดและประสบการณ์ไปถ่ายทอดให้กับอนุชนรุ่นต่อไป ได้แก่ การทำเครื่องมือจับสัตว์น้ำ งานจักสานจากไม้ไผ่ งานจักสานจากเตยปาหนัน งานจักสานจากหวาย งานประดิษฐ์สิ่งของจากเปลือกหอยแตก การจัดทำผ้าบาติกและการเขียนลายผ้าบาติก

กลุ่มที่ 4 เรื่องของแนวความคิด หลักปฏิบัติและเทคโนโลยีชาวบ้าน จากสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศได้เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ส่งผลให้การดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข จึงได้มีบุคคลนำแนวความรู้และหลักการที่เคยปฏิบัติกันมา นำมาผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อเพิ่มผลผลิตหรือประกอบกิจกรรมในการดำเนินชีวิตใน

ครอบครัวและท้องถิ่น ซึ่งนับว่าบุคคลเหล่านี้ เป็นภูมิปัญญาอีกกลุ่มหนึ่ง ที่มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาตนเองและช่วยเหลือสังคม ได้แก่ การทำไร่นาสวนผสม ตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ การแปรรูปอาหาร การประดิษฐ์ดอกไม้โดยใช้วัสดุในท้องถิ่น การนำสมุนไพรเพื่อใช้รักษาโรค การถนอมอาหาร

มณีนีภา ชูติบุตร (2538 : 21) และนิคม ชมพุดวง (2542 : 131) ได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

1) คติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการ เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ ที่ถ่ายทอดกันมา
2) ศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณีที่เป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติ สืบทอดกันมา

3) การประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย
4) แนวคิดหลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชนเป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2539: 182-263) จำแนกภูมิปัญญาพื้นบ้านภาคใต้เป็น 7 ประเภท ได้แก่

- 1) ภูมิปัญญาในการดำรงชีพตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติ
- 2) ภูมิปัญญาในการจัดเครือข่ายระบบความสัมพันธ์และการพึ่งพา
- 3) ภูมิปัญญาในหัตถกรรมพื้นบ้าน
- 4) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพรและยากลางบ้าน
- 5) ภูมิปัญญาที่ปรากฏเป็นชีวทัศน์โลกทัศน์
- 6) ภูมิปัญญาในการปลูกฝังคุณธรรม กำหนดปทัสถานและรักษาคุณภาพของสังคม
- 7) ภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาและการปรับตัวในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

สุธีวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ (2540: 33-41) ได้แบ่งภูมิปัญญาพื้นบ้านไว้ดังนี้

1) ภูมิปัญญาเพื่อการยังชีพ ได้แก่ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทำมาหากิน ที่อยู่อาศัย วัฒนธรรมโภชนาการ เครื่องนุ่งห่ม และการรักษาโรค

2) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการพิทักษ์รักษาชีวิตและทรัพย์สิน แบ่งเป็น ภูมิปัญญาการพึ่งตนเอง ภูมิปัญญาการหลบเลี่ยงอันตราย ภูมิปัญญาการรวมพลังและการพึ่งพิง ภูมิปัญญาการทำและใช้ศาสตราวุธ และภูมิปัญญาการดูแลบำรุงรักษาชีวิตที่ให้ความสำคัญต่อสตรีและเด็ก

3) ภูมิปัญญาการรักษาฐานะและอำนาจ จำแนกเป็นการบำเพ็ญบุญบารมีเพื่อผดุงอำนาจวาสนาและการเสริมศรัทธาบารมี

4) ภูมิปัญญาการจัดการสาธารณประโยชน์

5) ภูมิปัญญาที่เป็นการสร้างสรรค์พิเศษ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 10 สาขา ได้แก่

1) สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนานับพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตร เป็นต้น

2) สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมอันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ตลอดทั้งการผลิตและการจัดจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3) สาขาการแพทย์ไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

4) สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งอนุรักษ์ การพัฒนา และใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

5) สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึงความสามารถในด้านบริหารจัดการค่า การสะสมและบริการกองทุนและธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

6) สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม

7) สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

8) สาขาจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารการจัดการดำเนินงานด้านต่างๆ ทั้งขององค์กรชุมชน องค์กรทางสังคมอื่นๆ ในสังคมไทย เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้านระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน เป็นต้น กรณีของการจัดการศึกษาเรียนรู้ นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาสาขาการจัดการที่มีความสำคัญ เพราะการจัดการศึกษาเรียนรู้ดี หมายถึงกระบวนการเรียนรู้ พัฒนาและถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทยที่มีประสิทธิผล

9) สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

10.) สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนาเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ ประเพณี บุญประเพณีข้าว เป็นต้น

เวกวรพันธ์ ฉ่าสันเทียะ (2541) ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถแบ่งประเภทได้ 3 กลุ่ม ดังนี้

1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านความเชื่อ เป็นการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ เน้นความสำคัญทางจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษสืบต่อกันมา เพื่อให้มีคุณค่า จรรโลงรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ สาธารณสมบัติและทรัพยากรธรรมชาติ ที่มุ่งส่งเสริมความดีและความยุติธรรม เช่น ความเชื่อเรื่องศาสนา ความเชื่อเรื่องผีปอบตา ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ พิธีการไสยศาสตร์ การเสี่ยงทายทำนายฝัน เป็นต้น

2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน เป็นการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับงานที่ปฏิบัติกันทั้งครอบครัวและชุมชน แสดงออกมาในรูปของการสอน ขนบธรรมเนียมประเพณีวิถีชีวิตอันเป็นวิถีชีวิตคนส่วนรวม ให้รู้จักกินดีอยู่ดี ประหยัดอดออม รู้จักรักษาความสะอาด รู้จักการแต่งกาย รู้จักทำเครื่องใช้เล็กๆ น้อยๆ ยกตัวอย่างเช่น การบายศรีสู่ขวัญ การแต่งงาน งานศพ งานบวช การละเล่น เป็นต้น

3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทามาหากิน เป็นการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับการทำมาหากิน เพื่อให้รู้จักคิด รู้จักสร้างเครื่องมือ รู้จักสร้างความเจริญทางวัตถุ รู้จักเพิ่มพูนรายได้ ซึ่งได้แก่ การประกอบอาชีพ การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ เช่น ทำการเกษตรแบบผสมผสาน วนเกษตร ยารักษาโรค การใช้แหล่งน้ำ การรักษาป่าไม้ในชุมชน การเย็บปักถักร้อย เป็นต้น

ทัศนีย์ ทองไชย (2542) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 3 กลุ่ม ดังนี้

1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์ไม่อาจ

อยู่อย่างโดดเดี่ยวตามลำพัง จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคมในชุมชน มีการพบปะสังสรรค์ร่วมกันและเพื่อให้ชุมชนแต่ละชุมชนอยู่อย่างสงบสุข จึงจำเป็นต้องมีการจัดระบบระเบียบในการอยู่ร่วมกันเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติปฏิบัติร่วมกัน เช่น การปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี คำสอนของศาสนา คติคำสอน ความเชื่อ เป็นต้น

2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เนื่องจากมนุษย์อยู่กับธรรมชาติในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ มนุษย์จึงจำเป็นต้องพึ่งพิงอาศัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในการดำรงชีวิต ตลอดจนการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นและสามารถปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิตของคนในชุมชน เช่น การทอผ้า การนวดข้าว ยาสมุนไพร การทำเกษตรผสมผสาน เป็นต้น

3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับประสบการณ์ เป็นสิ่งที่คนในชุมชนได้พบเห็นจากประสบการณ์ของชาวบ้านเอง หรือจากประสบการณ์ที่พบเห็นจากสังคมภายนอกชุมชน และนำมาถ่ายทอดโดยการบอกเล่า บันทึก การแสดง การปลูกสร้างในชุมชนแต่ชุมชน ซึ่งปรากฏหลักฐาน เช่น ดนตรี การละเล่นต่างๆ จารีตต่างๆ โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรม การประกอบพิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น

สุรเชษฐ์ จิตวิบูล (2542 : 23) ได้แบ่งประเภทและลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

1) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพ ซึ่งมีลักษณะการประกอบอาชีพแบบพุทธเกษตรกรรมหรือการประกอบอาชีพที่มีลักษณะจัดความสมดุลสอดคล้องกับธรรมชาติ มุ่งการพึ่งพาตนเองเป็นกระแสหลักมากกว่าการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก ได้แก่ การทำสวนเกษตร การทำเกษตรผสมผสานและการทำเกษตรธรรมชาติ

2) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคมหรือการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ซึ่ง ได้แก่ ความเชื่อ คำสอน ค่านิยม ประเพณีที่แสดงออกในแบบแผนการดำเนินชีวิต

3) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมได้แก่ การรักษาป่าไม้ชุมชน การรักษาโรคด้วยสมุนไพร

ทรงจิต พูลลาภ (2544) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ 6 ด้าน ดังนี้

- 1) ด้านการเกษตร โภชนาการ อาหารแปรรูป
- 2) ด้านหัตถกรรม (ผ้า ผ้าไหม เครื่องใช้ จักสาน ฯลฯ)
- 3) ด้านแพทย์แผนไทย ด้านสมุนไพร
- 4) ด้านบริหารจัดการองค์กรชุมชน สวัสดิการชุมชน
- 5) ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วรรณกรรม
- 6) ด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

รีนา ศรีวรสาร, ออนไลน์ (2556) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา เกิดจากความเชื่อที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น

2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม เป็นสิ่งที่คนในท้องถิ่นสร้างขึ้นมา โดยเฉพาะเน้นการเพิ่มขวัญและกำลังใจคนในสังคม

3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน เป็นการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

4) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับอาหารและผักพื้นบ้าน นอกจากมนุษย์จะบริโภคอาหารแล้วยังมีเทคนิคในการถนอมอาหารและการปรุงอาหารที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น

- 5) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน ถือเป็นการเล่นคลาย สร้างความสนุกสนานเพลิดเพลิน อุปกรณ์ในการเล่นส่วนใหญ่ประดิษฐ์มาจากวัสดุตามธรรมชาติ
- 6) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม พบได้จากงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อ ความคิดของคนในแต่ละท้องถิ่น
- 7) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน ส่วนมากแสดงออกถึงความสนุกสนาน บางครั้งยังแฝงคติ สอนใจด้วย
- 8) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน ส่วนมากมักจะนำสรรพคุณของพืชสมุนไพร มาใช้ในการรักษาโรค ซึ่งน่าจะได้รับการส่งเสริมพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
- 9) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประดิษฐ์กรรม ในอดีตยังไม่มีความสำเร็จด้านเทคโนโลยี แต่มนุษย์ในแต่ละท้องถิ่นก็ใช้ภูมิปัญญาผลิตสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย และมีลักษณะเฉพาะในแต่ละท้องถิ่น
- 10) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ อาชีพส่วนใหญ่ของคนไทยในอดีตคือเกษตรกรรม จึงมีพิธีกรรมความเชื่อที่เกี่ยวกับการเพาะปลูกทั่วทุกภูมิภาคของไทย ส่วนนั้นธวัช นูนารถ (2560) จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ ดังนี้
1. ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งตนเองในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร
  2. ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การอยู่ร่วมกัน ภูมิปัญญาแบบนี้มีพฤติกรรมตามแบบแผนของสังคมมีกฎเกณฑ์บอกอย่างนั้นดีหรือไม่ดี มีระบบความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติเป็นหลัก มีความเข้าใจในนิจจางของชีวิตเป็นแก่นสูงสุด รูปธรรมที่แสดงออกคือ ความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ เช่น ปู่ตา ผีพ่อแม่ และพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น
  3. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม
  4. ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและการรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพรอันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น
  5. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำการทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น
  6. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในด้านการส่งเสริมและบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิต ความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์ ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความเชื่อมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมโดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

7. ด้านศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้านและนันทนาการ

8. ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า

9. ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยา ได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

10. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้ในการแก้ปัญหา เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากสติปัญญาของชาวบ้าน เป็นศักยภาพหรือความสามารถในการแก้ปัญหา การดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวบ้าน ให้สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น (Krapf , Eric, 2002, p.24-28)

11. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา เป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้าน ที่คิดค้น สังเกต สืบทอด ปรับปรุง พัฒนา เป็นศักยภาพหรือความสามารถในเชิงสร้างสรรค์ ทำให้ความรู้ของงานไม่หยุดนิ่ง เป็นการสร้างความรู้ใหม่ สร้างปัญญาตอบสนองความจำเป็น ความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืน

จากการแบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นักการศึกษา และหน่วยงานต่าง ๆ ได้กล่าวมาสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งตามลักษณะของคนในท้องถิ่นหรือชุมชนได้คิดหรือ ได้รับการถ่ายทอดและถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งเกิดจากความเชื่อ ความรู้สึก ความนึกคิด ในการสร้างสรรค์แบบแผนของการดำเนินชีวิต รวมถึงการนำเทคโนโลยีพื้นบ้านมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

3. ลักษณะของภูมิปัญญา

นักวิชาการเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นได้กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

เสรี พงศ์พิศ (2529) กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน ไว้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านมี 2

ลักษณะ คือ

- 1) ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของสิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวัน
- 2) ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเฉพาะด้านต่างๆ ที่เห็นได้ชัดเจน เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่นๆ

ภูมิปัญญาชาวบ้านในลักษณะเป็นนามธรรมและลักษณะที่เป็นรูปธรรมจะสะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คือ

- 1) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลกสิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ
- 2) ความสัมพันธ์กับคนอื่นๆ ที่ร่วมกันในสังคมหรือในชุมชน
- 3) ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย

ทั้งสามลักษณะนี้คือสามมิติของเรื่องเดียวกัน คือ ชีวิตของชาวบ้านสะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพ เหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2535) ได้กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่าภูมิปัญญา มี 2 ลักษณะดังนี้

- 1) เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุและการกระทำทั้งหลาย

2) เป็นนามธรรม ได้แก่ ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ หรือแนวทางในการแก้ปัญหา และป้องกันปัญหา รวมทั้งการสร้างความสุขสงบ ให้กับชีวิตมนุษย์นั่นเอง

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทย มีลักษณะเป็นองค์รวม และมีคุณค่าทางวัฒนธรรม ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้การแก้ปัญหาการจัดการและการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย โดยมีลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญาสามารถแบ่งตามความเด่นชัดได้ 9 ด้าน ดังนี้

1) ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งตนเองในสภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2) ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลิตผลเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3) ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชนโดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพรอันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

4) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์พัฒนา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทอแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น

5) ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในการสะสมและบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชน การสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

6) ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้านและนันทนาการ

7) ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานด้านภาษาคือ ภาษาถิ่น ภาษาไทยในภูมิภาคต่าง ๆ รวมถึงด้านวรรณกรรมท้องถิ่นและการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ

8) ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนศาสนา ปรัชญาความเชื่อ และประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจและสังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีเข้า

10) ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารแลเยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

วรพงษ์ พูลพานิช (2548) กล่าวว่า ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถสรุปได้ ดังนี้

- 1) เป็นองค์ความรู้ที่เป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน ที่คนในชุมชนปฏิบัติสืบต่อมาจนกลายเป็นธรรมเนียม จารีตประเพณี เป็นแนวปฏิบัติในการใช้ชีวิต
- 2) เป็นความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่เกิดจากการใช้สติปัญญา ทักษะในการเรียนรู้ จัดจำเพื่อแก้ไขปัญหาเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน
- 3) เป็นองค์ความรู้ที่มีการบูรณาการแนวความคิด เพื่อเป็นการใช้ชีวิตเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมและสังคมโดยใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเท่าที่จำเป็น
- 4) เป็นองค์ความรู้ที่มีพื้นฐานการคิดแบบองค์รวม (Holistic) โดยไม่อาจแยกส่วนใดส่วนหนึ่งออกจากกันได้ นอกจากนั้นยังเป็นระบบความคิดในเรื่องความถูกต้องและศีลธรรมแสดงออกมาในรูปของความเชื่อและการประกอบพิธีกรรม ทำให้เกิดความสงบสุขในชุมชน
- 5) เป็นองค์ความรู้ที่มีชีวิต มีการเจริญเติบโต เปลี่ยนแปลงตามสภาพแวดล้อมตลอดเวลา ซึ่งเรียกว่า มีความเป็นพลวัต (Dynamic)
- 6) เป็นสิ่งที่แสดงความเป็นตัวตน (Identity) ที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน นั้นซึ่งแตกต่างจากชุมชนอื่น เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ
- 7) เป็นองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และการถ่ายทอดมักจะไม่มีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

4. องค์ประกอบภูมิปัญญา

เอี่ยม ทองดี (2542 : 5-6) ได้กล่าวว่าภูมิปัญญามีลักษณะเป็นนามธรรมอย่างน้อยต้องประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ คือ

- 1) ความคิด เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ที่เรียกว่า Cognitive System ซึ่งประกอบด้วยระบบประสาท ระบบสมอง และต่อมต่าง ๆ ทำหน้าที่คิดให้แก่ร่างกายและนักมานุษยวิทยาเชื่อว่าทำงานอยู่นอกเหนือจากการบงการของร่างกาย หมายถึง ทั้งส่วนที่เป็นจินตนาการและผลของการวิเคราะห์และสังเคราะห์จากสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรม ซึ่งความคิดดังกล่าวนี้จะเป็นแหล่งสำคัญหรือที่มาของความรู้อันเป็นองค์ประกอบของภูมิปัญญาในลำดับถัดไป
- 2) ความรู้ มีการนำมาใช้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น องค์ความรู้ ภูมิรู้ ปรากฏอยู่ในแนวคิด ทฤษฎี ญาณวิทยาที่ว่าด้วยทฤษฎีแห่งความรู้ การสืบค้นกำเนิดแห่งความรู้ และธรรมชาติของความรู้ การหาคำตอบว่าตรงกับความเป็นจริงหรือไม่ หรือว่าความรู้เป็นเพียงการพิจารณาเทียบเคียง ซึ่งไม่ตรงกับข้อเท็จจริงและยังสืบค้นความรู้เรื่องกาล (Time) อวกาศ (Space) เนื้อสาร (Substance) สัมพันธภาพ (Relation) และความเป็นเหตุเป็นผล (Causality) องค์ความรู้เป็นหมวด ๆ (Category) ความรู้ หรือองค์ความรู้เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาที่กล่าวข้างต้น
- 3) ความเชื่อ เป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของสังคมมนุษย์ มนุษย์แต่ละกลุ่มมีความเชื่อแตกต่างกัน ไปซึ่งความเชื่อก็คือความศรัทธาหรือยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเป็นแกนสำคัญในการดำเนินชีวิตและความมั่นคงของสังคม ความเชื่อมีอยู่หลายระดับทั้งในการดำเนินชีวิตประจำวันอันเป็นความเชื่อโดยทั่วไป และความเชื่อที่เกี่ยวกับวิญญาณ โลกนี้ โลกหน้า ความดี ความชั่ว นรก สวรรค์ บาปบุญคุณโทษ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในภูมิปัญญา

4) ค่านิยม คือ สิ่งที่คนสนใจ ความปรารถนาอยากจะมี อยากจะเป็นที่ยกย่อง สรรเสริญ หรือเป็นสิ่งที่บังคับต้องทำ ต้องปฏิบัติ มีความรักและมีความสุขเมื่อได้เห็นหรือได้สิ่งเหล่านั้นมา ค่านิยมจึงเป็นพื้นฐานของการจัดรูปแบบพฤติกรรมที่ปรากฏอยู่ภายใน และแสดงออกเป็นพฤติกรรมในลักษณะต่าง ๆ ทาง

กาย วาจา และความคิด โดยสรุปค่านิยมเป็นพื้นฐานสำคัญทางภูมิปัญญา เป็นบ่อเกิดพฤติกรรมของบุคคลแต่ละสังคม

5) ความเห็น คือ ภาวะที่เกิดขึ้นหลังจากบุคคลหรือชุมชน ได้พิจารณาและใคร่ครวญโดยรอบคอบแล้วจึงลงมติตัดสินใจ ว่าควรแสดงออกในลักษณะอย่างไร เช่น เห็นด้วย ทำตาม ยอมรับ ปฏิเสธ ร่วมมือ กระทำหรือดำเนินการ ด้วยเห็นว่าดี ชั่ว เหมาะสม ไม่เหมาะสม เป็นบาป เป็นบุญ เป็นต้น ซึ่งความเห็นในลักษณะดังกล่าวนี้เป็นภูมิปัญญาประการหนึ่งที่มีผลสำคัญยิ่งต่อพฤติกรรมที่แสดงออกมาทั้งกาย วาจา และจิตใจ

6) ความสามารถ หมายถึง ศักยภาพและประสิทธิภาพที่มีอยู่ภายในบุคคล เช่น ชุมชนในการที่จะจัดการเรื่องใดเรื่องหนึ่งในลักษณะเดียวกับสิ่งที่เรียกว่า “พรสวรรค์” ซึ่งเป็นผลมาจากลักษณะทางกาย และจิตใจร่วมกัน โดยแต่ละคนหรือชุมชนย่อมจะต้องมีแตกต่างกัน เช่น การที่บางคนสามารถปาฐกถาได้ดี ลำดับเนื้อหาและการแสดงทุกอย่างเป็นที่ชื่นชม ซึ่งถือว่าเป็นผลมาจากความสามารถที่มีอยู่ในบุคคลนั้น ๆ ฉะนั้นความสามารถจึงเป็นภูมิปัญญาอีกประการหนึ่ง

7) ความฉลาดไหวพริบ หมายถึง ทักษะที่ปรากฏอยู่ในจิตใจ หรือจิตวิญญาณ เป็นสิ่งที่สามารถนำมาใช้แก้ไขป้องกันควบคุมเหตุการณ์ต่าง ๆ ไม่ให้เกิดเป็นปัญหาขึ้นหรือให้เป็นไป ตามที่ตนเองหรือชุมชนต้องการ

ดังนั้น องค์ประกอบของภูมิปัญญาจึงมีส่วนสำคัญที่จะทำให้ภูมิปัญญาที่มีอยู่เกิดคุณค่าแก่ความภาคภูมิใจซึ่งได้แก่ ความคิดที่เกิดจากการจินตนาการจากสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ในสังคม ความรู้ อาจเกิดจากภูมิความรู้ที่ได้จากการทดสอบทดลองหลายครั้งจนได้ความรู้ที่แท้จริง ความเชื่อถืออันเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่มีบาปบุญคุณโทษ และจิตวิญญาณเข้ามาเกี่ยวข้องค่านิยมที่คนในสังคมให้การยกย่องเชิดชูว่าเป็นสิ่งดีงาม ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้มีการสืบทอดแก่ลูกหลาน ความเห็นที่เกิดจากพิจารณารอบคอบจากชุมชน จนเกิดการยอมรับด้วยความจริงใจ ความสามารถอันเกิดจากพรสวรรค์หรือจากการฝึกฝนจนสามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้ ความฉลาดไหวพริบการแก้ไข เช่นกัน ย่อมเกิดขึ้นจากจินตนาการ ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ และค่านิยม การสั่งสมประสบการณ์ จนสามารถสร้างองค์ความรู้และสังเคราะห์ใหม่ให้มีความก้าวหน้าและนำมาใช้งานได้ดีมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ส่วนการศึกษาภูมิปัญญา (วิมลลักษณ์ ชูชาติ, 2543,31) ศึกษาได้ดังนี้

1.การศึกษาภูมิปัญญาตามวงจรชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ได้แก่ ช่วงปฐมวัย วัยเด็ก วัยรุ่น วัยหนุ่มสาว วัยผู้ใหญ่ และวัยสูงอายุ

2.การศึกษาภูมิปัญญาตามพื้นที่สังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน สังคม

3.การศึกษาภูมิปัญญาตามบริบทสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ธรรมชาติ และจิตวิญญาณ

5. ลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถสะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คือ

5.1. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช และธรรมชาติ

5.2. ความสัมพันธ์ของคนกับคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคม หรือในชุมชน

5.3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดทั้งสิ่งที่ไม่สามารถ

สัมผัสได้

ทั้ง 3 ลักษณะนี้ คือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน หมายถึง ชีวิตชุมชน สะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพ เหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญา จึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของคนไทย

ลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จะแสดงออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินวิถีชีวิตขั้นพื้นฐาน ด้านปัจจัยสี่ ซึ่งประกอบด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่ อาศัย และยารักษาโรค ตลอดทั้งการประกอบอาชีพต่างๆ เป็นต้น

ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคม จะแสดงออกมาในลักษณะ จารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ และนันทนาการ ภาษา และวรรณกรรม ตลอดทั้งการสื่อสารต่างๆ เป็นต้น

ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ จะแสดงออกมาในลักษณะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา ความเชื่อต่างๆ เป็นต้น

6. การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การอนุรักษ์ หมายถึง การรักษาสິงที่ดิงามไว้ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็คือ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้สูญหายไปโดยใช้กระบวนการหรือวิธีการต่างๆ ที่เหมาะสมทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประเภทของภูมิปัญญานั้นๆ การที่ชนชาติและเผ่าพันธุ์ต่างๆ อยู่รอดมาได้ถึงทุกวันนี้เพราะคุณค่าอันเป็นพื้นฐานแห่งการดำรงชีวิต สามารถรักษาสสมดุลระหว่างความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมกับผู้คนในสังคมเดียวกันและกับสังคมอื่นๆ ความสมดุลดังกล่าวยังคงอยู่และถ่ายทอดสืบต่อกันมาบางส่วนอาจหายไป แต่ก็มีสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นแทน การถ่ายทอดสืบสานมีลักษณะทั้งทางตรงและทางอ้อม การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถจำแนกออกเป็นวิธีการกว้างๆ ได้ 3 วิธี คือ

1) วิธีถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก เนื่องจากเด็กเป็นวัยที่เรียนรู้โลกรอบๆ ตัวเอง กิจกรรม การถ่ายทอดจึงเป็นเรื่องง่ายๆ ไม่ซับซ้อน สนุกสนาน และดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การทดลองทำ หรือเข้าร่วมปรากฏการณ์ ตลอดจนการเล่นปริศนาคำทาย โดยสามารถจัดกิจกรรมได้ทั้งระดับครอบครัว ชุมชน สังคมท้องถิ่นและโรงเรียน

2) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่างๆ มานานพอสมควรแล้ว และเป็นวัยทำงานวิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีบอกเล่าโดยตรงหรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตามธรรมเนียม ประเพณีท้องถิ่นต่างๆ ดังจะเห็นได้โดยทั่วไปในพิธีการแต่งงานของทุกท้องถิ่นจะมีขั้นตอนผู้ใหญ่สอนคู่บ่าวสาว วิธีถ่ายทอดในรูปแบบบันเทิง เช่น สอดแทรกในคำร้องของลูกเต่า ตัดโน้ต เพลงบอก หลังตะลุง ภาคใต้ หนังตะลุงภาคอีสาน (หนังประโมทัย) กลอนลำ คำผญา คำสอของภาคอีสาน คำขอของภาคเหนือ เป็นต้น

3) วิธีการถ่ายทอดโดยผ่านทางสื่อสารมวลชน ในยุคปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้าทันสมัยและรวดเร็ว วิธีการถ่ายทอดโดยผ่านทางสื่อสารมวลชนทุกสาขา ไม่ว่าจะเป็น หนังสือเอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ อินเทอร์เน็ต ซีดีรอม และอื่นๆ จนทำให้เกิดการเลือกสรรรับหรือไม่รับ การถ่ายทอดรูปแบบที่หลากหลายสะดวกต่อผู้บริโภคมากขึ้น

รูปการอนุรักษ์ภูมิปัญญา คือ การส่งทอดความรู้ ความเข้าใจ จากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะเป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษร โดยมีองค์ประกอบในการถ่ายทอด คือ

1. ความเชื่อ ความคิด ความเข้าใจ อุดมการณ์ต่าง ๆ
2. ขนบธรรมเนียม ประเพณี ซึ่งแสดงออกมาในรูปพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีการตั้งศพ การแต่งกาย เป็นต้น

3. สิ่งประดิษฐ์ที่มีรูปร่าง สามารถจับต้องได้เช่น ผลผลิตทางศิลปกรรม งานฝีมือ และองค์
วัตถุที่ไม่มีรูปร่างเป็นเครื่องแสดงสัญลักษณ์ ความหมายต่างๆ เช่น ภาษา เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 93) ได้กล่าวถึง กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา
วิธีการต่างๆ ขึ้นอยู่กับว่าจะใช้กับกลุ่มเป้าหมายใด วิธีใด หรือหลายๆ วิธีรวมกัน สรุปได้ดังนี้

1. การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง เป็นวิธีการถ่ายทอดของผู้อาวุโสหรือผู้เฒ่าผู้แก่ทำเป็นตัวอย่างแก่
คนในครอบครัวญาติพี่น้องและคนในชุมชนเดียวกัน

2. การคิดร่วมกัน เป็นการกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความรู้สึกรู้สึกและความคิดเห็นต่อ
ประเด็นต่างๆ อย่างมีเหตุผลเป็นธรรมชาติเปิดโอกาสให้ถ่ายทอดภูมิปัญญาซึ่งกันและกัน

3. การสร้างกิจกรรมหรือการทำงานร่วมกัน โดยการขยายเครือข่ายระดับบุคคล ระดับกลุ่ม
ให้ได้มากเพราะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาอย่างหลากหลายและนำมาพัฒนากิจกรรมที่กระทำอยู่

4. การบรรยาย สัมมนาหรือเวทีชาวบ้าน เป็นกิจกรรมสำคัญอีกอย่างหนึ่งสำหรับการ
แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ประสบการณ์ของชาวบ้านร่วมกันอันจะส่งผลให้สมาชิกของ
ชุมชนมีความรู้ความสามารถสูงขึ้น

7. การพัฒนาภูมิปัญญา

วิจิต นันทสุวรรณ (2544 : 20 - 23) การพัฒนาภูมิปัญญา เป็นกระบวนการคิดการจัดการผลผลิต
ภัณฑ์ และทรัพยากรทุกชั้นตอน เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการเรียนรู้ของชุมชน ในลักษณะของวิสาหกิจ
ชุมชน มีกิจกรรมดังนี้

1. การแปรรูปหรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผลผลิตของชุมชน เพื่อการพึ่งตนเองและเพิ่ม
มูลค่าผลิตภัณฑ์

2. การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรและภูมิปัญญาของชุมชน ในการวิจัยนี้คือภูมิปัญญา
เครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด

3. การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองการพึ่งตนเองขององค์กรชุมชนและเครือข่าย

4. การพัฒนาระบบตลาด การบริการและสวัสดิการ เช่น มีร้านค้า ศูนย์สาธิต เป็นต้น

การพัฒนาภูมิปัญญาจึงเป็นเรื่องของการพึ่งตนเองสร้างระบบทางเศรษฐกิจระดับฐานรากของ
สังคมไทย ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการภูมิปัญญาชาวบ้าน มีดังนี้ คือ ภูมิปัญญาชาวบ้านมีกระบวนการที่เกิดจาก
การสืบทอดถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน แล้วพัฒนาเลือกสรรปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะ
และความชำนาญ สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย แล้วเกิดภูมิปัญญาที่เหมาะสม
และสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด (กฤษณา วงษาสันต์, 2552 : 265 - 266) มีปัจจัยดังนี้

1. ความรู้เดิมในเรื่องนั้นๆ ผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ

2. การสั่งสม การสืบทอดของความรู้ในเรื่องนั้น

3. ประสบการณ์เดิมที่สามารถเทียบเคียงกับเหตุการณ์หรือประสบการณ์ใหม่

4. สถานการณ์ที่ไม่มั่นคง หรือมีปัญหาที่ยังหาทางออกไม่ได้

5. รากฐานทางพุทธศาสนา วัฒนธรรมและความเชื่อ

แนวคิดการจัดการความรู้

1. แนวคิดความรู้

1.1 ความหมายของความรู้และองค์ความรู้

ความรู้ คือ สิ่งที่มีนำไปใช้ จะไม่หมดหรือสึกหรอ แต่จะยิ่งงอกเงยหรืองอกงามขึ้น ความรู้ คือ

สารสนเทศที่นำไปสู่การปฏิบัติ ความรู้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับบริบทและกระตุ้นให้เกิดขึ้นโดยความต้องการ (วิจารณ์ พานิช, 2548) ความรู้ เป็นสาระข้อมูลที่มีความหมายเป็นภูมิปัญญา ทั้งนี้ความรู้จัดว่ามีความสำคัญ โดยเป็นพลัง อำนาจ เป็นผู้นำ ผู้ผลิต และสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการคิด พูด ทำ ทั้งนี้ แหล่งที่มา ของความรู้ นั้นมาจากหลายแหล่ง เช่น ความบังเอิญ การลองผิดลองถูก จากผู้รู้ จากผู้นำ จากขนบธรรมเนียม จากประสบการณ์ จากการค้นคว้า จากการอ่านและจากการวิจัย (สุธีระ ประเสริฐสรรพ, 2549)

Amrit Tiwana (2000) ได้ให้ความหมายว่า ความรู้เป็นสิ่งที่เกิดจากประสบการณ์คุณค่าข้อมูล สารสนเทศที่มีอยู่ ผู้เชี่ยวชาญที่เข้าใจอย่างแท้และการหยั่งรู้ มีฝังลึกอยู่ในตัวคน และอยู่ในลักษณะที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำ มีกระบวนการการทำงานที่ชัดเจน

Peter M. Senge (2006) ได้ให้นิยามความรู้ไว้คือ อำนาจ ทั้งนี้การเรียนรู้ สำคัญเกินกว่าที่จะละทิ้ง หรือปล่อยโอกาสให้เสียไป

วรภัทร์ ภูเจริญ (2557) ได้แบ่งความรู้ในเชิงพุทธศาสตร์เป็น แบบปริยัติ แบบปฏิบัติ และแบบปฏิเวธ

- 1) ความรู้แบบปริยัติ คือ ความรู้หรือองค์ความรู้ในสมอง ไม่ได้ลงมือทำ รู้แบบเป็น เอกสารอ้างอิง
- 2) ความรู้แบบปฏิบัติ คือ ความรู้หรือองค์ความรู้แบบลงมือทำ ทำได้ แต่อธิบายออกมาเป็น ปริยัติไม่ได้ เขียนออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรให้เข้าใจไม่ได้ แต่ลงมือปฏิบัติเอง จึงจะรู้และเข้าใจ
- 3) ความรู้แบบปฏิเวธ คือ ความรู้หรือองค์ความรู้ที่บุคคลบรรลุแล้ว เข้าใจอย่างแท้แล้ว เป็น ประชาญ์ กูรู (Guru) เป็นผู้เชี่ยวชาญ สามารถสร้างองค์ความรู้แบบต่อยอดได้

Edward Sallis and Gary Jones (2002) กล่าวถึง ความรู้ว่าหมายถึง การบูรณาการในส่วนของ กระบวนการเรียนรู้ที่ซับซ้อนของความเป็นมนุษย์ ความรู้เป็นกุญแจแห่งการเข้าถึงความเป็นองค์กรที่สร้างและ เพิ่มคุณค่าเพื่อผลผลิตขององค์กรและบริการขององค์กร ประกอบด้วยความรู้ (In Sight) และความเข้าใจ ในการให้ความหมายของสารสนเทศและข้อมูลที่มีการจัดวางในองค์กร ความรู้เริ่มต้นในหัวใจของสาระวิชา ความรู้และการประเมินและตีความตามกรอบแนวคิดที่ได้ให้ไว้โดย ประสบการณ์ (Experience) คุณค่า (Value) วัฒนธรรม (Culture) และการเรียนรู้ (Learning) ในบริบทขององค์กร ความรู้จะอยู่ในลักษณะรูปแบบ เอกสาร รวมทั้งกระบวนการ (Process) และแนวดำเนินการ (Procedure) ซึ่งสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้

Dave Snowden (2003) ได้ให้ความหมายของความรู้ว่า ความรู้เป็นวิธีการที่ใช้บอกกล่าว (Inform) ด้วยความเต็มใจ ไม่ใช่การสั่งการของผู้บังคับบัญชาชั้นสูงโดยเริ่มที่ข้อมูล สารสนเทศ ความรู้ และภูมิปัญญา

1.2 ระดับของความรู้และองค์ความรู้

หากจำแนกระดับของความรู้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ระดับ (วิจารณ์ พานิช, 2548) คือ

- 1) ความรู้เชิงทฤษฎี (Know-What) เป็นความรู้เชิงข้อเท็จจริง รู้อะไร เป็นอะไร จะพบในผู้ ที่สำเร็จการศึกษามาใหม่ๆ ที่มีความรู้โดยเฉพาะความรู้ที่จำมาได้จากความรู้ชัดแจ้งซึ่งได้จากการได้เรียนมาก แต่เวลาทำงานก็จะไม่มั่นใจ มักจะปรึกษารุ่นพี่ก่อน

- 2) ความรู้เชิงทฤษฎีและเชิงบริบท (Know-How) เป็นความรู้เชื่อมโยงกับโลกของความเป็นจริง ภายใต้สภาพความเป็นจริงที่ซับซ้อนสามารถนำเอาความรู้ชัดแจ้งที่ได้มาประยุกต์ใช้ตามบริบทของตนเอง ได้ มักพบในคนที่ทำงานไปหลายๆ ปี จนเกิดความรู้ฝังลึกที่เป็นทักษะหรือประสบการณ์มากขึ้น

- 3) ความรู้ในระดับที่อธิบายเหตุผล (Know-Why) เป็นความรู้เชิงเหตุผลระหว่างเรื่องราว หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ผลของประสบการณ์แก้ปัญหาที่ซับซ้อน และนำประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น เป็นผู้ทำงานมาระยะหนึ่งแล้วเกิดความรู้ฝังลึก สามารถถอดความรู้ฝังลึกของตนเองมาแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น หรือถ่ายทอดให้ผู้อื่น ได้พร้อมทั้งรับเอาความรู้จากผู้อื่นไปปรับใช้ในบริบทของตนเองได้

4) ความรู้ในระดับคุณค่า ความเชื่อ (Care-Why) เป็นความรู้ในลักษณะของความคิด ริเริ่มสร้างสรรค์ที่ขั้บตันมาจากภายในตนเองจะเป็นผู้ที่สามารถสกัด ประมวล วิเคราะห์ความรู้ที่ตนเองมีอยู่ กับความรู้ที่ตนเองได้รับมาสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ ขึ้นมาได้ เช่น สร้างตัวแบบหรือทฤษฎีใหม่หรือนวัตกรรมขึ้นมาใช้ในการทำงานได้

1.3 ประเภทของความรู้และองค์ความรู้

นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงประเภทของความรู้ว่ามี 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ความรู้ชัดแจ้ง หรือความรู้ที่เป็นวิทยาการ (Explicit Knowledge) และความรู้ฝังลึก หรือความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาและประสบการณ์ (Tacit Knowledge)

1) ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ความรู้ชัดแจ้ง หรือความรู้ที่เป็นวิทยาการ คือ ความรู้ที่เขียนอธิบายหรือถูกบันทึกไว้เป็นตัวอักษร เป็นความรู้ที่จับต้องได้เป็นหลักวิชา หลักการทฤษฎี ได้มาจากการศึกษาค้นคว้า เรียกว่า Critical Knowledge หรือ Codified หรือ Declarative Knowledge โดยเป็นการ อธิบายความรู้อย่างเป็นทางการ (Formal Knowledge) ยกตัวอย่างความรู้แบบชัดแจ้ง ได้แก่ เอกสาร หนังสือ ตารา สิ่งพิมพ์ฐานข้อมูล ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ เว็บไซต์ บทเรียน E-learning จดหมายข่าว คู่มือ แนวทางการดำเนินการ (Procedure Manuals) สมการทางคณิตศาสตร์ (Mathematical Equations) สิทธิบัตร (Patent) และรายงานเชิงเทคนิค (Technical Reports) เป็นต้น ทั้งนี้ความรู้ชัดแจ้งเป็นความรู้ที่รวบรวมได้ง่าย จัดระบบและถ่ายโอนโดยใช้วิธีการดิจิทัล มี ลักษณะเป็นวัตถุติบ (Objective) เป็นทฤษฎีสามารถแปลงเป็นรหัสในการถ่ายทอดโดยวิธีการที่เป็นทางการ ไม่จำเป็นต้องอาศัยการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเพื่อถ่ายทอดความรู้ เช่น นโยบายขององค์กร กระบวนการทำงาน ซอฟต์แวร์ เอกสาร และกลยุทธ์ เป้าหมายและความสามารถขององค์กร

2) ความรู้ฝังลึก หรือความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาและประสบการณ์ (Tacit Knowledge) ความรู้แฝงเร้น หรือความรู้ฝังลึก หรือความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาและประสบการณ์ คือ ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน ไม่ได้ถอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร หรือบางครั้งก็ไม่สามารถถอดเป็นลายลักษณ์อักษรได้ มีรากฐานมาจากการกระทำและประสบการณ์ มีลักษณะเป็นความเชื่อ ทักษะ และเป็นอัตวิสัย (Subjective) ต้องการการฝึกฝนเพื่อให้เกิดความชำนาญ มีลักษณะเป็นเรื่องส่วนบุคคล มีบริบทเฉพาะ (Context-specific) ความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวของคน (Embedded Knowledge) หรือที่เรียกว่าความรู้ที่จับต้องไม่ได้ (Intangible) ซึ่งการเข้าถึงสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ต่าง ๆ ผ่านตัวบุคคลต้องใช้ความพยายามเป็นพิเศษจึงจะบรรลุผลให้เกิดความสำเร็จได้ ซึ่งมีหลายองค์กรจัดการกับความรู้แบบฝังลึก (Tacit Knowledge) อย่างง่าย ๆ โดยผ่านการประชุม ใช้การพูดคุย และเล่าเรื่องเป็นฐาน (Storytelling and Community-based Forums) ซึ่งการประชุม (Forums) นี้จะเป็นการพูดคุยทางอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Discussions) หรือการส่งข้อความผ่านเว็บไซต์ (Posting on an organizational Website) เป็นส่วนใหญ่ และการถ่ายทอดไปยังทีมงาน ด้านวัฒนธรรม ด้านศาสนา ด้านประเพณีดั้งเดิมขององค์กร ดังนั้นความรู้ฝังลึกจึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า Personal Knowledge ซึ่ง จะเป็นหัวใจของกระบวนการจัดการความรู้ ดังนั้นหนึ่งในประเภทของความรู้ฝังลึก บางครั้งจึงเรียกว่า Procedural Knowledge คือ ตัวที่ใช้ขับเคลื่อนในการเรียนรู้จากทักษะหรือประสบการณ์ หรือกล่าวได้ว่า ความรู้จากแนวทางการดำเนินการปฏิบัติทำให้เป็นทางการและสื่อสารยาก เช่น วิจารณ์ญาณ ความลับทางการค้า วัฒนธรรมองค์กร ทักษะ ความเชี่ยวชาญในเรื่องต่าง ๆ การเรียนรู้ขององค์กร

แนวคิดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาและประสบการณ์ มาจากงานของนักปรัชญา ชื่อโพลันยี (Polanyi, 1996) ซึ่งเป็นผู้เขียนเรื่อง “The Tacit Dimension in 1966” และ “Personal Knowledge” ในปี 1973 โดยสรุปเนื้อหาไว้ในหนังสือ กล่าวว่าความรู้แบบฝังลึกมีความแตกต่างจากความรู้แบบชัดแจ้ง แนวคิดของเขามี

วลีที่ทุกคนรู้จักคือ “เรารู้มากกว่าที่เราสามารถบอกได้” ซึ่งหมายถึง การจะบอกให้คนอื่นรู้หรือการแบ่งปันความรู้ที่ฝังลึก ในคนและฝังลึกในสังคมเป็นเรื่องยากที่จะสื่อสารให้คนอื่นทราบได้สิ่งนี้เองรวมหรือเชื่อมโยงไปถึงการรู้สึกล่วงหน้า (Hunches) การหยั่งรู้ (Insight) ปัญญาญาณ (Intuitions) ความรู้สึก (Feeling) ภาพจินตนาการ (Imagery) และอารมณ์ (Emotion) ทั้งนี้ความรู้ที่สำคัญส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นความรู้แฝงเร้นหรือความรู้ฝังลึก โดยอยู่ในคนทำงานและผู้เชี่ยวชาญในแต่ละเรื่อง จึงต้องอาศัยกลไกแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้คนได้พบกัน สร้างความไว้วางใจกัน และถ่ายทอดความรู้ระหว่างกันและกันเป็นความรู้ที่ไม่สามารถอธิบายโดยใช้คำพูดได้ อนึ่งความรู้ยังมีลักษณะไม่ชัดเจนมากเท่าไร การถ่ายโอนความรู้ยิ่งกระทำได้ยากเท่านั้น ดังนั้นบางคนจึงเรียกความรู้ประเภทนี้ว่าเป็นความรู้แบบเหนียว (Sticky Knowledge) หรือความรู้ แบบฝังอยู่ภายใน (Embedded Knowledge) ส่วนความรู้ชัดเจนมีการถ่ายโอนและแบ่งปันง่าย จึงมีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า ความรู้แบบรั่วไหลได้ง่าย (Leaky Knowledge)

ความสัมพันธ์ของความรู้ทั้งสองประเภทเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน (Mutually Constituted) (Tsoukas, 2005) เนื่องจากความรู้ฝังลึกเป็นส่วนประกอบของความรู้ทั้งหมดและสามารถแปลงให้เป็นความรู้ แบบชัดเจนโดยการสื่อสารด้วยคำพูด

2. การจัดการความรู้ (Knowledge Management)

ปัจจุบันโลกได้เข้าสู่ยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based Economy-KBE) งานต่างๆ จำเป็นต้องใช้ความรู้มาสร้างผลผลิตให้เกิดมูลค่าเพิ่มมากยิ่งขึ้น การจัดการความรู้เป็นคำกว้างๆ ที่มีความหมายครอบคลุมเทคนิค กลไกต่าง ๆ มากมาย เพื่อสนับสนุนให้การทำงานของแรงงานความรู้ (Knowledge Worker) มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น กลไกดังกล่าวได้แก่ การรวบรวมความรู้ที่กระจัดกระจายอยู่ที่ต่าง ๆ มารวมไว้ที่เดียวกัน การสร้างบรรยากาศให้คนคิดค้น เรียนรู้ สร้างความรู้ใหม่ๆ ขึ้น และที่สำคัญที่สุด คือ การสร้างช่องทาง และเงื่อนไขให้คนเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน เพื่อนำไปใช้พัฒนางานของตนให้สัมฤทธิ์ผล

การจัดการความรู้ (Knowledge management-KM) คือ การรวบรวม สร้าง จัด ระเบียบ แลกเปลี่ยน และประยุกต์ใช้ความรู้ในองค์กร โดยพัฒนาระบบจากข้อมูลไปสู่สารสนเทศ เพื่อให้เกิดความรู้และปัญญา การจัดการความรู้ประกอบไปด้วยชุดของการปฏิบัติงานที่ถูกใช้โดยองค์กรต่าง ๆ เพื่อที่จะระบุสร้าง แสดงและกระจายความรู้ เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้และการเรียนรู้ภายในองค์กร อันนำไปสู่การจัดการสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการดำเนินการธุรกิจที่ดี องค์กรขนาดใหญ่โดยส่วนมากจะมีการจัดสรรทรัพยากรสำหรับการจัดการองค์ความรู้ โดยมักจะเป็นส่วนหนึ่งของแผนกเทคโนโลยีสารสนเทศหรือแผนกการจัดการทรัพยากรมนุษย์ รูปแบบการจัดการองค์ความรู้โดยปกติจะถูกจัดให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ขององค์กรและประสงค์ที่จะได้ผลลัพธ์เฉพาะด้าน เช่น เพื่อแบ่งปันภูมิปัญญา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน เพื่อความได้เปรียบทางการแข่งขันหรือเพื่อเพิ่มระดับนวัตกรรมให้สูงขึ้น

2.1 ที่มาของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้นี้มีที่มาจากแนวความคิดทางด้านธุรกิจการบริหารจัดการองค์กรเป็นสำคัญ ทั้งนี้จากการที่โลกมีการเปลี่ยนแปลง ต้องมีการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ซึ่งสิ่งใหม่ๆ และความเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาไม่สามารถใช้ความรู้เดิมที่มีอยู่มาแก้ปัญหาใหม่ๆ ได้ ประมาณทศวรรษที่ 1990 บางองค์กรที่ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจมีความพยายามปรับโครงสร้าง องค์กร การปรับรีอระบบ (Reengineering) และลดกำลังคน ทำให้ความรู้ขององค์กรสูญหายไปกับพนักงานที่ลาออกหรือถูกให้ออก ซึ่งส่งผลกระทบต่อองค์กรในภายหลัง โดยทำให้องค์กรขาดความสามารถในการสร้างนวัตกรรมทางด้านการผลิตสินค้าและบริการใหม่ๆ สูตลาด จากผลการสอบถามผู้บริหารระดับสูงในต่างประเทศ ซึ่ง บดินทร์ วิจารณ์

(2550) ได้กล่าวว่า องค์ความรู้ในองค์กรอยู่ในตัวคนที่มีประสบการณ์ ร้อยละ 52 ที่เหลืออีก ร้อยละ 42 ถูกจัดเก็บในรูปของเอกสารและสื่ออื่น ๆ หรือองค์ความรู้ที่สามารถหาได้จากภายนอก ด้วยเหตุผลนี้เองการลดค่าใช้จ่ายขององค์กร โดยการลดกำลังคนจึงไม่ได้เป็นทางออกที่ดีที่สุด องค์กรจึงหันมาให้ความสนใจการจัดการองค์ความรู้ในองค์กรมากขึ้น โดยเฉพาะความรู้ที่เป็นประสบการณ์ที่อยู่กับตัวพนักงาน ดังนั้น “การกระทำจึงสำคัญที่สุด” โดยวัดจากการนำสิ่งที่รู้ไปสู่การปฏิบัติให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง และการแข่งขันที่เกิดขึ้นซึ่งเรียกการกระทำนี้ว่า “ปัญญาปฏิบัติ”

การแบ่งยุคของการจัดการความรู้มักอิงกับวิวัฒนาการระบบคอมพิวเตอร์ โดยแบ่งเป็น 3 ยุค (พรทิพย์ กาญจนนิยต, พัด นิลพันธุ์และนพรัตน์ ประสาทเขตการณ์, 2546; วิจารณ์ พาณิช, 2548) ดังนี้

ยุคแรกของการจัดการความรู้เกิดขึ้นเมื่อ ประมาณ พ.ศ. 2521 ซึ่งเชื่อว่าความรู้สามารถจัดการได้ แต่จะต้องมีการจัดการที่เป็นระบบ มีโครงสร้างตายตัว ในขณะนั้นการจัดการความรู้ใช้เฉพาะกับกระบวนการทางวิศวกรรมเครื่องจักรกลเท่านั้นซึ่งเน้นเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยช่วงแรกเน้นที่การจัดการนำระบบคอมพิวเตอร์และเครือข่ายมาใช้ในการกับข้อมูล ทั้งนี้มีบริษัทซอฟต์แวร์หลายบริษัทแปลงชื่อซอฟต์แวร์ที่มีอยู่ให้มีชื่อไปในแนวทางการจัดการความรู้ ยุคนี้จึงเป็นยุคของตำแหน่ง CIO (Chief Information Officer) หลังจากนั้นเริ่มเห็นว่าการใช้ IT และเทคโนโลยี เป็นเครื่องมือหลักในการจัดการองค์ความรู้ในองค์กรไม่ประสบความสำเร็จ การจัดการความรู้ขององค์ความรู้ขององค์กรยังไม่ได้เกิดขึ้นอย่างจริงจัง ยุคแรกของการพัฒนาศาสตร์ด้านการจัดการความรู้ ความรู้ส่วนใหญ่มาจากการจัดระบบและตีความสารสนเทศตามบริบทและสารสนเทศได้มาจากการประมวลข้อมูล แต่ไม่มีการความรู้ที่ได้ไปสู่การกระทำหรือการตัดสินใจ

ยุคที่ 2 ประมาณพ.ศ. 2538 ได้ปรับเปลี่ยนมามุ่งเน้นที่ “คน” เป็นหลักและเป็นศูนย์กลางในการจัดการองค์ความรู้ในองค์กรประกอบกับการ ใช้ IT เป็นเครื่องมือสนับสนุน โดยในยุคนี้มีตำแหน่ง CKO (Chief Knowledge Officer) เกิดขึ้น ในยุคนี้มีนักวิชาการญี่ปุ่น ชื่อ โนนากะและทาเกอูชิได้เขียนหนังสือชื่อ The Knowledge Creating Company โดยเน้นการสร้างและการกระจายความรู้ในองค์กร ระหว่างความรู้ที่อยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) กับความรู้ที่อยู่ในรูปแบบของสื่อ/เอกสารต่างๆ (Explicit Knowledge) ซึ่งอาจเรียกว่า ยุคเช็กก็ ซึ่งใช้โมเดล SECI-Knowledge Conversion เป็นกรอบแนวคิดเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างและขยายองค์ความรู้ในองค์กร ทั้งนี้โมเดลข้างต้นถือว่าเป็นที่รู้จักและใช้งานกันอย่างแพร่หลาย เห็นได้จากการเกิดขึ้นของรูปแบบ SECI Model (S= Socialization, E= Externalization, C= Combination และ I=Internalization) ซึ่งเป็นการนำความรู้ของมนุษย์มาสู่การบันทึกข้อมูลความรู้ผ่านกระบวนการ เน้นวงจรยกระดับ ความรู้แบบฝังลึกและความรู้ที่เปิดเผย โดยเป็นการนำเอาความรู้ที่เปิดเผยชัดแจ้งมาปฏิบัติ (Internalization) นำเอาความรู้ที่ฝังลึกของตนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน (Socialization) สร้างความรู้ที่ชัดแจ้งจากความรู้ที่ฝังลึก (Externalization) และนำความรู้ที่ชัดแจ้งมาสังเคราะห์จัดหมวดหมู่หรือสร้างเป็นความรู้ที่ยกระดับขึ้น

ยุคที่ 3 หรือในยุคปัจจุบัน มีการพัฒนาแนวความคิดที่ว่า องค์ความรู้ในระดับผู้เชี่ยวชาญที่ค่อนข้างจะเป็นนามธรรม (Abstract) นี้ สามารถถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้ได้ในลักษณะเสวนา (Dialogue) กัน แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านทางชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice หรือ CoP) ซึ่งสมาชิกในชุมชนที่มีความรู้และประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกัน มีเป้าหมายและความต้องการที่เหมือนๆ กัน เมื่อเกิดความสัมพันธ์จากสมาชิกแต่ละ CoP จะก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนและถ่ายโอนองค์ความรู้กันอย่างเป็นธรรมชาติทั้งในรูปแบบฝังลึก (Tacit) และแบบชัดแจ้ง (Explicit) จึงเป็นการเน้นความรู้เชิงซ้อน (Complex Knowledge) และการจัดการความรู้องค์กร (Organic Knowledge Management) ที่มีการนำศาสตร์แห่งความซับซ้อน ทฤษฎีไร้ระเบียบ (Chaos Theory) ระบบที่ซับซ้อนและปรับตัวมาประยุกต์ใช้ ทั้งนี้การนำมา

อธิบายความรู้โดยต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่า วัตถุประสงค์ของการจัดการ ความรู้ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนา ประสิทธิภาพ (Effectiveness) ของการตัดสินใจและการสร้างเงื่อนไขของนวัตกรรม ดังนั้นการจัดการความรู้จะไม่ใช้ภาษาของเครื่องคอมพิวเตอร์แต่จะให้ความสำคัญกับ พฤติกรรมของมนุษย์ และต้องใช้ประโยชน์จากมนุษย์ให้มากที่สุด ซึ่งบางครั้งระบบที่ตายตัวมีกฎเกณฑ์ มากเกินไปก็ไม่เหมาะสม จึงเน้นการจัดการและ แลกเปลี่ยนความรู้แบบฝังลึก (Tacit Knowledge) กล่าวคือ จากความรู้และประสบการณ์ของคน ซึ่งจะช่วยให้การทำงานและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ รวดเร็วขึ้น ดังนั้นในยุคที่ 3 นี้ จึงเป็นยุคของการร่วมมือประสานงาน กัน (Collaboration) โดยใช้เครือข่าย ระบบสนับสนุนทางด้าน IT และซอฟต์แวร์ทางการประสานงาน กัน (Collaboration)

พัฒนาการของการจัดการความรู้ค่อยๆ ปรับจากจากองค์กรทางธุรกิจจนมาสู่องค์กรทางการศึกษา ซึ่งได้นำมาใช้ในประเทศไทย โดยเฉพาะในยุคแห่งการปฏิรูปการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2548) ในการบริหารจัดการสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคแห่งสังคมที่ใช้ความรู้เป็นฐาน (Knowledge-based society) มองความรู้ว่าเป็นทุนปัญญา หรือทุนความรู้สำหรับใช้สร้างคุณค่าและมูลค่า (Value) ให้เพิ่มขึ้น กล่าวได้ว่า การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่ใช้ทุนปัญญา นำไปสร้างคุณค่าและมูลค่าซึ่งอาจเป็นมูลค่าทางธุรกิจหรือคุณค่าทางสังคมก็ได้

2.2 ความหมายของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการอย่างเป็นระบบในการแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้หรือนวัตกรรม และการจัดเก็บความรู้ที่เหมาะสม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานขององค์กร

วิจารณ์ พานิช (2549 : 3) ได้สรุปความหมายของการจัดการความรู้ ว่าครอบคลุมความหมายดังต่อไปนี้

1. การจัดการความรู้มีความหมายรวมถึง การรวบรวม การจัดระบบ การจัดเก็บ และการเข้าถึงข้อมูลเพื่อสร้างเป็นความรู้ เทคโนโลยีด้านข้อมูลและด้านคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือช่วยเพิ่มพลังในการจัดการความรู้ แต่เทคโนโลยีด้านข้อมูลและคอมพิวเตอร์โดยตัวของมันเองไม่ใช่การจัดการความรู้
2. การจัดการความรู้เกี่ยวข้องกับการแบ่งปันความรู้ (knowledge sharing) ถ้าไม่มีการแบ่งปันความรู้ ความพยายามในการจัดการความรู้จะไม่ประสบผลสำเร็จ พฤติกรรมภายในองค์กรเกี่ยวกับวัฒนธรรม พลวัต และวิถีปฏิบัติ มีผลต่อการแบ่งปันความรู้ ประเด็นด้านวัฒนธรรมและสังคม มีความสำคัญยิ่งต่อการจัดการความรู้
3. การจัดการความรู้ ต้องการผู้มีความรู้ความสามารถในการตีความและประยุกต์ใช้ความรู้ ในการสร้างนวัตกรรมและเป็นผู้นำทางความรู้ในองค์กร รวมทั้งต้องการผู้เชี่ยวชาญในสาขาใดสาขาหนึ่งสำหรับช่วยแนะนำวิธีประยุกต์ใช้การจัดการความรู้ ดังนั้นกิจกรรมเกี่ยวกับคน ได้แก่ การดึงดูดคนเก่งและดี การพัฒนานคน การติดตามความก้าวหน้าของคน และการดึงคนมีความรู้ความสามารถไว้ในองค์กร ถือเป็น ส่วนหนึ่งของการจัดการความรู้
4. การจัดการความรู้เป็นเรื่องของการเพิ่มประสิทธิผลขององค์กร การจัดการความรู้เกิดขึ้นเพราะมีความเชื่อว่าจะช่วยสร้างความมีชีวิตชีวาและความสำเร็จให้แก่องค์กร การประเมิน “ต้นทุนทางปัญญา” (intellectual capital) และผลสำเร็จของการประยุกต์ใช้การจัดการความรู้เป็นดัชนีบอกว่า องค์กรมีการจัดการความรู้ได้อย่างได้ผลหรือไม่

ประเวศ วะสี (2548) ได้กล่าวถึงการจัดการความรู้มีความหมายว่า มีการค้นพบความรู้ ความชำนาญที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวคน หากทางนำออกมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตกแต่งหรือปรับปรุงให้ถ่ายทอดการใช้และมีประโยชน์เพิ่มขึ้น มีการต่อยอดให้คงงาม และใช้ได้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริง มีความรู้ใหม่หรือ

นวัตกรรมเกิดขึ้นจากการเอาความรู้ที่ไม่เหมือนกันมาผนวกเข้าด้วยกัน ข้อสำคัญคือก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนทั้งหมดที่ร่วมกันในกระบวนการก่อให้เกิดปัญญาร่วม(Collective Wisdom)ทำให้สามารถแก้ปัญหาหรือพัฒนาในเรื่องยาก ๆ ได้สำเร็จ

พรธิดา วิเชียรปัญญา (2547) ได้ให้ความหมายการจัดการความรู้ว่า หมายถึง กระบวนการอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับการประมวลผลข้อมูล สารสนเทศ ความคิด การกระทำ ตลอดจนประสบการณ์ ของบุคคล เพื่อสร้างความรู้หรือนวัตกรรม และจัดเก็บในลักษณะแหล่งข้อมูลที่บุคคลสามารถเข้าถึงได้ โดยอาศัยช่องทางต่าง ๆ ที่องค์กรจัดเตรียมไว้ เพื่อนำความรู้ที่มีอยู่ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน ซึ่งก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายและไหลเวียนทั่วทั้งองค์กรอย่างสมดุล เป็นไปเพื่อเพิ่มความสามารถในการพัฒนาผลผลิตและองค์กร

ฮิเดโอะ ยามาซากิ (Hideo Yamazaki) ให้คำจำกัดความของความรู้ในรูปแบบของปิรามิด อาจมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไป อาทิ ปิรามิดความรู้ ระดับชั้นของความรู้ หรือโครงสร้างของความรู้ เป็นต้น โดยให้ความหมายของข้อมูล (data) ว่าเป็นข้อเท็จจริง ข้อมูลดิบ หรือตัวเลขต่าง ๆ ที่ยังไม่ผ่านการแปลความ ส่วนสารสนเทศ (information) เป็นข้อมูลที่ผ่านกระบวนการสังเคราะห์ วิเคราะห์ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการและตัดสินใจ มีบริบทซึ่งเกิดจากความเชื่อ สามัญสำนึกหรือประสบการณ์ของผู้ใช้สารสนเทศนั้น มักอยู่ในรูปข้อมูลที่วัดได้หรือจับต้องได้ อย่างไรก็ตาม สารสนเทศอาจมีข้อจำกัดในเรื่องช่วงเวลาที่ใช้และขอบเขตของงานที่จะนำมาใช้ ขณะที่ความรู้ (knowledge) คือ สารสนเทศที่ผ่านกระบวนการคิดเปรียบเทียบ เชื่อมโยงกับความรู้อื่นจนเกิดเป็นความเข้าใจ และนำไปใช้ประโยชน์ในการสรุปและตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้โดยไม่จำกัดช่วงเวลา หรือกล่าวได้ว่าเป็นสารสนเทศที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการนำไปใช้งาน และปัญญา (wisdom) คือ ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน ก่อให้เกิดประโยชน์ในการนำไปใช้ (บุญดี บุญญากิจ, นงลักษณ์ ประสพสุขโชคชัย, ดิสพงษ์ พรชนกนาถ และปริยวารรณ กรรณดวัน, 2549)

สรุปได้ว่า การจัดการความรู้ คือ กระบวนการรวบรวมความรู้ แลกเปลี่ยนความรู้และสร้างความรู้ อาจเป็นความรู้ของบุคลากรหรือกลุ่มบุคคล ภายในองค์กร รวมทั้งองค์กรท้องถิ่น โดยเป็น ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กรแล้วนำมาจัดระบบสร้างวิธีการเข้าถึงได้โดยง่าย และจะต้องมีกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้เกิดการนำความรู้ไปใช้ พร้อมทั้งจะต้องมีกระบวนการปรับปรุงความรู้ให้ทันสมัย มีบรรยากาศหรือวัฒนธรรมขององค์กรให้เกิดการแบ่งปันความรู้ สนับสนุนให้เกิดการถ่ายโอนและกระจายความรู้

การจัดการความรู้ (Knowledge Management) จึงเป็นศิลปะของการสร้างคุณค่าหรือการเพิ่มคุณค่าจากสินทรัพย์ที่แต่ละองกรณ์ไม่ได้ขององค์กร ชุมชนท้องถิ่น ทั้งสินทรัพย์ที่เป็นความรู้ภายในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) และความรู้ชัดแจ้งหรือความรู้ที่เป็นลายลักษณ์อักษร(Explicit Knowledge) การจัดการความรู้จึงเป็นแนวปฏิบัติที่ให้ความสำคัญกับคนในองค์กร ชุมชนท้องถิ่น เป็นหลัก ซึ่งองค์กรแต่ละองค์กรรวมทั้งองค์กรในชุมชนท้องถิ่น มีโครงสร้างมีการดำเนินงานที่เป็นระบบ มีความซับซ้อน และมีการพัฒนาตามบริบทของตนเอง การจัดการความรู้จึงเปรียบเสมือนกรอบหรือระเบียบปฏิบัติที่เอื้อให้คนในองค์กร ชุมชนท้องถิ่น มีกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูล สังเคราะห์เป็นความรู้และใช้ความรู้ร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพของงานให้ดียิ่งขึ้น

2.3 กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process)

กระบวนการจัดการความรู้ เป็นกระบวนการแบบหนึ่งที่จะช่วยให้องค์กรเข้าใจถึงขั้นตอนที่ทำให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ หรือพัฒนาการของความรู้ที่จะเกิดขึ้นภายในองค์กร ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ดังนี้ (สำนักงาน ก.พ.ร.และ สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2550)

ที่มา : สำนักงาน ก.พ.ร.และสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ,2550

- 1) การบ่งชี้ความรู้ – เช่นพิจารณาว่า วิสัยทัศน์/ พันธกิจ/ เป้าหมาย คืออะไร และเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย เราจำเป็นต้องรู้อะไร , ขณะนี้เรามีความรู้อะไรบ้าง, อยู่ในรูปแบบใด, อยู่ที่ใคร
- 2) การสร้างและแสวงหาความรู้ – เช่นการสร้างความรู้ใหม่, แสวงหาความรู้จากภายนอก, รักษาความรู้เก่า, กำจัดความรู้ที่ใช้ไม่ได้แล้ว
- 3) การจัดความรู้ให้เป็นระบบ - เป็นการวางโครงสร้างความรู้ เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเก็บความรู้ อย่างเป็นระบบในอนาคต
- 4) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ – เช่นปรับปรุงรูปแบบเอกสารให้เป็นมาตรฐาน ใช้ภาษาเดียวกัน ปรับปรุงเนื้อหาให้สมบูรณ์
- 5) การเข้าถึงความรู้ – เป็นการทำให้ผู้ใช้รู้นั้นเข้าถึงความรู้ที่ต้องการได้ง่ายและสะดวก เช่น ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT), Web board , บอร์ดประชาสัมพันธ์ เป็นต้น
- 6) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ – ทำได้หลายวิธีการ โดยกรณีเป็น Explicit Knowledge อาจจัดทำเป็น เอกสาร ฐานความรู้ เทคโนโลยีสารสนเทศ หรือกรณีเป็น Tacit Knowledge อาจจัดทำเป็น ระบบ ทีมข้ามสายงาน กิจกรรมกลุ่มคุณภาพและนวัตกรรม ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระบบพี่เลี้ยง การสับเปลี่ยนงาน การยืมตัว เวทีแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นต้น
- 7) การเรียนรู้-ควรทำให้การเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของงาน เช่นเกิดระบบการเรียนรู้จาก สร้างองค์ความรู้>นำความรู้ไปใช้>เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่ และหมุนเวียนต่อไปอย่างต่อเนื่อง

1. เป้าหมายของการจัดการความรู้ (วิจารณ์ พานิช ,2547) ได้กล่าวถึงเป้าหมายของการจัดการ

ความรู้ คือการใช้ประโยชน์จากความรู้มาเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินงานขององค์กร ทำให้
องค์กรสามารถรักษาความได้เปรียบทางการแข่งขันอย่างยั่งยืน การจัดการความรู้มีเป้าหมาย 3 ประการ หลัก
ๆ ดังนี้คือ

1) เพื่อพัฒนางาน เป็นการปรับปรุงกระบวนการดำเนินงาน เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เป็น
นวัตกรรมใหม่และบริการใหม่ๆ ให้มีคุณภาพและผลสัมฤทธิ์ยิ่งขึ้น สามารถวัดได้เป็นตัวเลขชัดเจนในเชิง
ปริมาณ หรือวัดได้ด้วยตัวชี้วัดเชิงคุณภาพที่รับรู้หรือสัมผัสได้

2) เพื่อพัฒนาคน เป็นการพัฒนาคนผู้ปฏิบัติงานในทุกระดับให้เป็นแรงงานความรู้
(Knowledge worker) ซึ่งเป็นสินทรัพย์ทางปัญญาหรือทุนทางปัญญา โดยอาศัยการจัดการความรู้ที่เกิดจาก
การทำงาน ทำให้ผู้ปฏิบัติมีความรู้ มีประสบการณ์ มีความชำนาญ มีทักษะ และสามารถนำองค์ความรู้และ
ประสบการณ์ทั้งหลายมาใช้งานใหม่อีกได้

3) เพื่อพัฒนาฐานความรู้ขององค์กรเป็นการเพิ่มพูนทุนความรู้ หรือทุนทางปัญญาของ
องค์กร ซึ่งจะช่วยให้องค์กรมีศักยภาพในการต่อสู้กับความยากลำบากหรืออุปสรรค มีวิธีการทำงานดีชิ้น
(Best practice) และสามารถที่จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างดี

2. กระบวนการถ่ายโอนความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

แนวคิดของ Michael Polanyi และ Ikujiro Nonaka ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าเปรียบเหมือน
Tacit Knowledge ที่ควรจะต้องออกมาเป็น Explicit Knowledge เพื่อรวบรวมไว้ศึกษา พัฒนา
ต่อยอดต่อไป ซึ่งการถ่ายโอน Tacit Knowledge ของแต่ละท้องถิ่นให้ออก มาเป็น Explicit Knowledge
ประกอบด้วยกระบวนการดังต่อไปนี้

1) ตั้งทีมงานที่มีความต้องการที่จะถอดองค์ความรู้ของท้องถิ่นนั้น ๆ โดยสมาชิกควร
ประกอบด้วยผู้รู้ (key man) ของแต่ละท้องถิ่น

2) ช่วยกันวิเคราะห์ว่าในท้องถิ่นของตนต้องการถ่ายโอนองค์ความรู้เรื่องใดบ้าง
เรียงลำดับความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นและจำแนกเป็นหมวดหมู่ตามประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น
เพื่อให้ง่ายในการสืบค้นข้อมูล จากนั้นจึงช่วยกันตามหาผู้รู้หรือหลักฐานที่แสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องนั้น

3) พิจารณาวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ ซึ่งแตกต่างกันไปตามกลุ่มเป้าหมาย อาจจำแนก
ได้ดังนี้

3.1) ใช้วิธีสอบถาม ควรเป็นการสอบถามด้วยบุคคลมากกว่าการใช้แบบสอบถามใช้
ในกรณีแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นบุคคลและเต็มใจที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ วิธีการนี้ใช้เวลาน้อย สามารถ
สอบถามข้อมูลเพิ่มเติม ในกรณีที่สงสัยได้

3.2) ใช้วิธีการสังเกต บางครั้งผู้ถ่ายทอดก็อธิบายหรือสอนใครไม่เป็น ก็อาจใช้
วิธีการสังเกต กระบวนการผลิตองค์ความรู้นั้นตามขั้นตอน แล้วจดบันทึกหรือบันทึกโดยการถ่ายวิดีโอ
ทั้งนี้ผู้ถ่ายทอดต้องอนุญาตก่อน

3.3) ใช้การฝึกปฏิบัติ ผู้สอบถามทำหน้าที่เป็นผู้เรียนเข้าไปเรียนรู้ตั้งแต่ต้น
กระบวนการจนถึงสิ้นสุดกระบวนการจนมีความชำนาญ แล้วนำมาสรุปเป็นข้อมูล วิธีนี้เหมาะกับภูมิปัญญา
ท้องถิ่นที่ต้องอาศัยการปฏิบัติ และผู้สอบถามควรมีทักษะในภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนั้นบ้างพอสมควรจึงจะ
เข้าใจและวิเคราะห์ได้

3.4) การถอดชิ้นงาน ในกรณีที่ไม่มีผู้รู้ที่เป็นตัวบุคคลทำหน้าที่ถ่ายทอด เหลือเพียง
ชิ้นงานที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็จำเป็นต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมาถอดชิ้นงานเพื่อศึกษา
กระบวนการผลิต

อย่างไรก็ตาม หลังจากสำรวจข้อมูลเบื้องต้นแล้วต้องวิเคราะห์ร่วมกันว่าควรใช้วิธีการใด หรืออาจใช้หลายวิธีการร่วมกันเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่มีประสิทธิผลมากที่สุด ปัจจัยที่ค่อนข้างมีผลต่อการเลือกวิธีการ คือ ความเต็มใจของเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าเต็มใจที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้เพียงใด ทีมงานควรชี้แจงวัตถุประสงค์การดำเนินงานอย่างชัดเจนก่อนที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ว่า เพียงแค่ต้องการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นไปจดลิขสิทธิ์ทางปัญญา เพื่อให้เขามั่นใจว่าทุกอย่างที่ถ่ายทอดยังคงลิขสิทธิ์ของเขาอยู่

4) เมื่อได้องค์ความรู้แล้วก็นำมารวบรวมในรูปแบบดั้งเดิม เหมือนเป็นภาพประวัติศาสตร์ให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ ขณะเดียวกันก็ควรร่วมกันวิเคราะห์ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นใดที่ควรประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่ยอมรับ และพัฒนา จนเป็นอาชีพและเกิดการคงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ปัจจุบันการจัดการความรู้เป็นที่นิยมในสังคมไทย แต่มักจะมองข้ามภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นรากเหง้าของสังคมที่แท้จริง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหรือวิธีการในการเพิ่มมูลค่าหรือคุณค่าของกิจกรรมของกลุ่มบุคคลหรือชุมชนท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนความรู้ของคนในชุมชนท้องถิ่นเอง โดยคำนึงถึงความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชนท้องถิ่น ร่วมกับสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ ตามบริบทของท้องถิ่น ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ในกิจกรรมของตนจากประสบการณ์จริงหรือ “ความรู้ปฏิบัติ” จนเกิดเป็นฐานความรู้ของผู้ปฏิบัติจากฐานความรู้เมื่อนำไปทดลองปฏิบัติจริง ก็ก่อเกิดเป็นความรู้ใหม่ทุกคนรู้สึกดีที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน เหมือนมีเพื่อนช่วยคิด ช่วยทำ ส่วนเป้าหมายสำคัญของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น คือ เพื่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง เน้นความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ภายใต้การพัฒนาที่ยั่งยืนบนรากฐานของทรัพยากรธรรมชาติ ควบคู่กับความรู้ท้องถิ่นไทยเดิม การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เน้นความร่วมมือไม่ใช่การแข่งขัน เน้นการแบ่งปันไม่ใช่การผูกขาด เป็นมิติด้านคน ไม่ใช่เทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งผลที่ได้รับจากการจัดการความรู้ คือ มีชีวิตที่ดีและมีความสำเร็จร่วมกัน การจัดการความรู้โดยทั่วไปแบ่งเป็นทักษะ (skill) 90% และทฤษฎีเพียง 10% เท่านั้น ความรู้ที่สำคัญ คือ ความรู้ในเชิงปฏิบัติ การจัดการความรู้เน้นความรู้ในคน ความรู้ฝังลึกหรือความรู้ซ่อนเร้น โดยผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และความร่วมมือจากทุก ๆ ฝ่าย

การจัดการเพื่อนำเอาภูมิปัญญาที่คนในสังคมรู้และเข้าใจมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด จำต้องมียุทธศาสตร์และการกระทำที่แตกต่างจากความรู้ที่เป็นศาสตร์หรือความรู้ที่เป็นวิชาการที่เรียนอยู่ในสถาบันการศึกษาทุกระดับ การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงจำเป็นต้องอาศัยความละเอียดอ่อน ต้องเข้าใจธรรมชาติของภูมิปัญญา ต้องให้เกียรติชาวบ้านเป็นคนคิดเองทำเองและประยุกต์ดัดแปลงสิ่งที่อยู่ในสำนึกหรือเบื้องลึกความเคยชินของเขามาปรับใช้ เป็นเรื่องของคนในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ จะต้องเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการสร้าง สืบสานหรือพัฒนาความรู้ภูมิปัญญานั้น ๆ ให้สามารถเชื่อมต่อกับสมัยใหม่หรือมีการประยุกต์ใช้ให้ทันสมัย มิฉะนั้นความรู้ภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมากก็อาจขาดการสืบทอดหรือตายไปในที่สุด

ดังนั้นจึงควรส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเห็นคุณค่า ตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการความรู้ของตนเอง และสามารถเข้าถึง ดูแล ใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาของตนเองได้จริงในวิถีชีวิตปัจจุบัน จึงจะทำให้ภูมิปัญญานั้นอยู่รอด และยังเป็นเครื่องยืนยันถึงการดำรงอยู่ และพัฒนาสืบทอดอย่างยั่งยืน ฉะนั้นชุมชนท้องถิ่นจึงควรได้รับการตีความทางความคิด หรือมีเครื่องมือที่เหมาะสมที่สามารถอนุรักษ์ สืบสาน จัดการและพัฒนาภูมิปัญญาของตนเองได้ (เอกวิทย์ ณ ถลางและคนอื่น ๆ, 2547)

1. องค์ประกอบในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำเป็นจะต้องพิจารณาองค์ประกอบของภูมิปัญญา

ใน 3 ส่วนที่สำคัญ คือ (เอกวิทย์ ณ ถกลาง, 2547 , ปารีชาติ วลัยเสถียร, 2549)

1.1 องค์ความรู้ องค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่นไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ แต่เกิดจากการที่สังคมระบบคิดหรืออุดมการณ์ของชุมชนท้องถิ่นเป็นตัวกำกับองค์ความรู้ให้สมาชิกภายในชุมชนท้องถิ่นได้นำไปใช้อย่างเหมาะสม ประสพการณ์ของบุคคล และชุมชนท้องถิ่นก็เป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดองค์ความรู้ต่าง ๆ ได้ ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น มีหลายประเภท ทั้งที่เป็นความรู้ด้านเนื้อหาสาระ ด้านเทคนิค และความรู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทำงาน ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นโดยตรง มีทั้งความรู้ที่ใช้ประโยชน์ในระดับครอบครัว และความรู้ที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันเป็นกลุ่ม หรือชุมชนท้องถิ่น

1.2 กระบวนการได้มาซึ่งความรู้ กระบวนการที่ก่อให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสำคัญและควรเน้นมากกว่าตัวเนื้อหาภูมิปัญญา เป็นหลักการที่ต้องคิดในแง่ของการนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ หรือเป็นสิ่งที่นำมาปรับใช้ได้ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาสังคม พัฒนาอาชีพ กระบวนการดังกล่าวนี้ น่าจะเป็นประโยชน์กับคนรุ่นหลังที่สามารถจะพัฒนาความรู้หรือภูมิปัญญาที่มีอยู่แล้วด้วยตัวของเขาเองตามสภาพ ตามกาลเวลา ฉะนั้นในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โจทย์อยู่ที่ว่าทำอย่างไรจึงจะได้ข้อมูลที่ เป็นมรรควิธีหรือกระบวนการที่บอกวภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละอย่างเกิดขึ้นได้อย่างไร ไม่ใช่กระบวนการที่ เพียงแต่พรรณนาให้รู้ว่า “อะไรเป็นอะไร” (Know What) เท่านั้น แต่สามารถวิเคราะห์และเรียนรู้เชิงวิพากษ์ ลึกลงไปว่า “ทำไม” จึงเป็นเช่นนั้น (Know Why) รู้ถึงเงื่อนไขหรือเหตุ-ปัจจัย ยิ่งไปกว่านั้นยังต้องรู้ด้วยว่า “ทำอย่างไร” (Know How) ที่จะสร้างประโยชน์แก่ตน ชุมชนท้องถิ่นหรือสังคม

1.3 เป้าหมายหรือทิศทางของการพัฒนา การนำความรู้ไปใช้ หรือผลกระทบ จากความรู้และกระบวนการนั้น ๆ ซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เพราะจะสะท้อนกระบวนการที่คน วิถีคิดที่กำหนดวิธีการในเรื่องต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่น หรือสังคม

3. เครื่องมือและเทคนิคที่ใช้เพื่อเสริมสร้างการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีหลากหลายประเภท ซึ่งอาจจำแนกได้ดังนี้

1) เครื่องมือที่เป็นตัวบุคคล บุคคลอาจถือเป็นเครื่องมือในฐานะของผู้เฝ้าอำนวยความสะดวก การเรียนรู้ ผู้เชื่อมประสาน โดยการเป็นวิทยากร เป็นผู้บอกเล่า และนำประสบการณ์ชีวิตของตนมาเป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่น ๆ เช่น ครูภูมิปัญญา ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิจัยชาวบ้าน นักพัฒนา เป็นต้น

2) เครื่องมือที่เป็นวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น นับเป็นการเรียนรู้จากทุนของชุมชนท้องถิ่น โดยการค้นหาวัฒนธรรมที่ฝังงมที่มีอยู่ ใช้มาตรฐานภายในวัฒนธรรมนั่นเอง เป็นตัววัดความดีและความไม่ดี ชาวบ้านโดยเฉพาะปราชญ์ชาวบ้านเป็นคนในชุมชนท้องถิ่นที่สามารถมองจากข้างในวัฒนธรรมได้แจ่มชัดที่สุด มีความเข้าใจในวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง จะต้องใช้ภูมิธรรมและภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ในการวิเคราะห์สถานการณ์ต่าง ๆ ที่กำลังเกิดขึ้น และกำลังดำเนินอยู่ในชุมชนท้องถิ่น และใช้ปัญญานั้นพัฒนาวัฒนธรรมของตนขึ้นมาแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นต่อไป

3.2 เทคนิคที่ใช้ในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น มีเทคนิควิธีการในการเรียนรู้และการจัดการความรู้ดังนี้

1) ยึดชุมชนท้องถิ่นเป็นตัวตั้ง ในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จะต้องคำนึงถึงความสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพชุมชนท้องถิ่นเรียนรู้ที่จะนำทุนสถาบันทางสังคม(บ้าน วัด โรงเรียน) ทุนทางสังคม (ผู้รู้ ครูภูมิปัญญา ปราชญ์ชาวบ้าน วัฒนธรรม ประเพณี) และทุนทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นนำมาเป็นฐานในการสนับสนุนการดำเนินงาน

2) การมีส่วนร่วม ในกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

นั้น ควรใช้หลักความเสมอภาค คือ ให้ทุกคนไม่ว่าจะเป็นเยาวชน ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ พระสงฆ์ได้มีส่วนร่วมทั้งระดับแนวคิดและการปฏิบัติ ตามความสามารถ โดยคำนึงถึงความหลากหลาย

3) กระบวนการกลุ่ม เป็นการทำงานเป็นทีม ร่วมแรงร่วมใจ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนการวางแผนการตัดสินใจ โดยอาศัยกระบวนการกลุ่ม

4) การหาภาคีความร่วมมือ ควรมีการประสานความร่วมมือหรือการสนับสนุนจากองค์กรหรือชุมชนท้องถิ่น เพื่อทำให้เกิดความรู้สึกว่า "มีเพื่อนร่วมเดินทาง" เมื่อมีปัญหาที่สามารถปรึกษาได้ ทั้งนี้เพราะต่างก็รู้ว่าใครมีความรู้หรือประสบการณ์เรื่องใด เปรียบเหมือนเข็มทิศในการดำเนินงานโดยไม่ต้องเริ่มต้นจากศูนย์ มีบรรยากาศในการทำงานแบบเพื่อนช่วยเพื่อน เรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นการเติมเต็มให้กันและกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในลักษณะเครือข่ายความร่วมมือ

สรุปได้ว่าเครื่องมือและเทคนิคที่ใช้ในการจัดการความรู้ จะต้องสามารถนำไปใช้ได้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น และอยู่บนพื้นฐานของความต้องการของชุมชนท้องถิ่น สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งสอดคล้องกับวิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณี ชีต ความสามารถที่ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นเรียนรู้และดำเนินการได้โดยใช้หลักความเสมอภาค การมีส่วนร่วมในลักษณะการทำงานเป็นทีม

4. มิติการจัดการความรู้ของชุมชนท้องถิ่น

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2549) ได้กำหนดมิติการจัดการความรู้ของชุมชนท้องถิ่น ว่ามีลักษณะดังนี้คือ

4.1 การฟื้นฟูความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เดิม ทุกชุมชนท้องถิ่นมีความรู้และภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ทั้งด้านการผลิต สังคม วัฒนธรรม การเมืองและการปกครองของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นฐานเดิมอยู่แล้ว การฟื้นฟูความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมทำให้ความรู้ชัดเจนและสื่อสารได้กว้างขวางมากขึ้นว่าชุมชนท้องถิ่นมีความรู้อะไรบ้าง ความรู้นั้นมีที่มาอย่างไร ใช้ประโยชน์ได้อย่างไร ควรปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับเงื่อนไขต่าง ๆ ได้อย่างไร ความสำคัญของการฟื้นฟูความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เดิม อยู่ที่การให้ความหมายแก่ "คุณค่า" ของทุนชุมชนท้องถิ่น ความรู้ภูมิปัญญาในบางเรื่อง ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยหลักเหตุ - ผลได้ เพราะเป็นเรื่องของศรัทธา ความเชื่อ ดังนั้นการสืบต่อและการถ่ายทอดจึงไม่เพียงแต่การสอน การบอกเล่า แนะนำ หรือจัดทำเป็นเอกสารและสื่อในรูปแบบต่าง ๆ เท่านั้น แต่ต้องอาศัยการปฏิบัติด้วยความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งสำคัญ

4.2 การสกัดความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลและกลุ่ม เป็นการประมวลความรู้จากประสบการณ์ของบุคคลและกลุ่มกิจกรรม โดยร่วมกันวิเคราะห์ ทบทวน ตรวจสอบ ศึกษาเพิ่มเติม เป็นการเสริมฐานต่อยอด และยกระดับความรู้เดิม

4.3 การใช้วิทยาการหรือเทคโนโลยีที่เหมาะสมจากภายนอก โดยการศึกษา ทดลองนำมาปฏิบัติเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่น จัดเก็บเป็นคลังความรู้ของชุมชนท้องถิ่น หรือผลิตเป็นสื่อและเผยแพร่

4.4 การสร้างความรู้ใหม่จากประสบการณ์ของบุคคล กลุ่ม ชุมชนท้องถิ่น โดยการทดลอง การสังเกต และจัดเก็บเป็นคลังความรู้ สรุปผลดำเนินงานร่วมกันในรูปแบบของกลุ่มเรียนรู้

4.5 การจัดระบบการจัดเก็บความรู้ จากการรวบรวมความรู้ การถอดองค์ความรู้ต่าง ๆ นำมาแยกเป็นหมวดหมู่ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้คือ

1) ฐานข้อมูลเอกสาร จัดเก็บในลักษณะสื่อสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับความรู้ เทคนิค และ

ทักษะต่าง ๆ มีการจัดพิมพ์เป็นเอกสาร จัดทำเป็นวีดิทัศน์ เพื่อให้ผู้สนใจสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย

2) ฐานข้อมูลบุคคล จัดทำทำเนียบบุคคล ซึ่งประกอบด้วยประวัติ ผลงานความรู้ และความเชี่ยวชาญ

3) มีการเขียนบันทึก ประสบการณ์ชีวิต เรื่องเล่า ตำนาน

4) จัดทำหลักสูตร คู่มือการเรียน การฝึกอบรม

5) จัดทำแหล่งเรียนรู้ ห้องเรียนธรรมชาติ มีการวางแผนการจัดการ

6) จัดทำรายงานงานวิจัยชุมชนท้องถิ่น โดยสมาชิกในชุมชนท้องถิ่นร่วมกับ

นักวิชาการและนักพัฒนา

ส่วนเอกวิทย์ ณ ถลาง และคนอื่น ๆ (2546) ได้กล่าวถึงมิติของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ใช่การเก็บข้อมูลความรู้แบบขาดจากฐานของชุมชนท้องถิ่น แต่หากต้องส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเห็นถึงคุณค่า ตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการความรู้ของตนเองและสามารถเข้าถึง ดูแล ใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาของตนเองในวิถีชีวิตปัจจุบัน ทั้งนี้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรวบรวมความรู้จำเป็นต้องอาศัยการวิจัยเชิงคุณภาพ เพราะเป็นการมุ่งไปหาความรู้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสังเกต การรวบรวมข้อมูลจากเข้าไปอยู่ในเหตุการณ์ตามการรับรู้และเข้าใจของผู้วิจัย เพื่อที่จะสามารถย้อนรอย สืบสาว หรือสกัดความรู้เหล่านั้นออกมาได้ ซึ่งอาจทำได้หลายแนวทางคือ

1) การดูที่ผลิตภัณฑ์สุดท้าย (End Product) แล้วสืบค้นย้อนไปถึงที่มาของผลิตภัณฑ์หรือภูมิปัญญานั้น ๆ เช่น เรื่องยาสมุนไพร อาหาร เป็นต้น กล่าวคือ รู้ว่าผลิตภัณฑ์สุดท้ายเป็นอย่างไร ต้นตออยู่ที่ไหน วิธีการผลิตออกมาเป็นอย่างไร และภูมิปัญญาเบื้องหลังคืออะไร

2) การเก็บรวบรวมความรู้โดยตรงจากตัวบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ที่มีความจำเป็นเร่งด่วน โดยเก็บรวบรวมความรู้ภูมิปัญญาจากผู้ หรือปราชญ์ชาวบ้าน หรือครูภูมิปัญญาหรือการเข้าถึงแหล่งสถานที่ เช่น พิพิธภัณฑ์ชาวบ้าน เป็นต้น

การพัฒนาผลิตภัณฑ์

1. ความหมายผลิตภัณฑ์และการพัฒนาผลิตภัณฑ์

สำหรับความหมายของผลิตภัณฑ์ ได้มีนักวิชาการให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย ดังต่อไปนี้

สุดาดวง เรืองรุจิระ (2538) ได้ให้ความหมายว่า ผลิตภัณฑ์ หมายถึง สิ่งใดที่เสนอขายต่อตลาด เป้าหมายที่สามารถตอบสนองความต้องการได้ มีทั้งลักษณะที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม สิ่งที่จับต้องได้ (Tangible) คือ สินค้าที่มีตัวตน (Physical Product) มีรูปร่าง มองเห็นและสามารถสัมผัสได้ สิ่งที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Product) หรือ บริการ (Service) หมายถึง กิจกรรม ผลประโยชน์หรือความพึงพอใจที่เสนอขายแก่ลูกค้า

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (2541: 203) ได้ให้ความหมายว่า ผลิตภัณฑ์ เป็นสิ่งที่ผู้ขายเสนอขายต่อตลาดเพื่อให้ผู้บริโภคเกิดความสนใจอยากได้เป็นเจ้าของ และซื้อมาเพื่ออุปโภคบริโภคอันเป็นการตอบสนองความต้องการ คำว่า ผลิตภัณฑ์ ไม่ได้มีความหมายจำกัดเพียงวัตถุที่มีรูปร่างจับต้องได้เท่านั้น แต่ยังหมายถึง ผลิตภัณฑ์บริการ สถานที่องค์กรหรือบุคคลและความคิด ผลิตภัณฑ์ต้องมีรรถประโยชน์ (Utility) มีมูลค่า (Value) ในสายตาของลูกค้า จึงจะมีผลทำให้ผลิตภัณฑ์สามารถขายได้ การกำหนดลูกค้า กลุ่มตลาดด้านผลิตภัณฑ์ที่ต้องพยายามคำนึงถึงปัจจัยต่อไปนี้

1) ความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ (Product Differentiation)

2) พิจารณาจากองค์ประกอบ (คุณสมบัติ) ของผลิตภัณฑ์ (Product Component) เช่น ประโยชน์พื้นฐาน รูปร่างลักษณะคุณภาพ การบรรจุภัณฑ์ ตราผลิตภัณฑ์ ฯลฯ

3) การกำหนดตำแหน่ง (Product Positioning) เป็นการออกแบบผลิตภัณฑ์ของบริษัทเพื่อแสดงตำแหน่งที่แตกต่างและมีคุณค่าในจิตใจของลูกค้าเป้าหมาย

4) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ (Product Development) เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีลักษณะใหม่และปรับปรุงให้ดีขึ้น ซึ่งต้องคำนึงถึงความสามารถในการตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้ดียิ่งขึ้น

5) กลยุทธ์เกี่ยวกับส่วนประสมผลิตภัณฑ์ (Product Mix) และสายผลิตภัณฑ์ (Product Line)

Armstrong and Kotler (2007) ได้ให้ความหมายว่า ผลิตภัณฑ์ (Product) หมายถึง สิ่งใดๆ ที่เสนอออกสู่ตลาดเพื่อการรู้จักการเป็นเจ้าของ การใช้หรือการบริโภค และสามารถตอบสนองความจำเป็นและความต้องการของตลาดได้ ประกอบด้วย สินค้า บริการ ความคิด สถานที่ องค์กรหรือ บุคคลโดยผลิตภัณฑ์ต้องมี วัตถุประสงค์ (Utility) มีคุณค่า (Value) ในสายตาของลูกค้าจึงจะมีผลทำให้ผลิตภัณฑ์สามารถขายได้

นพรัตน์ ภูมิวุฒิสาร (2543: 2) กล่าวว่า ผลิตภัณฑ์ (Product) เป็นสินค้าอุปโภคบริโภคสินค้าอุตสาหกรรม และการบริการในการออกแบบรูปร่าง สี สัน หีบห่อ การใช้ชื่อยี่ห้อ การบริการและสัญลักษณ์ เป็นต้น

ชาญชัย อาจินสมาจาร (2551) กล่าวว่า ผลิตภัณฑ์ที่ดี คือ ทุ่มแจ่งสู่ความสำเร็จของตลาดผลิตภัณฑ์เป็นตัวแทนของความคาดหวังของผู้บริโภค ผลิตภัณฑ์ตอบสนองความพึงพอใจของสังคมผลิตภัณฑ์ที่ประสบความสำเร็จ ประกันถึงความส่งเสริมตัวเอง ถ้าสามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค นั่นก็คือผลิตภัณฑ์ที่มีความเหมาะสมกับตลาด ผลิตภัณฑ์เพิ่มเติม ซึ่งมีความสำคัญต่อองค์การตลาด มันให้ความอิสระแก่ตลาดในการตัดสินใจ สำหรับนักการตลาด ความหมายของผลิตภัณฑ์ถูกตัดสินโดยความต้องการของผู้บริโภค

วารุณี ตันติวังศ์วานิช และคณะ (2546: 24) กล่าวว่า ผลิตภัณฑ์ (Product) หมายถึง การผสมผสานของสินค้าและบริการที่กิจการเสนอต่อตลาดเป้าหมาย ประกอบด้วยความหลากหลายคุณภาพ การออกแบบ รูปแบบ ตราผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ การบริการ

สุปัญญา ไชยชาญ (2543: 218) กล่าวว่า ผลิตภัณฑ์แต่ละรายการที่มีวางจำหน่ายอยู่ตามท้องตลาดจำนวนมากมาทุกวันนี้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งสามกลุ่มในระบบการตลาด อันได้แก่ ผู้ผลิต ผู้ขาย และผู้บริโภค อาจเห็นเป็นคนละอย่างเพราะต่างคนก็ต่างมุมมอง เช่น เข็มขัดเพียงหนึ่งเส้นผู้ผลิตอาจคิดถึงความต้องการของตลาด การออกแบบ วัสดุที่ใช้ในการผลิต กรรมวิธีการผลิตต้นทุนการผลิต และกำไรที่จะได้รับ ส่วนผู้ขายอาจคิดถึงความต้องการของตลาด การโฆษณา และกำไรที่จะได้รับ สำหรับผู้บริโภคอาจคิดถึงความสะดวกสบาย เหน็ดสะดุดตา ความคงทนถาวรราคาที่ต้องชำระ และความภูมิใจเมื่อได้คาดไปอวดเพื่อน เป็นต้น

สรุปได้ว่า ผลิตภัณฑ์หมายถึง สิ่งที่จับต้องได้และสิ่งที่ไม่จับต้องได้ ซึ่งอยู่ในรูปแบบผลิตภัณฑ์และบริการ ตามลำดับเพื่อเป็นการตอบสนองต่อความจำเป็นและความต้องการของผู้บริโภค ผลิตภัณฑ์จะประกอบด้วยความหลากหลาย คุณภาพ การออกแบบ รูปแบบ ตราผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ ความสวยงาม ความคงทนถาวร และการบริการ โดยผู้ผลิตในแต่ละรายจะเป็นผู้กำหนดหรือออกแบบคุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ในตัวเอง เพื่อให้ผลิตภัณฑ์ของตนเองมีความได้เปรียบกว่าผลิตภัณฑ์ของคู่แข่งรายอื่นๆ

ความหมายของการพัฒนาผลิตภัณฑ์

Fuller, G.W. (1994) ได้ให้ความหมายว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีวัตถุประสงค์และมีลักษณะครอบคลุมกว้างขวาง แต่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ ต้องการผลิตภัณฑ์ใหม่ที่สร้างผลกำไรและเพื่อความอยู่รอดของบริษัท โดยทั่วไปสามารถรวบรวมความหมายของคำว่า ผลิตภัณฑ์ใหม่ ออกเป็น 7 ประเภท ดังนี้

1) ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการขยายสายการผลิต โดยใช้กระบวนการผลิตที่มีอยู่ (line extensions)

2) การสร้างแนวคิดใหม่ในผลิตภัณฑ์เดิม (repositioned existing product) เป็นการปรับผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในแง่ของการใช้งาน โดยไม่ได้เปลี่ยนแปลงคุณสมบัติหลัก ซึ่งบางครั้งเป็นไปตามข้อเสนอของผู้บริโภค

3) ผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิมแต่ปรับเปลี่ยนรูปแบบใหม่ (new form of existing products)

4) ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เกิดจากการปรับปรุงสูตรที่มีอยู่แล้ว (reformulation of existing products)

5) ผลิตภัณฑ์ใหม่ในบรรจุภัณฑ์ใหม่ (new packaging of existing products)

6) ผลิตภัณฑ์ที่เป็นนวัตกรรม (innovative products/ make changes in an existing product) เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์แปลกใหม่ที่แตกต่างจากผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิม

8) ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ (creative product/ bring into existence, the rare, never before-seen product)

นอกจากนี้ สูดาวง เรืองรุจิระ (2538) ยังได้ให้ความเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่ ว่าเป็นผลิตภัณฑ์ใด ๆ ที่กิจการนำเสนอต่อตลาดแล้วทำให้ตลาดมีโอกาสเลือกเพิ่มขึ้น ผลิตภัณฑ์ใหม่อาจเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ยังไม่เคยมีผู้ผลิตมาก่อน เริ่มมีผู้ผลิตรายแรกของโลกจัดเป็นนวัตกรรม (Innovation) หรืออาจเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ของกิจการที่เพิ่งนำออกจำหน่ายเป็นครั้งแรก หรืออาจดัดแปลงปรับปรุงจากผลิตภัณฑ์ที่เคยจำหน่ายอยู่เดิม การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่มีเหตุผลและความสำคัญ ดังนี้

1) เพื่อรักษาสถานภาพการแข่งขัน ปัจจุบันสถานการณ์การแข่งขันในตลาดธุรกิจมีความรุนแรงมากขึ้นอย่างต่อเนื่องจากคู่แข่งที่เพิ่มขึ้นได้ส่งผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ออกสู่ตลาด ซึ่งส่งผลกระทบต่อส่วนแบ่งทางการตลาดที่ถูกช่วงชิงไป การออกผลิตภัณฑ์ใหม่สู่ตลาดจะช่วยรักษาฐานการแข่งขันและส่วนแบ่งตลาดไว้ได้

2) เพื่อทดแทนผลิตภัณฑ์เดิม วิจัยวงจรวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ โดยทั่วไปจะมีช่วงเวลาที่สั้น เมื่อผลิตภัณฑ์เริ่มเข้าสู่ช่วงท้ายของวงจรชีวิต หมายความว่า ผลิตภัณฑ์นั้นไม่ก่อประโยชน์หรือมียอดขายที่ตกลง การออกผลิตภัณฑ์ใหม่สู่ตลาดเพื่อทดแทนผลิตภัณฑ์เก่าจะช่วยรักษาชื่อเสียงของบริษัททดแทนปริมาณขายกำไรของผลิตภัณฑ์เดิมและสามารถนำทรัพยากรจากผลิตภัณฑ์เดิมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

3) เพื่อใช้สมรรถนะส่วนเกินให้เกิดประโยชน์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อใช้สมรรถนะทางการตลาด การขาย และการผลิตที่เหลือให้เกิดประโยชน์ เหตุผลสำคัญ คือ การกระจายต้นทุนคงที่ไปยังจำนวนผลิตภัณฑ์มากขึ้น เพื่อให้ต้นทุนรวมต่อหน่วยทั้งผลิตภัณฑ์เดิม และผลิตภัณฑ์ใหม่ลดลงมากพอที่จะเสนอราคาขายที่ต่ำกว่าคู่แข่งและมีกำไรที่มากขึ้น

4) เพื่อปรับการเคลื่อนไหวเนื่องจากฤดูกาลให้น้อยลง ฤดูกาลที่แปรผันอาจส่งผลกระทบต่อทรัพยากรต่างๆ ของธุรกิจที่อาจไม่เพียงพอ หรืออาจเหลือใช้การเพิ่มผลิตภัณฑ์ใหม่ที่สามารถขายหรือผลิตได้เมื่อพ้นฤดูกาลไปแล้วยอมทำให้การผันแปรต่างๆ ลดลง และเป็นการใช้ทรัพยากรของกิจการให้เกิดประโยชน์สูงสุด

5) เพื่อลดการเสี่ยงภัย เช่น ผลิตภัณฑ์ล้าสมัย ลูกค้าน่าความนิยม ปริมาณขายไม่มากพอ กิจการมีผลิตภัณฑ์จำหน่ายในตลาดน้อย เป็นต้น สภาวะการณ์เหล่านี้ อาจส่งผลให้เกิดภาวะขาดทุนการเพิ่มผลิตภัณฑ์ที่มีความแปลกใหม่ การเพิ่มปริมาณการขายให้ครอบคลุมตลาด ย่อมช่วยกระจายความเสี่ยงภัยจากความผันผวนในตลาดที่มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

6) เพื่อการใช้ผลพลอยได้ให้เกิดประโยชน์ สินค้าใหม่ที่พัฒนาจากผลพลอยได้หรือของทิ้งแล้วในธุรกิจ อาจนำมาซึ่งยอดขายหรือกำไรที่เพิ่มขึ้น

7) เพื่อโอกาสใหม่ จากการที่ธุรกิจเสนอผลิตภัณฑ์ใหม่ออกสู่ตลาด อาจทำให้เกิดความ

ต้องการผลิตภัณฑ์จากผู้บริโภค จนกิจการสามารถผลิตและดำเนินการตลาด และความต้องการเช่นนี้ จึงถือเป็นโอกาสอันดีที่ธุรกิจจะเข้าไปตอบสนองความต้องการด้วยผลิตภัณฑ์ของตนเอง นำมาซึ่งกำไรและส่วน
ครองตลาดที่มากขึ้น

พรสรวง วงศ์สิงห์ทอง (2545) กล่าวว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ หรือการเปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์ที่มี
อยู่เดิม จะเริ่มต้นด้วยความคิดที่ไว้วางใจ ความคิดอาจมาจากใครก็ได้ในองค์กรที่ไม่ได้มีความรับผิดชอบต่อ
ความคิดใหม่ๆเลย แต่นักออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ดี มักจะมีแนวโน้มที่จะเป็นผู้ที่มีความคิดใหม่ๆบ่อยครั้ง
เหมือนกันที่ความคิดมาจากนอกองค์กร เช่น เมื่อนักคิดค้นเขามาเสนอขายความคิดให้กับบริษัท ความคิด
เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่ บางทีอาจเกิดขึ้นในงานวิจัยผลิตภัณฑ์นั่นเองและบ่อยครั้งเป็นผลพลอยได้ของการวิจัย
เพื่อวัตถุประสงค์อย่างอื่น

สรุปได้ว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ หมายถึง ความต้องการของผู้ผลิตที่ต้องการสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิม
ให้มีการเปลี่ยนแปลง เพื่อที่สามารถต่อยอดให้กับผลิตภัณฑ์เดิม เป็นการสร้างผลกำไรให้กับบริษัท และเพื่อ
เป็นการสร้างสภาพการแข่งขัน ลดการเสี่ยงภัยทางการตลาดที่ลูกค้าเสื่อมความนิยมลง เป็นการสร้าง
โอกาสใหม่ในการขยายช่องทางการตลาดมากยิ่งขึ้น

2. วัฏจักรชีวิตผลิตภัณฑ์ (Product Life Cycle)

เมื่อผลิตภัณฑ์ถูกนำออกสู่ตลาด แสดงถึงการเริ่มต้นของวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ ระยะเวลาที่ผ่านไปจะมี
ยอดขายเพิ่มขึ้นมากบ้าง น้อยบ้าง เป็นการแสดงถึงการเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์นั้น หากผลิตภัณฑ์ได้รับการ
ยอมรับจากตลาดเป็นอย่างดียอดขายจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เมื่อผู้ซื้อไม่ต้องการผลิตภัณฑ์นั้น ยอดขายจะ
ตกต่ำลง ในที่สุดผลิตภัณฑ์นั้นก็จะหายไปจากตลาด แต่จะมีผลิตภัณฑ์ใหม่เข้ามาสู่ตลาดแทนผลิตภัณฑ์เก่าที่
ล้าสมัยซึ่งไม่มีผู้ต้องการซื้ออีกต่อไป ผลิตภัณฑ์ใหม่ส่วนหนึ่งอาจได้รับการต้อนรับจากตลาด แต่ผลิตภัณฑ์อีก
หลายชนิดไม่สามารถเข้าสู่ตลาดจนลูกค้ายอมรับได้ ดังนั้นระยะเวลาที่ผลิตภัณฑ์แต่ละชนิดจะอยู่ในตลาดจึงไม่
เท่ากัน เป็นการแสดงให้เห็นวงจรชีวิตที่สั้นหรือยาวของผลิตภัณฑ์ซึ่งคล้ายกับวงจรชีวิตของคนเรา และจะเกิด
วงจรชีวิตใหม่ เข้ามาแทนที่วงจรเดิมอย่างนี้ตลอดไปเรื่อย ๆ วงจรใหม่ที่เกิดขึ้นอาจจะมาจากผลิตภัณฑ์ใหม่มี
เทคโนโลยีสูงกว่า มีประสิทธิภาพดีกว่า หรือตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป

วัฏจักรชีวิตผลิตภัณฑ์ (Product Life Cycle) คือ รูปแบบการเติบโตของยอดขายผลิตภัณฑ์ชนิดใด
ชนิดหนึ่งเมื่อเวลาผ่านไป มีลักษณะเป็นวงจรที่เติบโต เสื่อมถอย ผันแปรไปตามกาลเวลา หมุนเวียนต่อไป
เรื่อยๆ และมีอิทธิพลโดยตรงต่อยอดขายและกำไรของธุรกิจ

ขั้นตอนของวัฏจักรชีวิตผลิตภัณฑ์ (Stages of Product Life cycle) ประกอบด้วยวงจร 4 ขั้นตอน
ได้แก่

1) ขั้นแนะนำผลิตภัณฑ์ (Introduction)

ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เริ่มนำออกสู่ตลาดในครั้งแรกยังไม่เป็นที่รู้จักของผู้ซื้อหรือผู้บริโภค ดังนั้นผู้ผลิตหรือผู้
จำหน่ายต้องเสนอรายละเอียดของสินค้า โดยอาศัยในการส่งเสริมการตลาดเพื่อติดต่อสื่อสารกับผู้บริโภคให้
ทราบว่าสินค้าใหม่ออกสู่ตลาด ภาระค่าใช้จ่ายในการขายของขั้นแนะนำจะสูง ผู้ผลิตที่เป็นผู้บุกเบิกตลาด อีกทั้ง
ทั้งอยู่ในภาวะที่มีการเสี่ยงภัยสูงมาก หากการตื่นตัวยอมรับผลิตภัณฑ์ใหม่มีน้อย ความต้องการสินค้าไม่
แน่นอน ผู้บุกเบิกตลาดใหม่ต้องประสบกับการลงทุนสูงในการผลิต ค่าใช้จ่ายในการขาย ขณะที่รายได้อาจยังไม่
มีหรือมีน้อยมาก ฉะนั้นกิจการที่นำผลิตภัณฑ์เข้าสู่ขั้นแนะนำในช่วงแรกจะประสบภาวะขาดทุน

ดังนั้นการจัดกลยุทธ์การตลาดในขั้นแนะนำผลิตภัณฑ์จะเน้นเรื่องการส่งเสริมการตลาดและการ
สื่อสารให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย การส่งเสริมการตลาดจะเป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสินค้า ผ่านสื่อโฆษณา
ประเภทต่าง ๆ ที่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ รวมทั้งการใช้พนักงานขายในการกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัว

และเกิดการยอมรับในผลิตภัณฑ์ใหม่ เนื่องจากผู้ซื้อส่วนใหญ่จะซื้อผลิตภัณฑ์ที่ตนเองคุ้นเคย รู้จักสินค้าดีอยู่แล้ว ดังนั้นจะต้องใช้สื่อการส่งเสริมการขาย เช่น การแจกตัวอย่างหรือการสาธิต ช่วยให้ผู้ซื้อได้มีโอกาสทดลองใช้ผลิตภัณฑ์ จึงเกิดการยอมรับในตัวผลิตภัณฑ์ติดตามมาได้

2) ชั้นเจริญเติบโต (Growth)

การยอมรับในตัวผลิตภัณฑ์ จะส่งผลให้ยอดขายเพิ่มสูงขึ้นและเพิ่มในอัตราที่เร็ว ดังนั้นในช่วงต้นของขั้นเติบโต ผู้บุกเบิกตลาดจะได้รับผลประโยชน์จากกำไรที่ค่อนข้างสูง เนื่องจากไม่มีคู่แข่งในตลาด ถือเป็นรางวัลที่ผู้บุกเบิกจะได้รับ แต่มักจะมีโอกาสได้ไม่นานเพราะคู่แข่งขั้นทั้งหลายจะเริ่มได้กลิ่นกำไรและทยอยกันเข้ามาขอส่วนแบ่งตลาด จากหนึ่งเป็นสองและเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ช่วงเวลาที่คู่แข่งขั้นเข้ามาสู่ตลาดจะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับอัตราการเจริญเติบโตของความต้องการในผลิตภัณฑ์นั้น ส่วนอัตรากำไรมากหรือน้อยจะเป็นสิ่งจูงใจให้คู่แข่งขั้นเข้ามาหรือถอยร่นเช่นกัน อย่างไรก็ตามการแข่งขันในขั้นตลาดเจริญเติบโตจะยังเป็นลักษณะการแข่งขันน้อยราย อาจเพียง 2 – 3 ราย

เมื่อเริ่มมีคู่แข่งขั้นเกิดขึ้น ผู้บุกเบิกจะต้องเปลี่ยนวิธีการในการส่งเสริมการตลาดโดยไม่จำเป็นที่จะใช้ตัวอย่างหรือสาธิตอีกต่อไป แต่ต้องหันไปเน้นการสร้างความชอบตราสินค้าให้มากขึ้น (Brand preferences) การโฆษณาจะหันไปเน้นให้ลูกค้าเจาะจงเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ของเราแทนที่จะซื้อของคู่แข่งขั้น

การที่ยอดขายเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ความต้องการของผู้ซื้อแสดงอย่างชัดเจนว่า เป็นแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นทำให้มีการกระจายสินค้า การจัดจำหน่ายให้กว้างขวางมากขึ้น การสินค้าไปให้กับสมาชิกต่างๆ ในช่องทางการจำหน่าย ก่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่แสดงแนวโน้มของตลาดที่ดี โดยเฉพาะในกรณีสินค้าอุปโภค

3) ชั้นอิ่มตัว (Maturity)

วงจรชั้นอิ่มตัวเกิดจากผู้ซื้อส่วนใหญ่ได้ซื้อผลิตภัณฑ์มาบริโภคกันทั่วหน้า ประกอบกับมีคู่แข่งขั้นมาเสนอขายผลิตภัณฑ์ชนิดเดียวกันเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เป็นส่วนส่งเสริมให้ลูกค้าต่าง ๆ มีโอกาสซื้อผลิตภัณฑ์เร็วขึ้น คู่แข่งขั้นที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ เกิดจากแรงจูงใจด้านกำไรที่ดี จะทำให้ส่วนแบ่งของตลาดที่ผู้ผลิตแต่ละรายได้รับลดน้อยลง ประกอบกับผู้ซื้อเริ่มให้ความสนใจน้อยลง ยอดขายจะไม่เพิ่มขึ้นมากเหมือนขั้นตลาดเจริญเติบโต และในที่สุดอัตราการเพิ่มจะหยุดนิ่งหากไม่มีการแก้ไข ความต้องการในตลาดสินค้านี้จะตกต่ำลง อาจเพราะลูกค้ามีสินค้านี้แล้ว ลูกค้าเบื่อหน่ายแล้ว หรือต้องการแสวงหาสินค้าใหม่หรืออาจเพราะผู้ผลิตได้แนวคิดผลิตภัณฑ์ใหม่

การที่มีคู่แข่งขั้นเข้ามาในตลาดมากทำให้ผู้ผลิตทุกรายต้องพยายามแย่งส่วนแบ่งตลาดให้มากที่สุด จึงต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์ให้แปลกใหม่ด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อสร้างความแตกต่างให้กับตัวผลิตภัณฑ์ (Product differentiation)

4) ชั้นตกต่ำ (Decline)

เมื่อผลิตภัณฑ์ใหม่ขึ้นถึงจุดอิ่มตัว หากไม่ได้รับการแก้ไข ผลิตภัณฑ์นั้นจะเริ่มมียอดขายลดลงเรื่อยๆ อาจเนื่องมาจากผลิตภัณฑ์ใหม่กว่ามาแทนที่ในตลาด ลูกค้าจึงหันไปซื้อผลิตภัณฑ์ใหม่แทน การที่ยอดขายลดลง จะทำให้ส่วนแบ่งตลาดของผู้จำหน่ายแต่ละรายลดลงไปด้วย ดังนั้น การขาดทุนจะเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ผู้ผลิตที่มีฐานะการเงินมั่นคง มีส่วนแบ่งตลาดมากกว่าอาจจะอยู่ในตลาดเพื่อเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ต่อไป แต่ผู้ผลิตรายเล็ก ๆ ที่มีทุนน้อยจะค่อย ๆ ถอนตัวออกจากตลาดเพราะไม่สามารถรับภาระการขาดทุนได้ กลยุทธ์ทางการตลาดในวัฏจักรชีวิตผลิตภัณฑ์

กลยุทธ์การตลาดในขั้นแนะนำผลิตภัณฑ์

1. การตั้งราคาสูงอย่างฉับพลัน เป็นการนำสินค้าใหม่ออกสู่ตลาดด้วยการตั้งราคาสูง และมีการส่งเสริมการตลาดในระดับสูง การตั้งราคาสูงมีจุดมุ่งหมายที่จะได้ผลกำไรต่อหน่วยสูง ส่วนการส่งเสริม

การตลาดในระดับสูง การตั้งราคาสูงมีจุดมุ่งหมายที่จะได้ผลกำไรต่อหน่วยสูง ส่วนการส่งเสริมการตลาดสูง เพื่อให้ลูกค้ารับรู้และรู้จักสินค้าให้มาก เพื่อจะได้ตัดสินใจซื้อสินค้าได้

2. การตั้งราคาสูงอย่างช้า เป็นการนำสินค้าใหม่ออกสู่ตลาดด้วยการตั้งราคาสูง แต่มีการส่งเสริมการตลาดในระดับต่ำ กลยุทธ์นี้จะใช้ได้ผลดีเมื่อตลาดมีขนาดจำกัด ลูกค้ารู้จักผลิตภัณฑ์ดีอยู่แล้ว และผู้ซื้อมีความเชื่อมั่นในคุณภาพสินค้าจึงยอมจ่ายในราคาสูงได้

3. การตั้งราคาต่ำอย่างฉับพลัน เป็นการนำผลิตภัณฑ์ใหม่เข้าสู่ตลาดด้วยราคาต่ำกว่าคู่แข่ง แต่มีการส่งเสริมการตลาดในระดับสูง ผู้ผลิตมีเป้าหมายเพื่อการเจาะตลาดที่รวดเร็ว ต้องการส่วนแบ่งตลาดให้มากที่สุด กลยุทธ์นี้จะใช้ได้ผลดีเมื่อตลาดมีขนาดใหญ่ ลูกค้ารู้จักสินค้าน้อย แต่ลูกค้ามีความไวต่อราคา กล่าวคือเมื่อเห็นว่าผลิตภัณฑ์ราคาถูกกว่าจะเปลี่ยนใจมาซื้อทันที เพราะพวกเขาไม่ยึดติดในตราयीี่ห้อ

4. การตั้งราคาอย่างช้า เป็นการนำผลิตภัณฑ์ใหม่เข้าสู่ตลาดด้วยราคาต่ำและมีการส่งเสริมการตลาดต่ำ การตั้งราคาต่ำทำให้บริษัทสามารถเจาะตลาดได้อย่างรวดเร็ว ส่วนการส่งเสริมการตลาดต่ำ ทำให้สามารถประหยัดต้นทุนในการสื่อสารการตลาดได้

กลยุทธ์การตลาดในขั้นตลาดเติบโต

1. การเพิ่มรูปลักษณ์ใหม่ของสินค้า เนื่องจากเมื่อจำนวนลูกค้ามากขึ้น ความต้องการที่หลากหลายย่อมเกิดขึ้น ดังนั้นความหลากหลายของสินค้าจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น

2. การขยายช่องทางการจำหน่าย จำนวนลูกค้าที่เพิ่มขึ้นมาจากหลาย ๆ พื้นที่ ดังนั้นผู้ผลิตจะต้องขยายช่องทางการจำหน่ายให้กว้างขวางขึ้น เพื่อให้ลูกค้าเกิดความสะดวกในการจับจ่ายใช้สอย

3. การส่งเสริมการตลาดให้เกิดความชอบในตราสินค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัตถุประสงค์ของการโฆษณาต้องเปลี่ยนจากการสร้างการรับรู้ (Awareness) มาเป็นการสร้างความชอบในตัวสินค้า (Preference) แทน เพื่อให้ลูกค้าตัดสินใจซื้อสินค้าของเราแทนการซื้อสินค้าของคู่แข่ง

กลยุทธ์การตลาดในขั้นอิ่มตัว

1. การปรับปรุงตลาด เช่น การคัดผู้ที่ไม่เคยใช้สินค้าให้หันมาใช้สินค้า การเข้าสู่ตลาดใหม่ ๆ ที่ลูกค้ามีศักยภาพที่จะซื้อสินค้าได้ นอกจากนี้อาจจะใช้วิชาการเพิ่มความถี่ในการใช้หรือเพิ่มโอกาสในการใช้สินค้าให้แก่ลูกค้าเดิมก็ได้

2. การปรับปรุงผลิตภัณฑ์ ได้แก่ การปรับปรุงคุณภาพของสินค้าให้ดีขึ้น การปรับปรุงรูปลักษณะของสินค้าให้ดูทันสมัยยิ่งขึ้น รวมทั้งการออกแบบสินค้าให้ตรงตามความต้องการของลูกค้าที่เปลี่ยนไป

3. การปรับปรุงส่วนประสมทางการตลาด เช่น การลดราคาสินค้าลงจากเดิม เนื่องจากต้นทุนในการผลิตต่อหน่วยลดลงอันเนื่องมาจากการผลิตขนาดใหญ่ (Economies of Scale) การเพิ่มช่องทางการจำหน่ายใหม่ ๆ เช่น ออนไลน์มาร์เก็ตติ้ง การสื่อสารการตลาดด้วยวิธีการทำ IMC (Integrated Marketing Communication) เป็นต้น

กลยุทธ์การตลาดในขั้นตกต่ำ

1. การเร่งระบบสินค้าออกจากตลาด เมื่อแนวโน้มสินค้ากำลังจะไม่เป็นที่ต้องการตลาดผู้ผลิตจะต้องใช้การลดราคามาก ๆ เพื่อระบายสินค้าออกไป

2. การเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากตลาด การเลิกใช้สินค้าของลูกค้าไม่ได้เกิดขึ้นในทันทีทันใด ดังนั้นผู้ผลิตยังคงจำหน่ายสินค้าให้แก่กลุ่มลูกค้าที่เข้ามาทีหลังได้ เช่น โทรศัพท์มือถือแบบจอร์จอร์จยังสามารถจำหน่ายให้แก่ลูกค้าที่เข้ามาใช้โทรศัพท์มือถือในระยะเวลาหลัง ๆ ได้

3. การออกจากตลาด หากผู้ผลิตเห็นค่าการจำหน่ายต่อ นำมาซึ่งการขาดทุนที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ควรตัดสินใจเลิกผลิตสินค้านั้นแล้วหาทางพัฒนาสินค้าใหม่ขึ้นมาทดแทน

อย่างไรก็ตาม หลังจากที่ยังจรรยาผลิตภัณฑ์ดำเนินมาถึงขั้นตกต่ำแล้ว นักการตลาดสามารถหาวิธีการยืดอายุของผลิตภัณฑ์เพื่อเป็นการเสริมมูลค่าเพิ่มและกระตุ้นให้คงอยู่ในตลาดต่อไปได้นานขึ้น วิธีนี้เรียกว่า Product Extension ซึ่งทำได้ด้วยการใช้กลยุทธ์ทางการตลาดเข้ามาช่วย อาทิ การออกแบบบรรจุภัณฑ์ใหม่ การเพิ่มมูลค่าทางการใช้งานให้กับตัวผลิตภัณฑ์ การประชาสัมพันธ์เพิ่มส่งเสริมภาพลักษณ์ผลิตภัณฑ์ที่มาและขั้นตอนของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่

3. ที่มาของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่

ผลิตภัณฑ์ใหม่ (New Products) ในทางการตลาดประกอบด้วย ผลิตภัณฑ์ที่ไม่เคยมีในตลาด เรียกว่า นวัตกรรม (Innovation) ผลิตภัณฑ์ที่ปรับปรุงใหม่ (Product Improvement) และผลิตภัณฑ์ที่ผู้ผลิตทำขึ้นมาลักษณะเหมือนผลิตภัณฑ์ของคู่แข่งที่มีจำหน่ายในตลาดแล้ว ดังนั้นที่มาของผลิตภัณฑ์ใหม่น่าจะเกิดจากความจำเป็นของผู้บุกเบิกในตลาดของธุรกิจ ความต้องการปรับปรุงสินค้าให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดที่เปลี่ยนแปลงไป และความต้องการมีสินค้าจำหน่ายครอบคลุมทุกชนิด เพื่อให้สามารถต่อสู้กับคู่แข่งได้

ขั้นตอนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ (New Product Development Process)

กระบวนการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อนำสู่ตลาดสามารถแบ่งออกได้เป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

3.1. การแสวงหาความคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่ (Exploration)

การพัฒนาสินค้าใหม่ขึ้นได้จะเริ่มต้นจากความคิด (Idea) โดยต้องแสวงหาความคิดใหม่ ๆ เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์มาให้ได้มากที่สุด การได้มาซึ่งความคิดใหม่ ๆ ไม่จำเป็นต้องจัดทำอย่างมีระเบียบแบบแผนหรือเป็นทางการเสมอไปก็ได้หาความคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่สามารถเสาะหาจากแหล่งต่าง ๆ ได้แก่

1) ลูกค้า ถือเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญที่สุด เนื่องจากความต้องการของลูกค้าจะถูกแปรสภาพมาเป็นผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้คำติชม ข้อเสนอแนะของลูกค้าล้วนแต่เป็นแหล่งข้อมูลที่มีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

2) สมาชิกในช่องทางการจำหน่าย ร้านค้าต่าง ๆ ที่จัดจำหน่ายสินค้าให้แก่ผู้ผลิตถือเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความต้องการของลูกค้ามาสู่ผู้ผลิตสินค้า โดยปกติผู้บริโภคระบายความรู้สึก ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการใช้ผลิตภัณฑ์ตลอดจนข้อเสนอแนะใด ๆ ให้กับผู้จัดจำหน่าย ดังนั้น ร้านค้าหรือตัวแทนคนกลาง จะเป็นแหล่งสะสมข้อมูลจากลูกค้าได้เป็นอย่างดี

3) คู่แข่งขัน เมื่อคู่แข่งชั้นนำผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาด แต่บังเอิญสินค้ามีข้อบกพร่องไม่ประสบความสำเร็จ ผู้ผลิตสามารถนำข้อผิดพลาดดังกล่าวมาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ของตนได้

4) แหล่งความคิดภายในกิจการ กิจการธุรกิจที่ให้ความสำคัญกับการแสดงความคิดเห็นของพนักงาน การเปิดโอกาสให้พนักงานในระดับต่าง ๆ ได้แสดงเสนอความคิดใหม่ ๆ อาจจะได้ข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสินค้าใหม่ โรงงานผลิตได้ความคิดจากเจ้าหน้าที่หรือพนักงานในโรงงานเป็นส่วนใหญ่ ในการดัดแปลงคิดค้นทดลองจากงานประจำที่แต่ละคนปฏิบัติอยู่

5) แหล่งความคิดอื่น ๆ เช่น งานวิจัย บทความ ของนักวิชาการ ของสถาบันศึกษา สามารถเป็นแหล่งความคิดแก่ผู้ผลิตในการผลิตสินค้าใหม่ สมาคมการค้าก็สามารถเป็นแหล่งที่จะให้แนวความคิดได้เช่นกัน

3.2. การกลั่นกรองแนวความคิด (Idea Screening)

ความคิดที่ระดมเสาะหาจากแหล่งต่างๆ จะ ต้องนำมากลั่นกรองให้รอบคอบโดยการกลั่นกรองให้เหลือเฉพาะแนวคิดที่มีความเป็นไปได้ คัดเลือกเฉพาะความคิดที่จะมีโอกาสประสบความสำเร็จ ปัจจัยที่จะนำมาประกอบการกลั่นกรองความคิด ได้แก่

1) ภาพลักษณ์ของกิจการ (Image) ความคิดใหม่ที่จะนำไปพัฒนาผลิตภัณฑ์จะต้องไม่ทำลายภาพลักษณ์ที่ดีของกิจการ เช่น หากบริษัทพยายามรักษาภาพลักษณ์ในการเป็นผู้ผลิตที่ใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อม ดังนั้นแนวความคิดที่ผ่านขั้นนี้ไปจะต้องมีความสอดคล้องกับภาพลักษณ์ที่บริษัทพยายามสร้างขึ้น

2) วัตถุประสงค์และนโยบายของกิจการ (Objective and Policy) แต่ละกิจการจะมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานธุรกิจที่ตั้งไว้ล่วงหน้า ผู้บริหารจะมีการกำหนดนโยบายไว้เป็นแนวทางปฏิบัติ ดังนั้น การคัดเลือกความคิดจะต้องพิจารณาความเหมาะสมไม่ขัดกับเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และนโยบายของกิจการแนวความคิดนั้น จึงจะสามารถนำไปปฏิบัติได้

3) ความพร้อมของทรัพยากร (Resources) ความคิดในการผลิตสินค้าใหม่ย่อมนำไปสู่การลงทุนใหม่ ภาระทางการเงิน อุปกรณ์และแรงงาน ดังนั้นจะต้องพิจารณาแต่ละความคิดว่าต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เหล่านี้อย่างไร ปริมาณเท่าไร กิจการมีอุปกรณ์อยู่พร้อม มีแรงงานเหลือ มีผู้ชำนาญการผลิตหรือสามารถจัดหาได้ มีเงินทุนเพียงพอ แก่การลงทุนใหม่หรือจัดหาได้อย่างไร หากกิจการไม่พร้อมในทรัพยากรต่าง ๆ แม้ความคิดจะดี แต่โอกาสในการพัฒนาจะยากขึ้น

4) ระดับความใหม่ของความคิด (Degree of Newness) ความคิดที่ก้าวหน้าทันสมัยมากเกินไปอาจจะใช้ไม่ได้ ผู้บริโภคโดยทั่ว ๆ ไป จะยอมรับสิ่งใหม่ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแบบหน้ามือเป็นหลังมือ ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีความคล้ายคลึงหรือสัมพันธ์กับผลิตภัณฑ์เดิมอัตราการยอมรับจะสูงกว่าผลิตภัณฑ์ไม่คุ้นเคย ดังนั้น ผู้ผลิตคำนึงถึงถึงระดับความใหม่ที่ตลาดเป้าหมายจะยอมรับได้

3. การวิเคราะห์เชิงธุรกิจ (Business Analysis)

การกลั่นกรองความคิดเป็นการพิจารณาความเหมาะสมในการนำความคิดไปปฏิบัติ โดยพิจารณาจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกกิจการ ขั้นตอนต่อมา คือ การนำความคิดที่ผ่านการกลั่นกรองมาพิจารณาความเป็นไปได้ในการผลิตออกจำหน่ายด้วยการวิเคราะห์ถึงอุปสงค์ในตลาด ต้นทุนสินค้าที่จะผลิต และผลตอบแทนที่จะได้รับ อุปสงค์ในตลาดที่มีน้อยเกินไปย่อมไม่คุ้มกับการลงทุน และอาจทำให้ต้นทุนการผลิตสูงมาก ซึ่งจะกระทบต่อราคาจำหน่ายที่สูงเกินกว่าผู้ซื้อจะยอมรับได้ หากเป็นเช่นนั้น ความคิดที่ผ่านการกลั่นกรองมาจากขั้นที่ 2 จะถูกปฏิเสธในขั้นตอนการวิเคราะห์เชิงธุรกิจ อย่างไรก็ตามเมื่อผ่านขั้นนี้ไปจะคงเหลือเฉพาะแนวความคิดที่ทำให้บริษัทมีกำไรจากการพัฒนาผลิตภัณฑ์

4. การพัฒนาด้านผลิตภัณฑ์ (Product Development)

เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ เนื่องจากมีการเปลี่ยนความคิดให้เป็นตัวผลิตภัณฑ์ที่มีตัวตน ขั้นตอนการพัฒนาผลิตภัณฑ์จะเกี่ยวข้องกับการหากรรมวิธีการผลิต การเลือกวัตถุดิบ ส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์ สูตรในการผลิต วิธีการผลิตให้ได้คุณภาพ ประสิทธิภาพ รูปแบบ สี สัน ขนาดต่าง ๆ ตามความต้องการของตลาด หลายต่อหลายครั้งที่ความคิดที่ผ่านการกลั่นกรองไม่สามารถผลิตเป็นสินค้ามีตัวตนได้ เนื่องจากต้องใช้ต้นทุนสูงมากจนไม่คุ้ม หรือต้องใช้เวลาในการผลิตนานเกินไปไม่ทันกับความต้องการของตลาด ดังนั้น เมื่อแนวคิดผ่านขั้นตอนนี้ไปย่อมหมายถึงกิจการมีผลิตภัณฑ์ใหม่อยู่ในมือเพื่อรอการจัดจำหน่าย เพียงแต่ปริมาณสินค้าที่ผลิตขึ้นมายังคงมีจำนวนน้อย เนื่องจากยังไม่มี ความมั่นใจต่อการตอบรับของตลาดมากนัก

5. การทดสอบตลาด (Market Testing)

เมื่อผลิตภัณฑ์ถูกผลิตขึ้นมาเพื่อการจำหน่าย ผู้ผลิตอาจจะตัดสินใจนำสินค้าเข้าสู่ตลาดเลยก็ได้ หากมีความมั่นใจว่าจะเป็นที่ยอมรับของลูกค้าอย่างแน่นอน ซึ่งย่อมมีความเสี่ยงอยู่บ้าง หากผู้ผลิตต้องการลดความเสี่ยงจากความไม่แน่นอนของลูกค้า สามารถทำได้ด้วยการทดสอบตลาด โดยการทดลองนำผลิตภัณฑ์จำนวน

น้อยไปวางจำหน่ายในตลาดขนาดเล็ก เพื่อดูปฏิกิริยาการตอบรับของลูกค้า หากผลการทดสอบตลาดพบว่าลูกค้าตอบรับเป็นอย่างดี จึงค่อยตัดสินใจผลิตจำนวนมาก เพื่อวางจำหน่าย แต่ถ้าลูกค้ามีข้อตำหนิบางประการให้ปรับปรุงหรือแก้ไขข้อตำหนิ แล้วจึงวางจำหน่ายอย่างกว้างขวาง ถ้าลูกค้าไม่ยอมรับหรือปฏิเสธสินค้าอย่างสิ้นเชิง บริษัทอาจจะต้องยุติในการทำตลาด ทั้งนี้เพราะจะไม่คุ้มกับการลงทุนการตลาดจะเกิดประโยชน์กับผู้ผลิตในแง่ของการลดความเสี่ยง อย่างไรก็ตามอาจจะเกิดผลเสียคือ คู่แข่งขันจะล่วงรู้ข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่ที่กิจการกำลังทดสอบตลาด ซึ่งหากคู่แข่งมีความไวต่อการผลิตเพื่อการจำหน่าย จะสามารถแก้ไขข้อบกพร่องแล้วช่วงชิงการวางจำหน่ายตัดหน้า จะเกิดผลเสียต่อกิจการที่ทำการทดสอบตลาดได้ ดังนั้นการทดสอบตลาดจึงเป็นดาบสองคมที่ผู้ผลิตจะต้องชั่งน้ำหนักถึงส่วนได้และส่วนเสียที่จะเกิดขึ้นก่อนที่จะมีการทดสอบตลาด หรือหาวิธีการทดสอบตลาดที่มีความปลอดภัยจากการช่วงชิงของคู่แข่งก็ได้

6. การวางตลาดสินค้า (Commercialization)

การนำสินค้าเข้าสู่ตลาดอย่างแท้จริง จะต้องพิจารณาปัจจัยดังต่อไปนี้

6.1 ความต้องการเงินทุนจำนวนมากเพื่อจัดให้มีอุปกรณ์และสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่จะใช้ในการผลิต

6.2 วิธีการที่จะจัดหาอุปกรณ์ในการผลิต ตัวอาคารโรงงานต่าง ๆ จำเป็นต้องใช้แนวทางที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

6.3 กำลังการผลิต จะต้องพิจารณากำลังการผลิตในปัจจุบันและการขยายต่อไปในอนาคต

6.4 จังหวะเวลาที่จะนำผลิตภัณฑ์ใหม่ออกวางตลาด การเลือกเวลาหรือโอกาสที่เหมาะสมจะส่งผลต่อความสำเร็จของผลิตภัณฑ์ เช่น ผลิตภัณฑ์เก่าล้าสมัยไม่เป็นที่นิยมแล้ว การปล่อยผลิตภัณฑ์ใหม่ออกสู่ตลาดจะเป็นการแจ้งเกิดของผลิตภัณฑ์ใหม่ หรือนำออกจำหน่ายในฤดูกาลการใช้ผลิตภัณฑ์สินค้านั้น จะทำให้โอกาสที่จะจำหน่ายได้มีสูงขึ้น

6.5 ลูกค้ากลุ่มเป้าหมายในการวางตลาดครั้งแรก กิจการอาจมีลูกค้ากลุ่มเป้าหมายอยู่หลายกลุ่ม แต่ลูกค้ากลุ่มเป้าหมายกลุ่มแรกที่กิจการหวังไว้ในการเปิดตลาดจำเป็นต้องมีศักยภาพ มีความไวต่อการซื้อสินค้าใหม่ หากกำหนดกลุ่มเป้าหมายผิดพลาด โอกาสในการประสบความสำเร็จจะลดลงทันที ผู้บริหารต้องตัดสินใจที่จะเลือกกลุ่มลูกค้าเป้าหมายที่จะช่วยให้ได้ยอดขายในช่วงแรกเพื่อสร้างความมั่นใจแก่ร้านค้าตัวแทนจำหน่าย พนักงานขาย ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ เช่น ผู้ถือหุ้น เป็นต้น

6.6 ขอบเขตของตลาดที่จะวางตลาดครั้งแรก เป็นการกำหนดขอบเขตการกระจายตามสภาพภูมิศาสตร์จะวางสินค้าออกสู่ตลาดพร้อมกันทั้งประเทศหรือเลือกเพียงบางพื้นที่ ทั้งนี้ต้องพิจารณาถึงข้อจำกัดในด้านกำลังการผลิต กำลังคน กำลังเงินทุน นอกจากนั้นการกำหนดเขตที่จะวางตลาดยังต้องสอดคล้องกับลูกค้าเป้าหมายกลุ่มแรกที่ก่อการต้องการจำหน่ายด้วย

กลยุทธ์ทางการตลาดที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์

การเพิ่มการผลิตผลิตภัณฑ์ที่จำหน่าย (Product Adding and Deleting)

เมื่อผลิตภัณฑ์ได้เข้าอยู่ในวัฏจักรแล้ว จะมีการดำรงอยู่ในวัฏจักรแต่ละขั้นในลักษณะที่แตกต่างกันทั้งในด้านยอดขาย และระยะเวลาแห่งการคงอยู่ ผลิตภัณฑ์กลุ่มที่มีการเติบโตจะได้รับการขยายอย่างต่อเนื่องในทางตรงกันข้ามผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้รับความนิยมจากตลาด หรือแนวโน้มความต้องการลดลงจะมีการตัดทอนออกจากตลาด ซึ่งถือเป็นเรื่องปกติ ดังนั้นการตัดสินใจเพื่อหรือลดผลิตภัณฑ์ในตลาดจำเป็นต้องใช้เครื่องมือเข้ามาช่วยในการตัดสินใจ

จังหวัดราชบุรี

คำขวัญประจำจังหวัดราชบุรี

“คนสวยโพธาราม คนงามบ้านโป่ง เมืองโอ่งมังกร วัดขนอนหนังใหญ่ ต้นใจถ้ำงาม ตลาดน้ำดำเนิน เพลินค่างควาร้อยล้าน ย่านยี่สกปลาดี”

วิสัยทัศน์จังหวัดราชบุรี

“ผู้นำเกษตรปลอดภัย มุ่งให้เป็นเมืองน่าอยู่ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์”

พันธกิจจังหวัดราชบุรี

1. ดำเนินการยกระดับคุณภาพ และมาตรฐานสินค้าและบริการ ให้เป็นสินค้ามีคุณภาพ ปลอดภัย และเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด
2. พัฒนาครอบครัวและชุมชนให้เข้มแข็ง สร้างวินัยทางสังคม ตลอดจนการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการเป็นเมืองน่าอยู่
3. ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ เพื่อการสร้างรายได้

ประวัติความเป็นมา

"จังหวัดราชบุรี" มีชื่ออันเป็นมงคลยิ่ง หมายถึง “เมืองพระราชา” เป็นเมืองเก่าแก่ เมืองหนึ่งของประเทศไทย จากการศึกษาค้นคว้าของนักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี พบว่าดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำแม่กลองแห่งนี้เป็นที่อยู่อาศัยของคนหลายยุคหลายสมัย และมีความรุ่งเรืองมาตั้งแต่อดีต จากหลักฐานทางโบราณสถานและโบราณวัตถุจำนวนมาก ทำให้ เชื่อได้ว่ามีผู้คนตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้ตั้งแต่ยุคหินกลางตลอดจนได้ค้นพบ เมืองโบราณสมัยทวารวดีที่ตำบลคูบัว อำเภอเมืองราชบุรี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีได้เคยดำรงตำแหน่งหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรีในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ซึ่งในช่วงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาและตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่าเมืองราชบุรีเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญเป็นสมรภูมิการรบหลายสมัย โดยเฉพาะในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ยกทัพมาตั้งรับศึกพม่าในเขตราชบุรีหลายครั้งครั้งที่สำคัญที่สุด คือ สงครามเก้าทัพ ต่อมา พ.ศ. 2360 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างกำแพงเมืองใหม่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำแม่กลองตลอดมาจนถึงปัจจุบัน ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระ

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ.2437 ได้ทรงเปลี่ยนการปกครองส่วนภูมิภาค โดยรวมหัวเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกันตั้งขึ้นเป็นมณฑล และได้รวมเมืองราชบุรี เมืองกาญจนบุรี เมืองสมุทรสงคราม เมืองเพชรบุรี เมืองปราณบุรี เมืองประจวบคีรีขันธ์ รวม 6 เมือง ตั้งขึ้นเป็นมณฑลราชบุรี โดยตั้งที่บัญชาการมณฑล ณ เมืองราชบุรี ทางฝั่งขวา ของแม่น้ำแม่กลอง (ต่อมาเป็นที่ตั้งของศาลากลางจังหวัดราชบุรีหลังเก่าและในปัจจุบันเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี)และในปี พ.ศ.2440 ได้ย้ายที่บัญชาการจากฝั่งซ้ายกลับมาตั้งรวมอยู่แห่งเดียวกับศาลาว่าการมณฑลราชบุรีทางฝั่งขวาของแม่น้ำแม่กลอง จนถึง พ.ศ.2476 เมื่อได้มีการยกเลิกการปกครองแบบมณฑลทั้งหมด มณฑลราชบุรีจึงถูกยกเลิกและคงฐานะเป็น "จังหวัดราชบุรี" จนถึงปัจจุบัน

ลักษณะทางกายภาพ

1.ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดราชบุรีเป็นจังหวัดในภาคกลางด้านตะวันตกที่มีภูมิประเทศหลากหลาย จากพื้นที่ราบ ลุ่มแม่น้ำแม่กลอง และภูเขาสูง มีเทือกเขาตะนาวศรีทอดตัวยาวเป็นแนวพรมแดนไทย-เมียนมาร์ มีพื้นที่ทั้งหมด 5,196,462 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 1.01 ของประเทศ ในขณะที่เป็นร้อยละ 11.27 ของเนื้อที่ภาคตะวันตก และอันดับที่ 42 ของประเทศ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปตามทางหลวงแผ่นดิน หมายเลขที่ 4 ประมาณ 100 กิโลเมตร

อาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง มีดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอด่านมะขามเตี้ย อำเภอบ้านโป่ง และอำเภอบางแพ จังหวัดกาญจนบุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอเขาชัยสน และอำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอกำแพงแสน อำเภอเมืองนครปฐม อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร และอำเภอบางคนที อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

ทิศตะวันตก ติดต่อกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

2.สภาพภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ คือ

2.1 พื้นที่ภูเขาสูง ได้แก่ บริเวณเขตแดนด้าน ทิศตะวันตกติดกับ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ และเขตแดนด้านทิศใต้ติดกับจังหวัดเพชรบุรี มีสภาพเป็นเทือกเขาสูง อุดมด้วยป่าดิบ ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง และป่าไผ่ ความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางตั้งแต่ 200 เมตร ถึง 1,100 เมตร สภาพเนื้อดินค่อนข้างเป็นดินทราย มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ มีปฏิกริยาเป็นกรด ดินอุ้มน้ำได้น้อย อยู่ในเขตพื้นที่อำเภอสวนผึ้ง อำเภอบ้านคา และด้านทิศตะวันตกของอำเภอบางแพ

2.2 พื้นที่ราบสูง ได้แก่ บริเวณถัดจากเทือกเขามาทางด้านทิศตะวันออก จนถึงตอนกลางของพื้นที่ จังหวัดมีลักษณะเป็นที่ราบสูงและเป็นลอนลาด มีแม่น้ำภาชีและลำห้วยสาขาเป็นสายน้ำหลักสภาพดินเป็นดินร่วนปนทราย มีการชะล้างพังทลายของหน้าดินค่อนข้างสูง สภาพเหมาะกับการปลูกพืชไร่และไม้ผล อยู่ในเขตพื้นที่อำเภอสวนผึ้ง อำเภอบ้านคา อำเภอจอมบึง และด้านทิศตะวันตกของอำเภอบางแพ เมืองราชบุรี โพธาราม และอำเภอบ้านโป่ง

2.3 พื้นที่ราบลุ่ม ได้แก่ บริเวณสองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง และด้านทิศตะวันออกของจังหวัด มีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างดี มีระบบชลประทานแม่กลองที่เป็นระบบชลประทานขนาดใหญ่ สภาพดินเป็นดินร่วนและดินร่วนปนเหนียว เหมาะแก่การปลูกข้าวและพืชผัก อยู่ในเขตอำเภอจอมบึง บางแพ เมืองราชบุรี บางแพ โพธาราม และอำเภอบ้านโป่ง

2.4 พื้นที่ราบลุ่มต่ำ ได้แก่ บริเวณทิศตะวันออกของจังหวัด บริเวณตอนปลายของแม่น้ำแม่กลองที่เชื่อมต่อกับจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นที่ราบลุ่ม มีลำคลองและคูน้ำที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำแม่กลองอยู่สูงจากระดับน้ำทะเล ปานกลาง 1 - 2 เมตร สภาพดินค่อนข้างเป็นเนื้อดินเหนียว ระบายน้ำเร็ว มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลางถึงสูง ใช้ทำนา และยกร่องเพื่อปลูกพืชสวนและพืชผัก อยู่ในเขตอำเภอวัดเพลง และอำเภอดำเนินสะดวก

3.สภาพภูมิอากาศ

จังหวัดราชบุรีตั้งอยู่ในเขตที่ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ สามารถแบ่งออกตามฤดูกาลได้ 3 ฤดู ดังนี้

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคม ช่วงนี้ได้รับอิทธิพลจากลมตะวันออกเฉียงใต้พัดผ่านทำให้มีอากาศร้อนอบอ้าวทั่วไป อาจมีพายุฤดูร้อนเกิดขึ้นในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน (สถิติอุณหภูมิสูงที่สุดวัดได้ 41.5 องศาเซลเซียส)

ฤดูฝน แบ่งออกเป็น 2 ช่วง ได้แก่

ช่วงแรก ประมาณกลางเดือนพฤษภาคมถึงเดือนสิงหาคม ช่วงนี้ได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดเอาความชื้นจากมหาสมุทรอินเดียและทะเลอันดามัน แต่เนื่องจากมีเทือกเขาตะนาวศรีกั้นอยู่ จึงทำให้พื้นที่ติดเทือกเขาได้รับปริมาณฝนไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะถูกพัดเลยไปตกแถบลุ่มน้ำแม่กลองและด้านตะวันออกของจังหวัด

ช่วงที่สอง ประมาณเดือนกันยายนถึงกลางเดือนพฤศจิกายน ช่วงนี้ได้รับอิทธิพลจากร่องมรสุมที่เลื่อนลงมาจากทางภาคเหนือมาปะทะแนวเทือกเขาตะนาวศรี ทำให้มีฝนตกชุกและตกหนักแถบอำเภอสวนผึ้ง บ้านคา จอมบึง และอำเภอโพธาราม ทำให้เกิดอุทกภัยและน้ำป่าไหลหลากจากเทือกเขาเป็นประจำทุกปี ปริมาณฝนมากที่สุดต่อเดือน วัดได้ 441.5 มิลลิเมตร เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ.2548

ปริมาณฝนมากที่สุดต่อปี วัดได้ 1,513.1 มิลลิเมตร เมื่อปี พ.ศ.2539

ปริมาณฝนน้อยที่สุดต่อปี วัดได้ 902.7 มิลลิเมตร เมื่อปี พ.ศ.2536

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤศจิกายนถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ มีอากาศหนาวเย็นเนื่องจากได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือที่พัดนำเอาความหนาวเย็นและแห้งมาปกคลุมทำให้พื้นที่ตามเชิงเขาหุบเขาแถบอำเภอสวนผึ้ง บ้านคา จอมบึง และอำเภอปากท่อ มีอากาศหนาวถึงหนาวจัดทุกปี

4. เขตการปกครอง

จังหวัดราชบุรี แบ่งการปกครองออกเป็น 10 อำเภอ 104 ตำบล 977 หมู่บ้าน 69 ชุมชน

การบริหารราชการส่วนภูมิภาคและท้องถิ่นในจังหวัด

การจัดองค์กรบริหารราชการส่วนภูมิภาค มีหน่วยงานราชการที่อยู่ในความควบคุมดูแลของผู้ว่าราชการจังหวัด ประกอบด้วย

3.1 ส่วนราชการในระดับจังหวัด แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ หน่วยงานราชการบริหารส่วนภูมิภาคประจำจังหวัด จำนวน 31 หน่วยงาน และหน่วยงานราชการบริหารส่วนกลาง จำนวน 78 หน่วยงาน

3.2 การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น จำนวน 112 แห่ง ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดราชบุรี เทศบาลเมือง 4 แห่ง ได้แก่ เทศบาลเมืองราชบุรี เมืองบ้านโป่ง เมืองโพธารามและเทศบาลเมืองท่าแพเทศบาลตำบล 30 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 77 แห่ง

4. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.1 ทรัพยากรป่าไม้ ผืนป่าภาคตะวันตก เป็นพื้นที่ที่มีความต่อเนื่องกับผืนป่าทุ่งใหญ่นเรศวร

ซึ่งเป็นมรดกโลก และผืนป่าแก่งกระจาน รวมทั้งเชื่อมต่อกับพื้นที่ป่าประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นผืนป่าเขตร้อนขึ้นที่สำคัญของเอเชีย ความอุดมสมบูรณ์ด้านพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ป่าหายาก เช่น นกเงือก (นกแก๊ก) ชะนีหน้าขาว ซึ่งป่าส่วนใหญ่ในจังหวัดราชบุรีอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอสวนผึ้ง อำเภอบ้านคา และอำเภอจอมบึง พื้นที่จะประกอบด้วยป่าและภูเขา อันเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาตะนาวศรี ทำให้มีความหลากหลายทางชีวภาพ

5.2 ทรัพยากรน้ำ แหล่งน้ำธรรมชาติ จังหวัดราชบุรี มีแม่น้ำแม่กลองเป็นแม่น้ำสายหลักไหลผ่าน 3 อำเภอ คือ อำเภอบ้านโป่ง โทธาราม และอำเภอเมืองราชบุรี เป็นระยะทาง 67 กิโลเมตร ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ ๓ ลุ่ม ได้แก่ ลุ่มน้ำแม่กลอง ลุ่มน้ำท่าจีน และลุ่มน้ำเพชรบุรี

5.3 ทรัพยากรดิน ลักษณะและสมบัติของทรัพยากรดินจังหวัดราชบุรี สามารถจำแนกออกเป็น 26 กลุ่มชุดดิน มีเนื้อที่ประมาณ 2,986,123.09 ไร่ หรือร้อยละ 91.94 ของพื้นที่จังหวัด และพื้นที่เบ็ดเตล็ด 10 ประเภท มีเนื้อที่ประมาณ 261,665.91 ไร่ หรือร้อยละ 8.06 ของพื้นที่จังหวัด สามารถจำแนกความเหมาะสมและข้อจำกัดของดินสำหรับการปลูกพืชจังหวัดราชบุรี ตามภูมิประเทศ ได้ดังนี้ (1) พื้นที่ภูเขาสูง ได้แก่ บริเวณชายแดนด้านทิศตะวันตกติดกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ และด้านทิศใต้ติดกับจังหวัดเพชรบุรี มีสภาพเป็นเทือกเขาสูงอุดมไปด้วยป่าดิบเขา ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง และป่าไผ่ อยู่ในเขตอำเภอสวนผึ้ง บ้านคา และอำเภอปากท่อ เนื้อดินค่อนข้างเป็นดินทราย มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ มีปฏิกริยาเป็นกรด ดินอุ้มน้ำได้น้อย อาจขาดน้ำในช่วงฝนทิ้งช่วง และถ้าไม่มีมาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำ อาจเกิดปัญหาการชะล้างพังทลายของหน้าดินได้ (2) พื้นที่ราบสูง ได้แก่ บริเวณถัดจากเทือกเขามาทางด้านทิศตะวันออก จนถึงตอนกลางของจังหวัด เป็นที่ราบสูงและที่เป็นลอนลาด สภาพดินเป็นดินร่วนปนทราย มีการชะล้างพังทลายของหน้าดินค่อนข้างสูง สภาพเหมาะกับการปลูกพืชไร่ และไม้ผล แต่มีข้อจำกัดเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ของดินต่ำ และเสี่ยงต่อการขาดน้ำ บางส่วนอยู่ในเขตอำเภอสวนผึ้ง บ้านคา จอมบึงและด้านทิศตะวันตกของอำเภอปากท่อ เมืองราชบุรี โทธาราม และอำเภอบ้านโป่ง (3) พื้นที่ราบลุ่ม ได้แก่ บริเวณสองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง และด้านทิศตะวันออกของพื้นที่จังหวัดราชบุรี มีสภาพดินเป็นดินร่วน และดินร่วนปนเหนียว มีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างดี มีระบบชลประทานแม่กลองที่เป็นระบบชลประทานขนาดใหญ่ เหมาะแก่การปลูกข้าว และพืชผัก โดยอยู่ในพื้นที่อำเภอจอมบึง ปากท่อ เมืองราชบุรี โทธาราม บ้านโป่ง และอำเภอบางแพ(4) พื้นที่ราบลุ่มต่ำ ได้แก่ บริเวณทิศตะวันออกของจังหวัด เป็นที่ราบลุ่ม มีลำคลอง และคูน้ำที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำแม่กลองไหลผ่าน อยู่ในเขตอำเภอวัดเพลง และอำเภอดำเนินสะดวก มีสภาพดินค่อนข้างเป็นเนื้อดินเหนียว ระบายน้ำเร็ว มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลางถึงสูง ใช้ทำนาและยกร่องเพื่อปลูกพืชสวนและพืชผัก

5.4 ทรัพยากรแร่ พื้นที่จังหวัดราชบุรีมีลักษณะเป็นหินยุคเพอร์เมียน ชื่อของจังหวัดราชบุรีได้ถูกนำมาใช้เป็นชื่อกลุ่มหินในลำดับชั้นหินทางธรณีวิทยาของประเทศไทยกลุ่มหินราชบุรี (Ratchaburi Group) เป็นชื่อที่ใช้เรียกกลุ่มหินยุคเพอร์เมียนที่กระจายตัวทางตะวันตกและแหลมไทยลักษณะเด่นของกลุ่มหินคาร์บอนเนตโดยเฉพาะหินปูนโผล่เป็นทิวเขายาวบนที่ราบมีลักษณะคล้ายกำแพงมองเห็นได้ง่ายจากตัวจังหวัดราชบุรีและตามเส้นทางเพชรเกษมจากอำเภอเมืองราชบุรีไปอำเภอเขาชัย้องจังหวัดเพชรบุรีเช่น เขาภูเขาประทับช้างเขาบิน เขากุลาเขาพริก ฯลฯ ส่วนใหญ่เป็นหินปูนและโดโลไมต์

6. ด้านเศรษฐกิจ

6.1 พาณิชยกรรม จังหวัดราชบุรี เป็นศูนย์กลางของภูมิภาคในภาคตะวันตกที่มีธุรกิจการค้าประเภทสินค้าเกษตร โดยมีศูนย์กลางตลาดผักผลไม้ ควบคู่กับการเลี้ยงปศุสัตว์ ดังนั้น โครงสร้างทางเศรษฐกิจจะขึ้นอยู่กับทำการเกษตรเป็นสำคัญ จุดศูนย์กลางที่สำคัญของธุรกิจต่างๆ จะกระจายอยู่ในอำเภอบ้านโป่งและอำเภอเมืองราชบุรี

6.2 การเกษตร จังหวัดราชบุรี มีพื้นที่ถือครองทั้งสิ้น ประมาณ 3.25 ล้านไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตร 1,152,159 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 35.38 ของพื้นที่ทั้งหมด และมีครัวเรือนเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนจำนวน 53,779 ครัวเรือน โดยมีการปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ดังนี้

ข้าว ปลูกมากที่สุดที่อำเภอปากท่อ เมืองราชบุรี และอำเภอโพธาราม ตามลำดับ
อ้อยโรงงาน ปลูกมากที่สุดที่อำเภอโพธาราม จอมบึง และอำเภอบ้านโป่ง ตามลำดับ
สับปะรดโรงงาน ปลูกมากที่สุดที่อำเภอบ้านคา ปากท่อ และอำเภอสวนผึ้ง ตามลำดับ
มันสำปะหลัง ปลูกมากที่สุดที่อำเภอจอมบึง สวนผึ้ง และปากท่อ ตามลำดับ
ยางพารา ปลูกมากที่สุดที่อำเภอบ้านคา ปากท่อ และสวนผึ้ง ตามลำดับ

นอกจากนี้ จังหวัดราชบุรียังมีการปลูกพืช ผัก ไม้ผล และไม้ดอกไม้ประดับส่งออก ดังนี้

1. กล้วยไม้ มีพื้นที่เพาะปลูกประมาณ 2,400 ไร่ อยู่ในอำเภอบางแพ บ้านโป่ง และอำเภอโพธาราม ส่งออกไปยังประเทศ ญี่ปุ่น จีน สหภาพยุโรป และสหรัฐอเมริกา

2. ผัก มีพื้นที่เพาะปลูกประมาณ 67,195 ไร่ โดยปลูกมากที่สุดที่อำเภอปากท่อ ดำเนินสะดวก และอำเภอจอมบึง ตามลำดับ

ผักที่ปลูกมากที่สุด คือ แตงกวา ถั่วฝักยาว ข้าวโพดฝักอ่อน ต้นหอม/หอมแบ่ง

ผักที่ส่งออก ได้แก่ ข้าวโพดฝักอ่อน หน่อไม้ฝรั่ง ตะไคร้ โดยส่งออกไปยังประเทศ สหภาพยุโรป ญี่ปุ่น และจีน

3. ไม้ผล มีพื้นที่เพาะปลูกรวม 116,093 ไร่ โดยไม้ผลที่ส่งออก ได้แก่

มะพร้าว น้ำหอม พื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอดำเนินสะดวก วัดเพลง และอำเภอเมืองราชบุรี ส่งออกไปยังประเทศสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย สหภาพยุโรป จีน ไต้หวัน และแคนาดา ชมพู่ พื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอดำเนินสะดวก บางแพ และอำเภอเมืองราชบุรี ส่งออกไปประเทศจีน มาเลเซีย สิงคโปร์ และฮ่องกง

ฝรั่ง พื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอดำเนินสะดวก บางแพ เมืองราชบุรีและอำเภอสวนผึ้ง ส่งออกไปยังประเทศจีน มาเลเซีย และฮ่องกง

มะม่วง พื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอดำเนินสะดวก บางแพ จอมบึง และอำเภอปากท่อ ส่งออกไปยังประเทศญี่ปุ่น มาเลเซีย จีน สิงคโปร์ และออสเตรเลีย (ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดราชบุรี ข้อมูล ณ เดือนธันวาคม 2558)

การประมง จังหวัดราชบุรี มีจำนวนครัวเรือนประมงทั้งสิ้น 3,618 ครัวเรือน จำนวนชาวประมง 3,783 ราย โดยมีเครื่องมือทำการประมงที่ขออนุญาตจำนวน 7 ชนิด ประกอบด้วย แห ชำย อวน ลอย เบ็ด กร้า ยอ สวิง จังหวัดราชบุรี มีการทำอาชีพประมงจำแนกตามกลุ่มสัตว์น้ำได้ 5 กลุ่ม คือ กุ้งทะเล กุ้งน้ำจืด ปลาน้ำจืด ปลาสวยงาม และสัตว์น้ำอื่นๆ

การปศุสัตว์ จังหวัดราชบุรี มีเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์จำนวน 28,509 ครัวเรือน จำแนกสัตว์ได้เป็น 8 ประเภท ประกอบด้วย โคเนื้อ โคนม กระบือ สุกร แพะ แกะ ไก่ และเป็ด

อุตสาหกรรม จังหวัดราชบุรีเป็นจังหวัดที่มีการลงทุนด้านอุตสาหกรรมสูง มีนิคมอุตสาหกรรมจำนวน 1 แห่ง มีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมด 1,761 โรงงาน กลุ่มอุตสาหกรรมที่มีการลงทุนลำดับที่ 1 คือ กลุ่มอุตสาหกรรมพลังงานไฟฟ้า ลำดับที่ 2 คือกลุ่มอุตสาหกรรมแปรรูปการเกษตร ลำดับที่ 3 คืออุตสาหกรรมเครื่องดื่ม

นอกจากนี้จังหวัดราชบุรี ยังมีผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) โดยจังหวัด ได้ส่งเสริมและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้าง

รายได้ ด้วยการนำเอาภูมิปัญญาและทรัพยากรท้องถิ่นที่มีอยู่ มาพัฒนาต่อยอด สร้างสรรค์ และเพิ่มมูลค่าเป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ที่มีอัตลักษณ์ สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค นับเป็นการพัฒนาให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง เศรษฐกิจฐานรากมั่นคง ซึ่งภาครัฐโดยเครือข่ายองค์ความรู้ (Knowledge Based OTO : KBO) จังหวัดราชบุรี ให้การสนับสนุนองค์ความรู้ทางวิชาการและงบประมาณในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การพัฒนากระบวนการผลิต (ต้นน้ำ) ให้มีคุณภาพ ได้มาตรฐาน มีความปลอดภัยต่อผู้บริโภค ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ (กลางน้ำ) ให้มีคุณภาพได้มาตรฐานสากล มีระบบการบริหารจัดการที่ดี สามารถนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในกระบวนการพัฒนารูปแบบและบรรจุภัณฑ์ ให้มีความหลากหลาย สามารถแข่งขันในตลาดได้ รวมถึงการพัฒนาด้านช่องทางการตลาด (ปลายน้ำ) ให้ผู้ผลิตผู้ประกอบการ OTO มีช่องทางการจำหน่ายเพิ่มมากขึ้นในทุกระดับ เป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคทั้งตลาดในระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค ระดับประเทศ และต่างประเทศ

ผู้ผลิต/ผู้ประกอบการ และผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) จังหวัดราชบุรีมีการขึ้นทะเบียนผู้ผลิต ผู้ประกอบการ OTO สามารถจำแนกได้ 3 ประเภท คือ(1) ประเภทกลุ่มผู้ผลิตชุมชน (2) ประเภทผู้ผลิตชุมชนที่เป็นเจ้าของรายเดียว และ (3) ประเภทผู้ผลิตวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ส่วนประเภทผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นทะเบียนผู้ผลิต/ผู้ประกอบการ OTO สามารถจำแนกได้ 5 ประเภท คือ (1) ประเภทอาหาร (2) ประเภทเครื่องดื่ม (3) ประเภทผ้า เครื่องแต่งกาย (4) ประเภทของใช้ และ(5) ประเภทสมุนไพรที่ไม่ใช่อาหาร (หมายเหตุ : ตามประกาศจังหวัดราชบุรี ณ วันที่ 1 ตุลาคม 2558)

7. ด้านการท่องเที่ยว การเดินทางท่องเที่ยวจังหวัดราชบุรีในภาพรวมมีอัตราการเติบโตเพิ่มขึ้น ด้วยจังหวัดราชบุรีมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย เช่น แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เชิงสุขภาพ และเชิงนันทนาการ เป็นต้น อีกทั้งมีความโดดเด่นทางด้านวัฒนธรรม กล่าวคือ จังหวัดราชบุรีประกอบด้วยประชาชน 8 ชาติพันธุ์ คือ ชาวไทยพื้นถิ่นราชบุรี ชาวไทยจีนราชบุรี ชาวไทยเขมรราชบุรี ชาวไทยกระเหรี่ยงราชบุรี ชาวไทยมอญราชบุรี ชาวไทยทรงดำราชบุรี ชาวไท-ยวนราชบุรี และชาวไทยลาวเวียงราชบุรี โดยแต่ละชาติพันธุ์ล้วนแล้วแต่มีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า อีกทั้งจังหวัดราชบุรีถูกเลือกให้เป็น 1 ใน 12 เมือง ภายใต้แนวคิด “12 เมืองต้องห้าม...พลาด” ในหัวข้อธิการประชาสัมพันธ์ “ราชบุรีชุมชนคนอาร์ต”ซึ่งจะช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดราชบุรีให้มีการขยายตัวมากยิ่งขึ้น

8. ด้านการศึกษา จังหวัดราชบุรี มีสถานศึกษาจำแนกได้เป็น

- 1) ระดับอาชีวศึกษาและอุดมศึกษา รวมทั้งหมด 14 แห่ง
- 2) สถาบันการศึกษาจำแนกตามระบบการศึกษาและสังกัด

9. ด้านสังคม ชาติพันธุ์ ประชากรในจังหวัดราชบุรีมีความหลากหลายทางเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์อันเป็นลักษณะเด่นของจังหวัดที่สืบทอดมาแต่โบราณกาล ทั้งนี้ เพราะสภาพภูมิประเทศที่เสริมให้เมืองราชบุรีเป็นอยู่รวมทางวัฒนธรรม เป็นเมืองที่ผู้คนทั้งจากดินแดนโพ้นทะเลและชาวพื้นเมืองอีกหลายกลุ่มที่อยู่อาศัยบริเวณชายแดนระหว่างไทยและสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์อพยพเข้ามาตั้งรกราก เมืองราชบุรีจึงประกอบด้วยชนหลายเชื้อชาติ แต่ละเชื้อชาติมีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรมและประเพณี โดยแบ่งได้ 8 ชาติพันธุ์ ประกอบด้วย

1) ไทยพื้นถิ่นราชบุรี ยังไม่มีหลักฐานยืนยันได้ว่าชาวไทยพื้นถิ่นราชบุรีอพยพโยกย้ายมาจากพื้นที่ใด ทราบแต่เพียงคำบอกเล่าว่า บรรพบุรุษของตนเกิดและเติบโตในท้องถิ่นนี้มานานแล้ว มีข้อสันนิษฐานถึงประวัติของชาวไทยพื้นถิ่นราชบุรี ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่า ชาวตำบลโพหัก อาจจะเป็นชาวไทยเก่ารุ่นกรุงศรีอยุธยา ยังคงเป็นราชธานี แล้วหนีภัยสงครามพม่า โดยยกกันมาเป็นกลุ่มใหญ่ แต่สิ่งที่เป็นหลักฐานทางวิชาการ

นำเชื้อถือ คือ พื้นที่เขตตำบลโพหัก อำเภอบางแพ มีแหล่งโบราณที่คนยุคก่อนประวัติศาสตร์ หรือระยะเวลา ประมาณ 10,000-5,000 ปีมาแล้ว ได้อยู่อาศัยพบเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น เครื่องประดับโบราณ ภาชนะดินเผา เนื้อหยาบ ก้าโลเปลือกหอย ขวานหินขัด ลูกปัดต่างหุหิน แต่ก็ไม้อาจระบุได้ว่า กลุ่มคนที่เคยอาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าว เป็นคนกลุ่มใด พูดภาษาใด ในขั้นต้นจึงระบุได้แต่เพียงว่า ดินแดนอันเป็นที่อยู่ของชาวไทยพื้นถิ่นราชบุรีในปัจจุบัน เคยมีผู้คนอยู่อาศัยมาก่อนแล้ว ชาวไทยพื้นถิ่นราชบุรี อาศัยอยู่ในพื้นที่ อำเภอบางแพ ได้แก่ ตำบลโพหัก ตำบลวังเย็น และอำเภอวัดเพลง ได้แก่ ตำบลวัดเพลง และตำบลจอมประทัด

3) จีนราชบุรี เป็นเรื่องยากหากจะระบุถึงปีที่ชาวจีนมาอยู่ในผืนแผ่นดินราชบุรี ถ้าถือเอาหลักฐานการพบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ซ่งได้ หรือเมื่อประมาณกว่า 80 ปี ถ้วยสังคโลกอันเป็นวัฒนธรรมจีนที่มีอิทธิพลต่อคนในยุคสุโขทัย รวมถึงเหรียญกษาปณ์จีนสมัยต่างๆ ในแม่น้ำแม่กลองช่วงที่ไหลผ่านราชบุรี พอจะสันนิษฐานในขั้นต้นได้แต่เพียงว่า ดินแดนอันนี้มีการติดต่อสัมพันธ์กับจีนในเรื่องการค้าขายมาแล้ว (กรมศิลปากร 2544 : 65) ชาวจีนราชบุรีส่วนหนึ่ง มีบรรพบุรุษที่เดินทางมาเมื่อรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี แต่ส่วนใหญ่มาช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงชาวจีนในประเทศไทยมักมีเหตุการณ์และความเป็นมาในลักษณะเดียวกัน คือ อพยพจากเมืองจีน แล้วมาตั้งหลักแหล่งทำมาหากินในเมืองไทย เป็นประชาชนชาวไทย ซึ่งชาวจีนราชบุรีก็มีบรรพบุรุษที่มีประวัติความเป็นมาไม่ต่างจากหัวเมืองสยามในอดีต ซึ่งชาวจีนราชบุรีคล้ายกับชาวจีนท้องถิ่นอื่นๆ ในประเทศไทย คือ นับถือเทพเจ้า เคารพผีบรรพบุรุษ ขณะเดียวกันก็ร่วมทำบุญในพุทธศาสนา ชาวจีนราชบุรี มักอาศัยอยู่ในพื้นที่เขตเมืองหรือตลาด คือ ย่านที่การคมนาคมสะดวก ในอดีตได้ยึดทำเลที่อยู่ริมแม่น้ำ อยู่คละปะปนกับชาวท้องถิ่นอื่นๆ ชุมชนของชาวจีนที่อาจเทียบได้ว่าเป็น “ไชน่าทาวน์แห่งราชบุรี” ได้แก่ ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี เขตเทศบาลอำเภอบ้านโป่ง และเขตเทศบาลอำเภอโพธาราม นอกจากนี้ยังมีสถานที่อันเป็นศูนย์รวมกิจกรรมความเชื่อ จนเรียกว่าเป็นประเพณีมีหลายแห่งด้วยกัน เช่น ศาลเจ้าพ่อกวนอู (กวนกง) ทั้งในอำเภอโพธาราม และอำเภอเมืองราชบุรี ศาลเจ้าแม่ทับทิม (จู๋ยโป้วเนี้ย) ในอำเภอเมืองราชบุรี บ้านโป่ง ดำเนินสะดวก และอำเภอโพธาราม

3) เขมรราชบุรีความเป็นมาของชุมชนชาวเขมรราชบุรี ไม่มีเอกสารกล่าวถึงมากนัก แต่คนทั่วไปในท้องที่ราชบุรี มักจะรู้กันแต่เพียงว่า “ราชบุรีก็มีเขมรเหมือนกัน” ส่วนรายละเอียดปลีกย่อยก็หาที่จะเป็นหลักฐานยืนยันมั่นคงได้ยาก ส่วนในพงศาวดารมีกล่าวถึงโดยตรงก็คือ เหตุการณ์ในช่วงต้นรัชกาลพระเจ้าตากสินมหาราช พ.ศ. 2314 กองทัพไทยไปตีเขมร ความว่า “ครั้งนั้น ครั้นกองทัพไทยเลิกกลับมา สมเด็จพระนารายณ์ราชาที่ปากองทัพญวนขึ้นมารักษาเมืองดังกล่าว เจ้าพระยาจักรีเดินทัพกลับมากลางทาง ทราบว่าญวนขึ้นมาช่วยเขมร ก็กวาดต้อนครอบครัวเมืองบาราย เมืองโพธิสัตว์ และจับได้ขุนนางเขมร คือ พระยายมราช ชื่อควร พระยารามเดชะ ชื่อมู พระยาไกร ชื่อลาย รวมกับครอบครัวครั้งนั้นได้หมื่นเศษ ส่งเข้ามากรุงธนบุรี แล้วยึดเอาเมืองพระตะบอง เมืองนครเสียมราฐรักษาไว้ ครอบครัวเขมรที่เข้ามาครั้งนั้น เจ้ากรุงธนบุรี โปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่เมืองราชบุรี” (พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 – 2545 : 8) ภาษาเขมรราชบุรีมีคำศัพท์ลาวปนอยู่มาก ด้วยเหตุนี้จึงได้มีผู้เรียกว่า เขมรลาวเดิม คือมิใช่ภาษาลาวเสียทีเดียว หรือมิใช่ภาษาเขมรล้วนๆ หากแต่พูดคละคำศัพท์กันไป กับอีกกลุ่มหนึ่งเรียกว่า เขมรเมือง คือ ไม่มีภาษาลาว-ไทย เจือมากเท่ากลุ่มแรก ในพงศาวดารที่กล่าวถึงเขมรที่ต้องมาอยู่ในราชบุรีจากเหตุของสงคราม ก็มีได้มีคำเสริมสร้อยเรียกว่า เขมรลาวเดิม หรือ ลาวเขมรเดิม แต่ประการใด แต่เชื่อว่า ชาวเขมร ดังนั้น จึงเรียกชาวเขมรในจังหวัดราชบุรีว่า เขมรราชบุรี อันหมายถึงชาวไทยที่เป็นประชากรจังหวัดราชบุรีซึ่งเคยมีบรรพบุรุษพูดเขมรแต่กาลก่อน ชาวเขมรราชบุรี อาศัยอยู่ในพื้นที่ อำเภอเมืองราชบุรี ได้แก่ ตำบลหน้าเมือง ห้วยไผ่ คุ่งกระถิน คุ่งน้ำวน และตำบลพงสวาย อำเภอปากท่อ ได้แก่ ตำบลปากท่อ ยางงาม ดอนทราย บ่อกระดาน และตำบลหนอง

กระท่อม อำเภोधงขราม ได้แก่ ตำบลบางโตนด และตำบลเจ็ดเสมียน อำเภอบางแพ ได้แก่ ตำบลบางแพ วัด
แก้ว วัดเย็น และตำบลหัวโพ อำเภอดงเพรง ได้แก่ ตำบลวัดเพรง และตำบลเกาะศาลพระ

บรรดาบุตรหลานที่มีบรรพบุรุษเป็นชาวเขมรตามท้องที่ดังกล่าวนี้ มีสถานภาพเป็นคนไทย
โดยสมบูรณ์ ได้รับการศึกษาและรับวัฒนธรรมชนบประเพณีหลายอย่างตามแบบแผนสังคมไทย กระนั้นก็ดี
ชาวเขมรราชบุรียังมีความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของความหลากหลายทางชาติพันธุ์

4) กะเหรี่ยงราชบุรี ชาวกะเหรี่ยงเป็นชนพื้นถิ่นทางเทือกเขาตะนาวศรี ชาว

กะเหรี่ยงอาศัยทำมาหากินอยู่ในบริเวณเทือกเขานี้มาช้านาน ดังนั้น โอกาสที่ชาวกะเหรี่ยงจะเคลื่อนย้ายไปมา
ข้ามเทือกเขาตะนาวศรี ย่อมจะเป็นไปได้มาก อีกทั้งมีเหตุการณ์สู้รบและปราบปรามชนกลุ่มน้อยในพม่า ยังมี
ส่วนกระตุ้นให้ชาวกะเหรี่ยงเคลื่อนย้ายมาดินแดนสยามมากยิ่งขึ้น สรุปคือ ชาวกะเหรี่ยงราชบุรีก็คือประชากร
ประจำท้องที่ ที่มีบรรพบุรุษเคยเคลื่อนย้ายไปมา มีความสัมพันธ์กับชนกลุ่มอื่นๆ เช่น นำของป่ามาแลกเปลี่ยน
กับชาวเมืองราชบุรี มีวิถีการดำรงชีพด้วยการทำไร่ ทำนาและหาของป่า มีภาษาพูดเป็นของกลุ่มตนเอง ญาติ
มิตรของชาวกะเหรี่ยงที่ตั้งภูมิลำเนาอยู่นอกดินแดนสยามจึงกลายเป็นคนอื่น ส่วนชาวกะเหรี่ยงที่ตั้งภูมิลำเนา
ในดินแดนสยาม เรียนรู้ภาษาไทย ปฏิบัติตามกฎหมายไทย จึงเป็นคนไทยในกาลต่อมา โดยมีวัฒนธรรม
กะเหรี่ยง (เช่น ภาษา ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ การกระทำ) เป็นแม่แบบของการเริ่มเรียนรู้สิ่งรอบตัว
อย่างไรก็ดี ชาวกะเหรี่ยงราชบุรีเรียกตนเองว่า หละโหล่ง/หละโหล่ง มีความหมายว่า คน หรือ มนุษย์ แต่บาง
เอกสารที่กล่าวถึงกะเหรี่ยงราชบุรี ใช้ว่า กะโพล่ง โพล่ง โพล่ว โป่ว หรือ โป ก็มี ขึ้นอยู่กับการตีความจากเสียง
ที่ได้ฟัง อีกทั้งข้อจำกัดของอักษรไทยไม่สามารถเขียนแทนเสียงทุกภาษาได้ จึงทำให้มีการเขียนชื่อและเรียกชื่อ
กะเหรี่ยงราชบุรีเป็นหลายแบบ และเรียกว่า กะหรั่ง ก็มี ชาวกะเหรี่ยงราชบุรี อาศัยอยู่ในพื้นที่ ได้แก่ อำเภอสวนผึ้ง
ได้แก่ ตำบลสวนผึ้ง และตำบลตะนาวศรี อำเภอบ้านคา ได้แก่ ตำบลบ้านคา และตำบลบ้านบึง
อำเภอบางแพ ได้แก่ ตำบลบางแพ

5) มอญราชบุรี มอญปัจจุบันเป็นผลจากการที่บรรพบุรุษเคลื่อนย้ายมาจากพม่า

เป็นช่วงที่พระเจ้าตะเบงชเวตตี้เมืองหงสาวดีและเมืองเมาะตะมะแตก ทำให้มีชนชั้นผู้นำและพลเมืองมอญ
อพยพเข้ามาดินแดนสยาม แล้วมีการเดินทางเข้ามาอีกหลายระลอกช่วงสมัยอยุธยา ธนบุรี จนถึงต้น
รัตนโกสินทร์ ครั้นเมื่อมาอยู่ในดินแดนสยาม พระเจ้าอยู่หัวก็โปรดฯ ให้ตั้งถิ่นพำนักอยู่หลายแห่ง ส่วนใหญ่มัก
อยู่ใกล้แม่น้ำ ดังข้อสังเกตจากคำคล้องจองที่ว่า “ลาวอยู่ดอน มอญอยู่น้ำ” ที่อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาเหนือ
กรุงเทพฯ เช่น ที่เกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ที่สามโคก จังหวัดปทุมธานี หรือที่ลุ่มน้ำแม่กลอง ที่อำเภอบ้านโป่ง
และอำเภोधงขราม จังหวัดราชบุรี เป็นต้น

ชาวมอญ นับถือพระพุทธศาสนาตั้งแต่ยังอยู่ในประเทศพม่า ครั้นเมื่อย้ายถิ่นหนีภัย
มาอยู่ในแดนสยาม ก็มักจะสร้างวัดเป็นศูนย์รวมใจ เช่นเดียวกับชาวมอญลุ่มน้ำแม่กลอง หลักฐานการสร้างวัด
ม่วงของชุมชนมอญ อำเภอบ้านโป่ง โธธาราม ว่ามีการสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2223 ต่อมาพบหลักฐานจารึกในคัมภีร์
หมายเลข 321 ขึ้นที่วัดม่วง ความนั้นว่า ผู้จารชื่อ อุตตมะ เป็นชื่อขณะที่ยังเป็นพระ จารเอาไว้ในวัดม่วง แล้ว
เสร็จเมื่อตะวันบ่าย วันศุกร์ แรม 6 ค่ำ เดือน “ศักราช 1000” หรือ พ.ศ. 2181 ตัวเลขศักราชที่เป็นทางการว่า
วัดม่วงสร้างเมื่อ พ.ศ. 2223 กับที่ค้นพบใหม่คือ พ.ศ. 2181 นั้นต่างกัน หากศักราชใหม่เป็นจริง แสดงว่า วัด
ม่วงบ้านโป่ง ต้องสร้างมาก่อนปี พ.ศ.2181 เพราะอย่างน้อยต้องมีวัดมาแล้ว ก่อนที่จะมีพระภิกษุชื่ออุตตมะมา
จารเรื่องราวไว้ในใบลาน ชาวมอญราชบุรี อาศัยอยู่ในพื้นที่ ได้แก่ อำเภอบ้านโป่ง ได้แก่ ตำบลบ้านม่วง คุ้ม
พะยอม และตำบลนครชุมน์ อำเภोधงขราม ได้แก่ ตำบลคลองตาต สร้อยฟ้า ดอนกระเบื้อง และตำบลโพ
ธาราม

6) โส้ง (ไซ่ง) ราชบุรี โส้ง เป็นคำศัพท์ภาษาลาว แปลว่า กางเกง ไทโส้งดำ แผล

อย่างไทยปัจจุบัน หมายความว่า กลุ่มคน (ผู้บุ่ง) กางเกงดำ (ไท แปลว่า คน, ไส้ แปลว่า กางเกง) บางครั้งเรียกอย่างรวบคำ ว่า ไทดำ ซึ่งในความเป็นจริง คนไส้ตั้งเดิมก็เรียกตนเองว่า ไทดำ การเขียนชื่อและการออกเสียงให้ใกล้เคียงภาษาเดิมต้องเขียนว่า ไทหล้า

ชาวไส้ที่เป็นประชากรเมืองแฉ่ง (ซึ่งรับทราบกันต่อมาว่าเป็นเมืองเดียนเบียนฟู ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม) และเมืองต่างๆ ในบริเวณตะเข้บรอยต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และอีกส่วนหนึ่งก็อยู่ในอาณาจักรล้านช้าง หรือเป็นชาวลาว อพยพมาด้วยเหตุของสงครามพลัดบ้านเกิดเมืองนอนมาอยู่ที่ดินแดนสยาม และได้รับการเรียกขานว่า ลาวไส้ ไทไส้ (และชื่ออื่นๆ) ในหลายจังหวัด รวมทั้งที่จังหวัดราชบุรี นับได้ว่าเป็นกลุ่มชนที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมโดดเด่นหลายประการ ทั้งรูปแบบการแต่งกาย รูปทรงบ้านเรือน และประเพณีพิธีกรรมทางความเชื่อที่กระทำสืบเนื่องกันมา ชาวไส้บอกเล่าให้ลูกหลานฟังเป็นเกร็ดประวัติศาสตร์ที่สืบทอดต่อกันมาว่า สมัยที่เข้ามาสู่ประเทศสยาม พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดให้ชาวไส้อยู่ฝั่งเมืองธนบุรี แต่ชาวไส้เห็นว่า ธนบุรีอยู่ใกล้แม่น้ำเจ้าพระยา “เกรงลูกหลานจะตกน้ำตาย” ผู้นำชาวไส้จึงขอพระราชทานพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้ขยับขยายไปให้ห่างจากน้ำเจ้าพระยาสุดท้ายจึงโปรดเกล้าฯ ให้พำนักตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่ที่เมืองเพชรบุรีตั้งที่ทราบกันทั่วไป เมื่อชาวไส้ได้สืบลูกหลานจำนวนมากขึ้น พื้นที่ทำกินสมัยธนบุรีมีไม่เพียงพอ บางส่วนจึงขยับขยายย้ายถิ่นทำเลไปโดยรอบเมืองเพชรบุรี เช่น ปรากฏว่ามีชาวไส้อยู่ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ นครปฐม และราชบุรี เป็นต้น ต่อมาได้ขยับขยายแยกย้ายถิ่นไปอยู่ในบางตำบลของจังหวัดสุพรรณบุรี พิจิตร พิษณุโลก และนครสวรรค์ ชาวไส้เหล่านี้ล้วนแต่มีเชื้อชาติขั้นต้นอยู่ที่เมืองเพชรบุรีด้วยกันทั้งนั้น ชาวไส้ที่เป็นประชากรไทยในจังหวัดราชบุรีปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่เคลื่อนย้ายมาจากจังหวัดเพชรบุรี และบางส่วนมาจากจังหวัดนครปฐม ชาวไส้ (ไซ่ง) ราชบุรี อาศัยอยู่ในพื้นที่ อำเภอดำเนินสะดวก ได้แก่ ตำบลดอนคลัง และตำบลวังงาม อำเภอบางแพ ได้แก่ ตำบลห้วยยาง โทน อำเภอบึงบอง ได้แก่ บึงบอง - อำเภอบางแพ ได้แก่ อำเภอดอนคา

7) ไทยยวนราชบุรี ชาวไทยยวน หรือ ไตยวน มีถิ่นฐานอยู่ในแคว้นล้านนา โดยเฉพาะเมืองเชียงแสน-เชียงราย ซึ่งในอดีตเคยเป็นอาณาจักร มีกษัตริย์ปกครอง เหตุที่ชาวไทยยวนได้มาอยู่ในดินแดนเมืองราชบุรีนั้น สืบเนื่องจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดฯ ให้แม่ทัพทั้งไทยและลาว (มีเจ้าอนุวงศ์ เป็นต้น) ไปตีเมืองเชียงแสน เมื่อตีขับไล่พม่าซึ่งปกครองเมืองเชียงแสนไปแล้วก็เกรงว่าพม่าจะหวนกลับมาครอบครองเมืองนี้อีก จึงรื้อกำแพงเผาทำลายเมือง แล้วนำพลเมืองนับได้ครานั้นประมาณ 23,000 ครวเรือน แบ่งกระจายให้เป็นพลเมืองของเมืองต่างๆ 6 เมือง ได้แก่ เมืองเชียงใหม่ เมืองน่าน เมืองลำปาง เมืองเวียงจันทน์ ส่วนอีก 2 เมือง พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 1 โปรดฯ ให้อยู่ที่เมืองสระบุรี และเมืองราชบุรี ไทยยวนราชบุรี หมายความว่า เป็นประชากรไทย ผู้มีวัฒนธรรมอย่างคนล้านนาในสมัยอดีต และตั้งภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดราชบุรีในปัจจุบัน มิใช่คนไทยนอกประเทศซึ่งเป็นประชากรของประเทศอื่น ชาวไทยยวนราชบุรี กระจายอยู่ในพื้นที่อำเภอต่างๆ ดังนี้ อำเภอเมืองราชบุรี ได้แก่ ตำบลคูบัว ห้วยไผ่ ดอนตะโก อ่างทอง เจดีย์หัก หินกอง และตำบลดอนแร่ อำเภอโพธาราม ได้แก่ ตำบลหนองโพ อำเภอบ้านโป่ง ได้แก่ ตำบลหนองปลาหมอ และตำบลหนองอ้อ อำเภอปากท่อ ได้แก่ ตำบลอ่างหิน หุ่นหลวง และตำบลบ่อกระดาน อำเภอบึงบอง ได้แก่ ตำบลรางบัว อำเภอบางแพ ได้แก่ ตำบลวัดแก้ว อำเภอสวนผึ้ง ได้แก่ ตำบลป่าหวาย และตำบลท่าเคย

8) ลาวเวียงราชบุรี จากคำบอกเล่าต่อๆ กันมาถึงลูกหลานหลานว่า บรรพบุรุษชาวลาวเวียงราชบุรี สืบเชื้อสายจากชาวเวียงจันทน์และเมืองที่ใกล้เคียง ย้ายมาอยู่ที่ภาคกลางของสยามประเทศด้วยเหตุของสงครามระหว่างสยาม-ลาว แต่เป็นช่วงปีใดไม่ปรากฏแน่ชัด ชาวราชบุรีที่มีวัฒนธรรมลาว เรียกตนเองว่า ลาวเวียง โดยหมายถึงผู้มีวัฒนธรรมลาว มีภาษาพูดของบรรพบุรุษพ้องกับลาวถิ่นเวียงจันทน์ ซึ่งต่าง

จากลาวพวน และลาวโสัง (ภาษาทั้ง 3 กลุ่มจะไม่เหมือนกันโดยเฉพาะเสียงวรรณยุกต์) อนึ่ง คำพูดลงท้ายบาง ประโยคของชาวลาวเวียงมักลงท้ายว่า ตี หรือ ตี้ มีหมายความว่า อย่างนั้นหรือ เช่นนี้หรือ หรือไม่ เช่นกล่าวว่ ำไปนำกันตี หมายถึง ไม่ไปด้วยกันหรือ กินเข้าแล้วตี หมายถึง กินข้าวแล้วหรือ/ กินข้าวหรือยัง ไปชะตี หมายถึง ไปเสียชิต ด้วยเหตุนี้ จึงมีคนเรียกลาวเวียงอีกชื่อหนึ่งว่า ลาวตี โดยใช้คำลงท้ายในภาษาพูดมาเป็นชื่อ เรียก ซึ่งชื่อนี้มีเรียกกันอยู่บ้างเฉพาะในประเทศไทย แต่ไม่เกี่ยวข้องกับความเป็นชาติพันธุ์ลาว อีกทั้งไม่เคยมี กลุ่มผู้คนลาวตีในท้องถิ่นใดๆ ของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ชาวลาวเวียงราชบุรี อาศัย อยู่ในพื้นที่ดังนี้ อำเภอเมืองราชบุรี ได้แก่ ตำบลเขาแร้ง อำเภอโพธาราม ได้แก่ ตำบลบ้านสิงห์ บ้านฆ้อง บ้าน เลือก และตำบลดอนทราย อำเภอบ้านโป่ง ได้แก่ ตำบลกรับใหญ่ หนองกบ ปากแรต หนองอ้อ และตำบลท่า ผา อำเภอจอมบึง ได้แก่ ตำบลจอมบึง และตำบลปากช่อง (ที่มา : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี ข้อมูล ณ เดือนมีนาคม 2559)

10. ด้านสาธารณสุข การเข้าถึงบริการภาครัฐของประชาชนจังหวัดราชบุรี จังหวัดราชบุรีมี โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ครอบคลุมพื้นที่การให้บริการทุกหมู่บ้าน และมีโรงพยาบาลในสังกัด กระทรวงสาธารณสุข จำนวน 12 แห่ง และโรงพยาบาลค่ายภานุรังษี สังกัดกระทรวงกลาโหม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กนกพร นิมพลี (2555) ศึกษา รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน 4 กลุ่มได้แก่ 1) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มสานหมวกใบตาลบ้านคล้า อำเภอพิมาย 2) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มจักสานผักตบชวา อำเภอจักราช 3) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบงมิตรภาพ อำเภอโนนสูง และ 4) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากใบตาลบ้านยายพา อำเภอชุมพวง การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มี ส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 20 คน การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผลการศึกษาพบว่า 1) ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานเกี่ยวข้องกับความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่บรรพบุรุษ ได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกลายเป็นองค์ความรู้ประจำท้องถิ่นที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ทาง สังคมและการปลูกฝังวิถีคิด การดำเนินชีวิตประจำวันให้แก่ลูกหลาน เพื่อปฏิบัติสืบต่อกันมา 2) กระบวนการ จัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน ประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอนที่สำคัญได้แก่ (1) การ กำหนดความรู้เกี่ยวกับการกำหนดผลิตภัณฑ์ ผ่านการคิดและตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม จากนั้นจึง นำไปสู่ (2) การแสวงหาและยึดกุมความรู้ที่มาจากภายในกลุ่มและภายนอก เพื่อให้เกิดความรู้เฉพาะของกลุ่ม และนำไปสู่ (3) การแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนความรู้ภายในกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกมีความรู้และทักษะในการผลิตมากขึ้น และเป็นที่มาของ (4) การจัดเก็บความรู้ในตัวบุคคล และ (5) การถ่ายทอดความรู้ มีรูปแบบการถ่ายทอดอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยกระบวนการจัดการ ความรู้ดังกล่าวมีลักษณะเป็นวงจรที่เมื่อถ่ายทอดความรู้แล้ว สามารถย้อนกลับไปกำหนดความรู้ในรูปแบบ อื่นๆ ได้อย่างต่อเนื่อง และ 3) เงื่อนไขที่ทำให้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน ประสบความสำเร็จ มี 4 เงื่อนไขที่สำคัญ ได้แก่ (1) ความรู้ด้านการจัดการความรู้ (2) วัฒนธรรมองค์การ (3) ภาวะผู้นำและ (4) โครงสร้างพื้นฐาน รวมไปถึงข้อค้นพบที่สำคัญของการวิจัย คือ “การพึ่งตนเอง” ของกลุ่ม วิสาหกิจชุมชนที่ผลิตเครื่องจักสาน ซึ่งจากองค์ประกอบหลักทั้ง 3 ประการนั้น นำไปสู่การพึ่งตนเองของกลุ่ม องค์การชุมชนได้อย่างเหมาะสม โดยมีหลักการที่สำคัญได้แก่ การมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีความสามัคคี การยึดหลัก เศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต และการมีใจรักในด้านการจักสาน

วณิภา ศิริวรสกุลและวัชรินทร์ อินทพรหม (2559) ศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์วัฒนธรรม กรณีศึกษาตำบลเกาะเกิด อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้เชี่ยวชาญด้านองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละประเภทของตำบลเกาะเกิดที่ชุมชนให้การยอมรับ จำนวน 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิด และการสัมภาษณ์เชิงลึก การวิเคราะห์ข้อมูลข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลไปวิเคราะห์ผล ผลการวิจัยพบว่าองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลเกาะเกิด อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีทั้งสิ้น 15 องค์ความรู้ ได้แก่ 1) องค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องของถั่วดาวอินคา 2) องค์ความรู้เรื่องการเลี้ยงปลาธรรมชาติ และการปลูกพืชแบบผสมผสาน 3) องค์ความรู้เรื่องผักอินทรีย์ 4) องค์ความรู้เรื่องขนมกง 5) องค์ความรู้เรื่องขนมต้ม 6) องค์ความรู้เรื่องข้าวต้มมัด 7) องค์ความรู้เรื่องการทำหมี่กรอบแบบโบราณ 8) องค์ความรู้เรื่องขนมหม้อแกงโบราณ 9) องค์ความรู้เรื่องน้ำนมข้าวยาคุ 10) องค์ความรู้เรื่องขนมสามเกลอ 11) องค์ความรู้เรื่องขนมข้าวยาคุ 12) องค์ความรู้เรื่อง การเพาะเห็ดยานางิ 13) องค์ความรู้เรื่องไม้ยืนสุขภาพ 14) องค์ความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ และ 15) องค์ความรู้เรื่องสมุนไพรไล่แมลง ส่วนสภาพการมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้ของชุมชนพบว่ามีส่วนร่วมในเรื่องต่อไปนี้ 1) การกำหนดองค์ความรู้ 2) การรวบรวมองค์ความรู้ 3) การตรวจสอบองค์ความรู้ และ 4) การเผยแพร่องค์ความรู้ ในขณะที่ปัญหาอุปสรรคในการจัดการความรู้ของตำบลเกาะเกิด อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ 1) ขาดแหล่งรวบรวมองค์ความรู้หรือศูนย์การเรียนรู้ 2) การกระจายองค์ความรู้ยังไม่มีช่องทาง

เอกชัย พุ่มดวง (2559) ศึกษากลยุทธ์การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน ตำบลโคกโคเต่า อำเภอมือง จังหวัดสุพรรณบุรี การจัดการความรู้ โดยใช้เครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ ชุมชน 2) สร้งกระบวนการเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมตามแนวเศรษฐกิจชุมชน และ 3) หาแนวทางในการสร้างกลยุทธ์การจัดการความรู้ของกลุ่มอาชีพ แบบการวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธีที่ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัย พบว่า 1) องค์ประกอบของการจัดการความรู้ ชุมชน 3 ประการ คือผู้นำทุนทางสังคม และเครือข่าย 2) การจัดการความรู้ตามแนวเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มอาชีพ มีขั้นตอน 5 ขั้นตอน คือ การแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการใช้ความรู้ แต่ยังคงขาดการจัดเก็บและการสืบค้นความรู้ และ 3) กลยุทธ์การจัดการความรู้ แบบมีส่วนร่วมเพื่อการเรียนรู้ ตลอดชีวิตของชุมชน ประกอบด้วย ด้วย 3 กลยุทธ์ คือ 1) การพัฒนาผู้ผลิต ผู้ประกอบการ และการตลาด 2) พัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนด้วยองค์ความรู้และ 3) การสร้างกระบวนการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

สุพัตรา คงขำ และนรินทร์ สังข์รักษา(2015)ศึกษาสภาพการณ์การจัดการความรู้ คุณค่าและการอนุรักษ์การพัฒนารูปแบบ การประเมินและปรับปรุงรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านหนังตะลุงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งใช้วิธีการวิจัยแบบการวิจัยและพัฒนาร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและการวิจัยแบบพหุเทศกรณีศึกษาผลการวิจัย พบว่า คณะหนังตะลุงมีความต้องการจำเป็นในด้านการแสวงหาความรู้และด้านการจัดเก็บความรู้เป็นขั้นตอนที่มีปัญหามากที่สุดและยังเป็นลำดับความสำคัญของความจำเป็นสูงสุดส่วนคุณค่าของหนังตะลุงจำแนกออกเป็น 2 ด้านหลักคือด้านการพัฒนาบุคคล และด้านการพัฒนาสังคม และแนวทางในการอนุรักษ์หนังตะลุงจำเป็นต้องเสริมสร้างและพัฒนาบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้เป็นนายหนังตะลุง ลูกคู่หรือนักดนตรี ผู้รับหนังตะลุง ผู้ดูหรือผู้ชม และผู้

ส่งเสริมหนึ่งตระกูล การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ ประกอบด้วยหลักการ วัตถุประสงค์ องค์กรประกอบของ การจัดการความรู้และองค์ประกอบร่วมโดยองค์ประกอบของการจัดการความรู้ มีองค์ประกอบย่อย 8 ประการ คือ 1) ภาวะผู้นำ 2) โอกาสของการเรียนรู้ 3) สร้างเครือข่ายในการทำงาน 4) กิจกรรมต่อเนื่อง 5) การจัดการ 6) ค่านิยมร่วมกัน 7) การใช้เทคโนโลยี และ 8) อยู่ในความดูแลของภาครัฐ ส่วนผลการประเมินรูปแบบการ จัดการความรู้ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

อภิชาติ ใจอารีย์ (มป.ป.) ศึกษากระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการแปรรูปหน่อไม้ใน 3 องค์ประกอบ คือองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการจัดการความรู้ และปัจจัยเงื่อนไขแห่งความสำเร็จ ในการจัดการความรู้ของชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี เครื่องมือที่ใช้คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก การพูด อย่างไม่เป็นทางการ การศึกษาจากเอกสาร ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 24 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ประชาชน ชาวบ้าน ตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน และตัวแทนชาวบ้าน ใช้กระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูล (content analysis) ผลการศึกษา พบว่า 1) องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการแปรรูปหน่อไม้ของชุมชนบ้านพุเตย มี 2 ลักษณะคือ (1) ภูมิปัญญาดั้งเดิม และ (2) ความรู้ใหม่ที่ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมกับวิทยาการ สมัยใหม่ที่ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ ประกอบด้วยรูปแบบ ผลิตภัณฑ์ 4 ชนิดคือ หน่อไม้ดอง หน่อไม้ต้ม หน่อไม้แห้ง และหน่อไม้ซุบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง ความรู้ความสามารถของคนในชุมชน และความ อุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น จนกลายเป็นองค์ความรู้ประจำท้องถิ่นที่ผ่านกระบวนการ เลือกรรการเรียนรู้และถ่ายทอดจากรุ่น สู่รุ่น และเป็นวิถีชุมชนที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา 2) กระบวนการ จัดการความรู้ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ (1)การกำหนดความรู้ผ่านการพิจารณาว่าเป็นความรู้ดั้งเดิม หรือความรู้ใหม่ที่ประยุกต์จากภูมิปัญญาเดิม (2) การแสวงหาความรู้ที่มาจาก การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายใน ชุมชนและการส่งเสริมจากหน่วยงานภายนอก (3)การแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการผ่านการพูดคุย และปรึกษาหารือเพื่อการแก้ปัญหาในกระบวนการแปรรูป (4) การจัดเก็บความรู้ส่วนใหญ่เป็นการจัดเก็บ ความรู้ในตัวบุคคลไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรและ (5) การถ่ายทอดความรู้ส่วนใหญ่มีลักษณะอย่าง ไม่เป็นทางการผ่านสมาชิกภายในครัวเรือน และ 3) เงื่อนไขสู่ความสำเร็จของการจัดการความรู้ที่สำคัญ ได้แก่ (1)ความรู้ด้านการจัดการความรู้ (2) วัฒนธรรม/วิถีชุมชน (3)ผู้นำชุมชน (4) ทรัพยากรท้องถิ่น และ (5)โครงสร้างพื้นฐาน

งามนิจ กุลกัน (2556) ศึกษาการจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตำบลอ้อมเกร็ด อำเภอ ปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรีโดยเสนอทั้งปัญหา อุปสรรค พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางการจัดการองค์ความรู้ของ วัฒนธรรมท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน ปัจจัยที่ศึกษาประกอบด้วยการจัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรม วิธีการอนุรักษ์และถ่ายทอดรวมถึงการส่งเสริมวัฒนธรรม ประชาชนและเจ้าหน้าที่การประชาสัมพันธ์และ งบประมาณ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการศึกษา จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 64 คน สถิติที่ใช้ในการ วิเคราะห์ข้อมูล ใช้ค่าสถิติร้อยละ ประกอบการพรรณนา ผลการศึกษา พบว่าการจัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรม ท้องถิ่น ยังไม่มีการจดบันทึกองค์ความรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีเพียงการบอกเล่า และการสาธิตโดยอาศัย การจดจำ ทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการสูญหาย วิธีการอนุรักษ์ถ่ายทอด ส่งเสริมวัฒนธรรม มีการสนับสนุนกลุ่ม อาชีพและการจัดโครงการกิจกรรมต่างๆเป็นประจำทุกปีได้แก่ ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีลอยกระทงโดยร่วมมือกับโรงเรียนนำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมเป็นประจำ แต่ยังไม่มีการปฏิบัติงานด้านวัฒนธรรมโดยตรง และวัยรุ่นยังไม่ให้ความสนใจ ทำให้ประชาชนไม่มีการ รวมกลุ่มเนื่องจากขาดผู้นำ มีเพียงช่องทางในการประชาสัมพันธ์ได้แก่ อินเทอร์เน็ต รถประกาศ ป้ายประกาศ

หนังสือ จดหมาย ไปปลิว แต่ยังไม่ทั่วถึง ไม่ต่อเนื่องและไม่น่าสนใจ อีกทั้งงบประมาณไม่เพียงพอ ประการสุดท้ายขาดความรู้เรื่องการบริหารงบประมาณ ดังนั้น ควรพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เสี่ยงกับการสูญหายให้กลับมาได้รับความนิยม มากกว่าสนับสนุนผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้

พนารัตน์ เดชกุลทอง (2560) ศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้และการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมบ้านนาเสียว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) เก็บข้อมูลโดยการจัดประชุมระดมความคิดเห็น การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกต การประชุมเชิงปฏิบัติการ กลุ่มเป้าหมายการวิจัยเลือกแบบเจาะจงจากสมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียวจำนวน 20 คน ผลการวิจัยพบว่า การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมบ้านนาเสียวสรุปได้ 2 วิธี ได้แก่ วิธีการสาธิตและวิธีปฏิบัติจริง การถ่ายทอดกระบวนการทอผ้าทั้งสองวิธีดังกล่าวเป็นการถ่ายทอดโดยตรง และใช้วิธีเดียวกันในการถ่ายทอดให้ผู้เรียนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ เทคนิคสำคัญของวิธีการถ่ายทอดความรู้การทอผ้าที่ได้ผลดีที่สุดส่วนใหญ่จะสอนแบบตัวต่อตัวหรือสอนเป็นรายคน เป็นวิธีสอนแบบดั้งเดิม การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหม ได้แก่ การกำหนดความรู้ การแสวงหาความรู้การแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดเก็บความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการนำความรู้ไปใช้

วลัยลักษณ์ อริยสัจเวคิน (2552) ศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา : ผ้าจกคูบัว ตำบลคูบัวอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ผู้ให้ข้อมูล คือ ปราชญ์ชาวบ้าน นักพัฒนาชุมชน ผู้นำท้องถิ่น ครูชาวบ้าน พระสงฆ์ เครื่องมือที่ใช้ คือแบบสอบถามแบบไม่มีโครงสร้างและบันทึกภาคสนาม ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนไทยวน-ราชบุรียังคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของตน ดำรงความเป็นเอกลักษณ์ชุมชนซึ่งได้แก่ภูมิปัญญาการทอผ้าจก มาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างชุมชน รวมถึงการเปิดรับความรู้จากภายนอก เพื่อมาประยุกต์ใช้ในการจัดการความรู้การทอผ้า มีการจัดพิมพ์การทอผ้าในรูปของหนังสือ มีการนำคอมพิวเตอร์มาใช้จัดเก็บองค์ความรู้และสื่อการเรียนการสอน สร้างพิพิธภัณฑ์รวบรวมวัตถุเพื่อเป็นตัวแทนองค์ความรู้ ด้านกระจายองค์ความรู้สู่ชุมชน มีการจัดตั้งสถานที่ทอผ้าจก มีการเสริมหลักสูตรการเรียนการสอนทอผ้าจกภายในและภายนอกชุมชน และโครงการสร้างศักยภาพให้แก่ช่างฝีมือทอผ้าจกในชุมชนคูบัว

จิตพนธ์ ชุมเกต (2560) ศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ของหมู่บ้านไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ที่แสดงถึงคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชน และ ศึกษาแนวทางการจัดการผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของหมู่บ้านไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี สำหรับเป็นแนวทางส่งเสริมเพื่อให้ชุมชนนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคต ผลการวิจัยพบว่า ผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในชุมชนนั้น ได้แก่ ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากหนังแพะ ชีสนมแพะแปรรูป ผลิตภัณฑ์นมแปรรูป งานศิลปหัตถกรรม เช่น หมอนหนุน ผลิตภัณฑ์จากเมล็ดกระถิน ผลิตภัณฑ์จากหญ้าแฝก ผลิตภัณฑ์จากกรบอบบหอม ผลิตภัณฑ์จากใบตะโก เป็นต้น วัสดุส่วนใหญ่เป็นวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น สำหรับการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าของหมู่บ้านไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี โดยผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น พบว่า ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้น ควรสื่อให้เห็นถึงผลิตภัณฑ์ที่เกิดมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ได้ ทำให้ผลิตภัณฑ์นั้นมีคุณค่า มีมาตรฐาน มีเอกลักษณ์โดดเด่นเน้นเรื่องราว วิธีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านไทยมุสลิม และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจของคนในชุมชนแข็งแรงขึ้น นำรายได้ให้กับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น สำหรับแนวทางการจัดการผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนมุสลิม

สามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกคือ การเพิ่มมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ประกอบด้วย การเรียนรู้ ภูมิปัญญา การรวมกลุ่ม และการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ส่วนที่สอง คือกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยพิจารณาถึงทุนของชุมชน การสำรวจตลาด และส่วนที่ 3 เป็นการจัดการชุมชนเพื่อรองรับการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และระบบการเรียนรู้โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น แกนกลาง

วรรณมา โขคบรรดาสุข กุลยา อนุโลก และวรลักษณ์ ทองประยูร ( ) ศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญา การทอผ้าตีนจกไท-ยวนในจังหวัดราชบุรี วัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ 1) รวบรวมองค์ความรู้ด้านลวดลายผ้าตีนจกไท-ยวนในจังหวัดราชบุรี 2) ถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าตีนจกไท-ยวนสู่ช่างทอรุ่นใหม่ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลช่วงปี พ.ศ. 2557-2558 พื้นที่ศึกษาคือตำบลคูบัว ดอนแร่ และรางบัว จังหวัดราชบุรี ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือปราชญ์ชาวบ้าน ช่างทอผ้าตีนจกรุ่นเก่า และนักวิชาการด้านผ้าตีนจกไท-ยวน เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง และใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาแบบองค์รวม ผลการวิจัยพบว่า ลวดลายผ้าตีนจก ซึ่งเป็นลายดั้งเดิมของชาวไท-ยวนราชบุรี มี 8 ลาย คือ ดอกเซีย กาบ หน้าหมอน โกงแก้ง กาบดอกแก้ว โกงแก้ง ซ้อนเซีย กาบซ้อนหัก และหักนกคู้ ส่วนกลุ่มบ้านคุณยายซ้อน กำลังหาญ ลักษณะของลวดลายและการเรียกชื่อลาย มีความแตกต่างกันไปบ้าง แต่มี 8 ลายเช่นเดียวกัน ได้แก่ เซียซ้อนหัก เซียซ้อนเซีย หักซ้อนหัก โกงแก้ง หน้าหมอน เกี้ยวซ้อนกาบ ซ้อนกาบ และหักดำ ผู้วิจัยได้รวบรวมลายกราฟของผ้าตีนจก แล้วจัดเก็บอย่างเป็นระบบด้วยการจัดทำเป็นคู่มือการทอผ้าตีนจกไท-ยวนราชบุรี เผยแพร่ถ่ายทอดคู่มือไปยังกลุ่มคนที่สนใจ และจัดฝึกอบรมให้กับช่างทอผ้าตีนจกรุ่นใหม่ จำนวน 15 คน ผลการฝึกอบรมพบว่าผู้เข้ารับการอบรมได้รับความรู้ในการทอผ้าเพิ่มขึ้น สามารถทอผ้าตีนจกลายพื้นฐานได้ และรู้จักลวดลายผ้าตีนจกมากขึ้น

ณัฐพัชร์ วรพงศ์พัชร พงษ์ศักดิ์ ผกามาศ สุติวรรณ สิ้นธนูเอก สุธรรม ศิวาวุธ และสมพงษ์ อัครวิธิปัตติ (2562) ศึกษาการพัฒนาารูปแบบบรรจุภัณฑ์น้ำสับประรดแปรรูปที่ทันสมัยเพื่อเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายของกลุ่มผู้ปลูกสับประรดหวานและแปรรูป หมู่บ้านโป่งกระทิงบน ใช้วิธีวิจัยแบบเชิงปริมาณ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ปลูกสับประรดหวานและแปรรูป หมู่บ้านโป่งกระทิงบน จำนวน 150 คน ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างกลุ่มผู้ปลูกสับประรดหวานและแปรรูป หมู่บ้านโป่งกระทิงบน จำนวน 150 คน ส่วนใหญ่เพศหญิง มากที่สุด จำนวน 90 คน คิดเป็นร้อยละ 60.0 ส่วนใหญ่อายุ มากกว่า 41 ปี มากที่สุด จำนวน 60 คน คิดเป็นร้อยละ 40.0 ส่วนใหญ่รายได้ต่อเดือน 9,001-15,000 บาท มากที่สุด จำนวน 90 คน คิดเป็นร้อยละ 60.0 บรรจุภัณฑ์น้ำสับประรดแปรรูปที่ทันสมัยพบว่า ด้านรูปทรงของบรรจุภัณฑ์ ส่วนใหญ่มีความต้องการ ทรงสี่เหลี่ยมมากที่สุด จำนวน 90 คน คิดเป็นร้อยละ 60.0 ด้านลักษณะผิวของบรรจุภัณฑ์ ส่วนใหญ่มีความต้องการ ผิวใสมากที่สุด จำนวน 110 คน คิดเป็นร้อยละ 73.3 ช่องทางการจัดจำหน่ายน้ำสับประรดแปรรูปที่ทันสมัยพบว่า ด้าน Offline ส่วนใหญ่ขายผลิตภัณฑ์ผ่านทางห้างสรรพสินค้ามากที่สุด จำนวน 80 คน คิดเป็นร้อยละ 53.3 ด้าน Online ส่วนใหญ่เลือกผ่านทาง Facebook มากที่สุด จำนวน 100 คน คิดเป็นร้อยละ 67.7 ความพึงพอใจรูปแบบบรรจุภัณฑ์น้ำสับประรด ด้านตัวบรรจุภัณฑ์ โดยภาพรวมส่วนใหญ่อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.36 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.044 ด้านสติ๊กเกอร์บนตัวบรรจุภัณฑ์ โดยภาพรวมส่วนใหญ่อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.38 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.029

อมรรัตน์ อนันต์วราพงษ์ (2557) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนบางหัวเสือ จังหวัดสมุทรปราการ ตามแนวคิดพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณ (Quantitative and Qualitative Research Methodologies) รวมทั้งระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ของชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตามแนวแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง และการสร้างขีดความสามารถด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนและถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่ชุมชน เพื่อเพิ่มความหลากหลายและสร้างผลิตภัณฑ์มูลค่าสูงและใช้วัตถุดิบภายในท้องถิ่น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ชาวบ้านสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบางหัวเสือ คณะทำงานโครงการรักษ่าป่าสร้างคน 84 ตำบลวิถีพอเพียง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ เอกสารแบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต แบบประเมินความพึงพอใจ การสนทนากลุ่มย่อย การจัดเวทีประชาคม และการถ่ายทอดเทคโนโลยีเชิงปฏิบัติการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผลการวิจัยพบว่าความต้องการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนบางหัวเสือ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มบรรจุภัณฑ์ ได้แก่ ซาไบชูลู ลูกประคบสมุนไพร สบู่มะเฟือง และน้ำอัญชันพร้อมดื่ม กลุ่มผลิตภัณฑ์ ได้แก่ น้ำมันหม่องนวดสมุนไพร และกลุ่มผลิตภัณฑ์เพื่อการประชาสัมพันธ์ ได้แก่ การออกแบบสัญลักษณ์เพื่อการประชาสัมพันธ์คือ รูปแบบหัวเสือเพื่อนำไปผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ต่อไป ความพึงพอใจต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทั้ง 6 อย่าง พบว่า ลูกประคบสมุนไพร สบู่มะเฟือง น้ำมันหม่องนวดสมุนไพร และแบบสัญลักษณ์อยู่ในระดับมาก ส่วนซาไบชูลู และน้ำอัญชันพร้อมดื่ม อยู่ในระดับมากที่สุด ผลการประชุมวิพากษ์แนวทางการพัฒนาชุมชนบางหัวเสือ พบว่า ผู้เข้าร่วมการประชุมลงมติถึงความเป็นไปได้ในการนำไปผลิตต่อยอดพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ได้แก่ บรรจุภัณฑ์ซาไบชูลู บรรจุภัณฑ์น้ำอัญชันพร้อมดื่ม และบรรจุภัณฑ์ลูกประคบสมุนไพร และสมาชิกชุมชนมีความต้องการฝึกอบรมผลิตภัณฑ์ยาหม่องนวดสมุนไพร เพื่อนำไปใช้ในกลุ่มวิสาหกิจนวดสุขภาพบางหัวเสือ เป็นการลดค่าใช้จ่ายในการซื้อยาหม่องนวดโดยใช้วัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น และสามารถนำไปจำหน่ายให้กับลูกค้าที่มาใช้บริการ อีกทั้งยังสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้รับไปเป็นวิทยากร การศึกษานอกระบบ ถ่ายทอดให้กับชุมชนอื่นที่สนใจ เป็นการแบ่งปันระหว่างชุมชน และสร้างเครือข่ายเพื่อการความยั่งยืนต่อไป

อัญญา ดิษฐานนท์ (2559) ศึกษาการจัดการและจัดเก็บความรู้ในกระบวนการผลิตสิ่งทอ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการและจัดเก็บความรู้ในการผลิตสิ่งทอ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดสนทนากลุ่มและการสังเกตการณ์ และใช้การจัดทำแผนที่ความรู้และการจัดลำดับความสำคัญของความรู้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์และแสดงผลการวิจัย ซึ่งจากการวิจัยพบว่าแนวทางในการจัดการและจัดเก็บรูขุมรู้เริ่มจากการระบุนรูขุมรู้หลัก การวิเคราะห์กระบวนการทำงาน การสกัดความรู้ที่มีอยู่ในกระบวนการทำงาน การทำโปรไฟล์ความรู้และการเชื่อมโยงความรู้การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของความรู้และการจัดลำดับความสำคัญและความเร่งด่วนของความรู้ ผลจากการวิจัย สามารถใช้เป็นแนวทางในการจัดการความรู้สำหรับวิสาหกิจชุมชน (Community Enterprise) หรือวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (Small and Medium Enterprises: SME) เพื่อให้สามารถเก็บและรักษาภูมิปัญญาการทำงานและทักษะต่าง ๆ ที่สำคัญและจำเป็นต่อการทำงานให้คงอยู่กับองค์กรจนนำไปสู่การสร้างความสามารถในการแข่งขันในระยะยาวได้

สุริโย กัณหา (2558) ศึกษาการจัดการความรู้มาประยุกต์ใช้ในการสร้างองค์ความรู้ ให้เกิดเป็นนวัตกรรมของการเรียนรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยงานวิจัยได้ศึกษากับองค์กรกรณีศึกษาซึ่งเป็นผู้ผลิตเครื่องจักรในอุตสาหกรรมอาหาร เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อระบุ

ประเด็นการพัฒนาการทำงานด้วยการจัดการความรู้ ซึ่งผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า ปัจจุบันองค์กรมีการจัดการความรู้ที่ยังไม่เป็นมาตรฐาน ผู้วิจัยจึงได้มีการจัดตั้งทีมงานการจัดการความรู้ และออกแบบระบบสารสนเทศ เป็นเครื่องมือที่ช่วยกลั่นกรอง สนับสนุนการเข้าถึงความรู้ รวมทั้งนำเสนอให้มีการใช้เวทีแลกเปลี่ยนความรู้ เพื่อกระตุ้นการแลกเปลี่ยน การเรียนรู้ระหว่างกัน ผลจากการนำการจัดการความรู้ดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในองค์กรกรณีศึกษาพบว่า ผู้ปฏิบัติงานมีความพึงพอใจในการใช้งานระบบการจัดการความรู้ที่ได้นำไปประยุกต์ใช้ เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 63 และผลจากการจัดการความรู้ทำให้ประสิทธิภาพการทำงานดีขึ้นร้อยละ 30

จิตพนธ์ ชุมเกต (2560) ศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1.) เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี 2.) เพื่อพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ของหมู่บ้านไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ที่แสดงถึงคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชน และ 3) ศึกษาแนวทางการจัดการผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของหมู่บ้านไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี สำหรับเป็นแนวทางส่งเสริมเพื่อให้ชุมชนนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคต ขั้นตอนการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้แบ่งการวิจัยออกเป็น 3 ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า ผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในชุมชนนั้น ได้แก่ ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากหนังแพะ ชีสนมแพะแปรรูป ผลิตภัณฑ์นมแปรรูป งานศิลปหัตถกรรม เช่น หมอนหนุน ผลิตภัณฑ์จากเมล็ดกระถิน ผลิตภัณฑ์จากหญ้าแฝก ผลิตภัณฑ์จากกรกบวบหอม ผลิตภัณฑ์จากใบตะโก เป็นต้น วัสดุส่วนใหญ่เป็นวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น สำหรับการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าของหมู่บ้านไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี โดยผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น พบว่า ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้น ควรสื่อให้เห็นถึงผลิตภัณฑ์ที่เกิดมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ได้ ทำให้ผลิตภัณฑ์นั้นดูมีคุณค่า มีมาตรฐาน มีเอกลักษณ์โดดเด่นเน้นเรื่องราว วิธีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านไทยมุสลิม และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจของคนในชุมชนแข็งแรงขึ้น นำรายได้ให้กับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น สำหรับแนวทางการจัดการผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนมุสลิมสามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกคือ การเพิ่มมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่ประกอบด้วย การเรียนรู้ภูมิปัญญา การรวมกลุ่ม และการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ส่วนที่สอง คือกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยพิจารณาถึงทุนของชุมชน การสำรวจตลาด และส่วนที่ 3 เป็นการจัดการชุมชนเพื่อรองรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และระบบการเรียนรู้โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลาง

กฤษณะ ดาราเรือง. (2017) ศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกลยุทธ์ทางการตลาดวิสาหกิจ ชุมชนบ้านเขาแหลม จังหวัดนครสวรรค์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพการดำเนินงาน พัฒนาการผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์และฉลากสินค้า และจัดทำแผนกลยุทธ์ทางการตลาดของวิสาหกิจชุมชนบ้านเขาแหลม จังหวัดนครสวรรค์ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้ประกอบการและการสอบถามความคิดเห็นผู้บริโภคที่มีต่อผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนบ้านเขาแหลม จังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่าภาพรวมความคิดเห็นของผู้บริโภค ที่มีต่อตราผลิตภัณฑ์บรรจุภัณฑ์และฉลากสินค้าอยู่ในระดับสูง แผนกลยุทธ์ทางการตลาดของวิสาหกิจชุมชนบ้านเขาแหลม จังหวัดนครสวรรค์ประกอบด้วย กลยุทธ์เชิงรุก ได้แก่ 1) ออกงานแสดงสินค้าอย่างต่อเนื่อง 2) แสวงหาความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ และสถาบันอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์เข้าสู่ตลาด Modern Trade 3) ขยายกลุ่มตลาดในกลุ่มธุรกิจสปา และธุรกิจโรงแรม และ 4) พัฒนาการดำเนินงานด้าน

การตลาด 4.0 ผ่าน Social Media และ Digital Marketing กลยุทธ์แก้ไข ได้แก่ 1) พัฒนาบรรจุภัณฑ์และตราสัญลักษณ์สินค้า ตลอดจนรูปแบบการจัดกลุ่มบรรจุภัณฑ์ที่หลากหลาย 2) สร้าง BrandOnline ผ่าน Social Branding และ 3) พัฒนาศักยภาพบุคลากรที่สอดคล้องกับความต้องการ กลยุทธ์เชิงป้องกัน ได้แก่ 1) ศึกษาความต้องการของผู้บริโภคตลอดจนกลยุทธ์ของสินค้า Modern Trade และ 2) พัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่ตอบสนองและสอดคล้องกับความต้องการของตลาดและกลยุทธ์เชิงรับ ได้แก่ ส่งเสริมการศึกษาดูงานและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์แก่บุคลากร

ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช อัจฉราภรณ์ มลิวังค์ และปิยะ วัตตพานิชย์.(2554) ศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มห่อแม่ใจ ตำบลแม่ทะ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปางมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาลักษณะของการรวมกลุ่มและผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอาชีพห่อแม่ใจบ้านแม่ทะ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง 2)ศึกษาบริบทการเป็นผู้ประกอบการของกลุ่มอาชีพห่อแม่ใจบ้านแม่ทะ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง และ3) ศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอาชีพห่อแม่ใจ บ้านแม่ทะ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง โดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) กลุ่มประชากรคือสมาชิกกลุ่มห่อแม่ใจทั้งหมด 20 คน และใช้เครื่องมือในการวิจัยเชิงพื้นที่คือ การสำรวจ การสังเกตการณ์ การจัดเวทีเสวนา การประชุมกลุ่มย่อยและการสัมภาษณ์เพื่อถอดองค์ความรู้ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มห่อแม่ใจ เกิดขึ้นมาจากการรวมกลุ่มของสมาชิกที่ได้รับการอบรมเสริมสร้างความรู้และทักษะเกี่ยวกับการแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้าน และการประกอบอาชีพโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนและมีการจดทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในปี 2554 มีเงินทุนหมุนเวียนในกลุ่มประมาณ 20,000 บาท และสมาชิกส่วนใหญ่จัดอยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุ รวมทั้งบริบทในการเป็นผู้ประกอบการของกลุ่มห่อแม่ใจ เป็นผลมาจากการที่นั่นสมาชิกแต่ละคนมีความมุ่งมั่นตั้งใจและความมุ่งมั่นหวังในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งแกนนำกลุ่มที่มีความมุ่งมั่นและพยายามในการหาวิธีการและแนวทางในการสร้างความสามารถและความเข้มแข็งของกลุ่มด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การนำกลุ่มเข้าสู่รูปแบบขององค์การที่ได้รับการรับรองจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ การจดทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน การพยายามในการผลิตสินค้าให้เป็นไปตามความต้องการของตลาด เป็นต้น นอกจากนี้ด้วยความที่สมาชิกกลุ่มมีความมุ่งมั่นตั้งใจ มีทักษะทางด้านของสมุนไพร มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน และยังได้รับการหนุนเสริมทางด้านองค์ความรู้จากหน่วยงานต่าง ๆ ทำให้กลุ่มห่อแม่ใจมีศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของตนเอง คือ ความโดดเด่นของคุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ ทักษะการเรียนรู้และรับรู้ของสมาชิกและโครงสร้างการดำเนินงานที่ชัดเจนภายใต้แกนนำที่มีความสามารถ หากแต่การดำเนินงานของกลุ่มยังประสบปัญหาเกี่ยวกับสถานที่ดำเนินงานที่เป็นของกลุ่มเอง จึงเป็นอุปสรรคในการดำเนินงานและการขอรับการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมต่อไป

ฐิติพันธ์ จันทร์หอม (2559) ศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชุมชนชาวไทยทรงดำในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย และเพื่อเสริมสร้างรายได้ให้กับชุมชนชาวไทยทรงดำในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย เพื่อจัดทำชุมชนปฏิบัติการเรียนรู้ศิลปกรรมท้องถิ่นประเภทผ้าทอของชุมชนชาวไทยทรงดำในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย เป็นการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบชุมชนมีส่วนร่วม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลักเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยการนำหลักของศิลปะการออกแบบผลิตภัณฑ์เป็นเครื่องมือในการพัฒนา และประสานการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับสังคมภายนอก โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเฉพาะเจาะจงชุมชนที่มีความเข้มแข็งในการผลิตผ้าทอเป็นที่ยอมรับจากหน่วยงานภาครัฐ เป็นตัวแทนของชาวไทยทรงดำจากจังหวัดนครปฐม จังหวัดราชบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี และ

จังหวัดกาญจนบุรี ในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า ผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่เกิดจากการต่อยอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวไทยทรงดำทั้ง 4 ชุมชนในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทยนั้น ตามกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายจากสังคมภายนอกด้วยการนำองค์ความรู้และประสบการณ์ของกลุ่มผู้ผลิตผ้าทอและผู้วิจัยมาร่วมกัน สร้างผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ด้วยหลักของศิลปะการออกแบบได้จำนวน 40 รูปแบบ ผ่านการประเมินคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านการออกแบบ ผู้ประกอบการ และปราชญ์ชุมชนชาวไทยทรงดำ ให้เหลือจำนวน 20 รูปแบบ แล้วทำการทดลองตลาดเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ร่วมสมัยที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน ทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปกรรมท้องถิ่นประเภทผ้าทอ ตลอดจนมีข้อมูลในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น ในภาพรวมการวิจัยนี้ได้พัฒนาองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการจัดการความรู้ โดยใช้การถ่ายทอดแบบชุมชนมีส่วนร่วม

ศุภฤกษ์ ชูธงชัย. (2558). ศึกษากระบวนการจัดการความรู้ โดยผสมผสานองค์ความรู้จากผู้สูงวัยที่มีศักยภาพ ตามกระบวนการ SECI เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ คือ (1) เพื่อศึกษาขั้นตอนและองค์ประกอบการจัดการความรู้ โดยผสมผสานองค์ความรู้จากผู้สูงวัยที่มีศักยภาพ ตามกระบวนการ SECI เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ (2) เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการความรู้ โดยผสมผสานองค์ความรู้จากผู้สูงวัยที่มีศักยภาพ ตามกระบวนการ SECI เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ (3) เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการความรู้ โดยผสมผสานองค์ความรู้จากผู้สูงวัยที่มีศักยภาพ ตามกระบวนการ SECI เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ (4) เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการความรู้ โดยผสมผสานองค์ความรู้จากผู้สูงวัยที่มีศักยภาพ ตามกระบวนการ SECI เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยและพัฒนา (Research and Development) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย (1) โปรแกรมคอมพิวเตอร์สนับสนุนรูปแบบการจัดการความรู้ (2) แบบประเมินความพึงพอใจการใช้กิจกรรมตามรูปแบบการจัดการความรู้ (3) แบบประเมินการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ และ (4) แบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้งานโปรแกรมคอมพิวเตอร์ กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาประกอบด้วย ผู้สูงวัย และบุคลากรที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ จากองค์กรเดียวกัน ในอุตสาหกรรมยานยนต์ จำนวน 6 บริษัท สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ dependent t-test ผลการวิจัยพบว่า 1.ขั้นตอนของกระบวนการที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 7 ขั้นตอน คือ (1) การวางแผน และกำหนดเป้าหมายของโครงการ (2) การออกแบบผลิตภัณฑ์ (3) การตรวจสอบความชัดเจนของแนวคิด (4)การตรวจสอบความเป็นไปได้ของแนวคิด (5) การออกแบบกระบวนการ (6) การรับรองกระบวนการ (7) การประเมินผลตอบกลับ 2.องค์ประกอบของกระบวนการที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ คือ (1) วัตถุประสงค์ทางธุรกิจและกลยุทธ์ผลิตภัณฑ์ (2) การระบุโอกาสทางธุรกิจ (3) การสร้างแนวความคิดผลิตภัณฑ์ (4) การคัดเลือกแนวความคิดผลิตภัณฑ์ (5) การพัฒนาและทดสอบแนวความคิดผลิตภัณฑ์ (6) การวิเคราะห์ธุรกิจ (7) การออกแบบ และการพัฒนากระบวนการผลิต (8) การติดตามและประเมินผล 3.กลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ยการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่หลังการทดลอง สูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจการใช้กิจกรรมตามรูปแบบการจัดการความรู้ของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า คะแนนเฉลี่ยรวมของความพึงพอใจการใช้กิจกรรมตามรูปแบบการจัดการความรู้ อยู่ในระดับมาก

ธีระ ภูติ (2560) ศึกษาการจัดการความรู้และปัญหาการจัดการความรู้ ของกลุ่มสนใจการผลิตผลิตภัณฑ์จากไม้ : กรณีกลุ่มสนใจในชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ กลุ่มเป้าหมายได้แก่ สมาชิกกลุ่ม

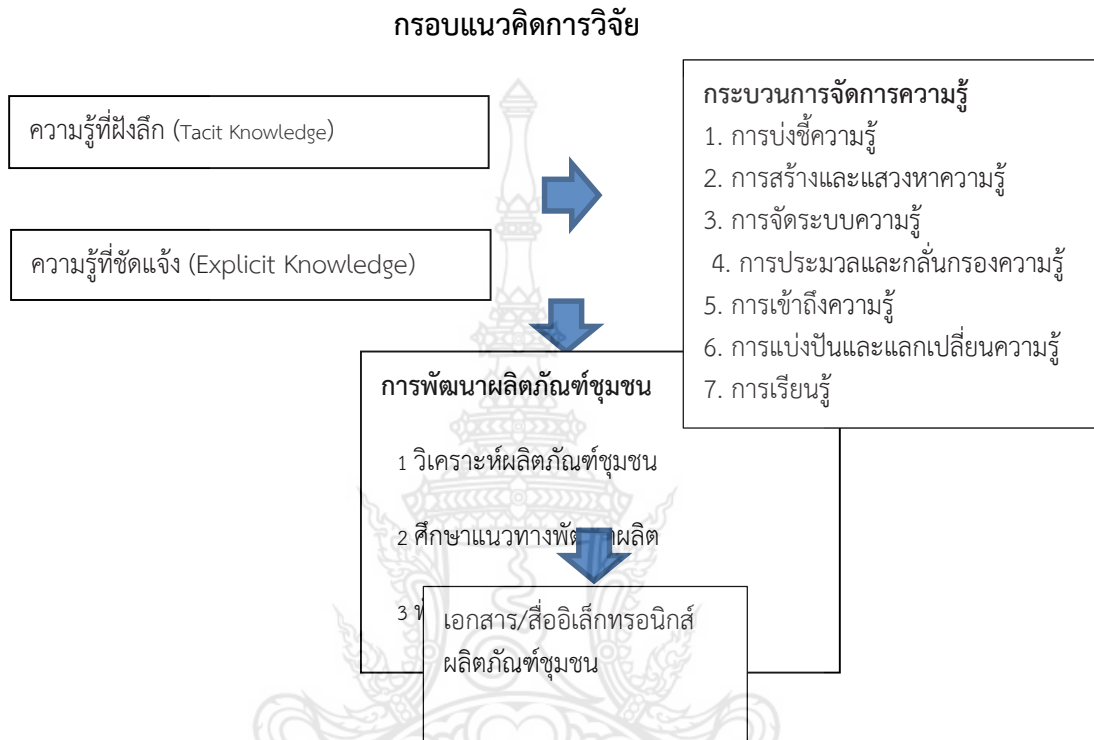

สนใจการผลิตผลิตภัณฑ์จากไม้ของชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการประชุมปฏิบัติการ และ แบบบันทึก การสะท้อนผลการปฏิบัติงาน แล้วทำการวิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัย พบว่า 1. การจัดการความรู้ของกลุ่ม มีขั้นตอนได้แก่ ขั้นตอนเตรียมทีมขั้นสร้างวิสัยทัศน์ร่วม ขั้นพัฒนาศักยภาพ ทีมงาน การทำแผนการจัดการความรู้ขั้นนำแผนไปปฏิบัติและสะท้อนผลการจัดการความรู้ ปรากฏผลดังนี้ (1) การระบุมารู้ สมาชิกมีความรู้เรื่องพันธุ์และประโยชน์ของไม้ชนิดต่างๆ (2) การแสวงหาความรู้ใหม่ และการ พัฒนาองค์ความรู้ ได้แก่ความรู้เรื่องการแปรรูปผลิตภัณฑ์ และวิธีการจดทะเบียนผู้ประกอบการรายย่อย (SMEs) (3) กระบวนการถ่ายทอดความรู้มีการประชาสัมพันธ์เสียงตามสายในแต่ละหมู่บ้าน สถานีวิทยุ และ การประชุมชาวบ้าน (4) การจัดเก็บรักษาความรู้ เก็บรักษาไว้กับตัวบุคคลที่เป็นสมาชิก (2) ปัญหาการจัดการ ความรู้ ได้แก่ (1) สมาชิก ยังขาดความรู้ความเข้าใจและไม่สามารถจดบันทึกองค์ความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ ขาดทักษะการใช้คอมพิวเตอร์ (2) การจัดการความรู้ ยังจัดเก็บความรู้ไม่เป็นระบบ ขาดเครื่องมือและเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

จักรพันธ์ จันท์หอม และ ภัทรธิดา ผลงาม (2562) วิจัยและพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชนในกลุ่ม แม่บ้านเกษตรกรบ้านสว่างธรรมวิเศษ ตำบลบ้านน้ำอ้อม อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด โดยแบ่งขั้นตอน การวิจัยเป็น 4 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพปัญหาในการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนในกลุ่ม แม่บ้านเกษตรกรฯ ระยะที่ 2 ศึกษาความต้องการของผู้บริโภคในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในกลุ่มแม่บ้าน เกษตรกรฯ ระยะที่ 3พัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรฯและ ระยะที่ 4 การประเมินผล การ พัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชนในกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรฯกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย ประธานและคณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรฯ ตัวแทนสมาชิกกลุ่มฯพัฒนาชุมชนอำเภอเกษตรวิสัย กำนันตำบลน้ำอ้อม ตัวแทนจากสหกรณ์จังหวัดร้อยเอ็ด เกษตรอำเภอเกษตรวิสัย เกษตรจังหวัดร้อยเอ็ด อุตสาหกรรมจังหวัดร้อยเอ็ด และนายกองค์การบริหารส่วนต.บสน้ำ อ้อม สาธารณสุขจังหวัดร้อยเอ็ด รวม ทั้งสิ้น จำนวน 50 คนโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก สทนากลุ่ม และการจัดประชุมระดมความคิดเห็น แบบมีส่วนร่วมผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพปัญหาของผลิตภัณฑ์ ในกลุ่มแม่บ้าน เกษตรกรฯผลิตข้าวเม่าโดยใช้ข้าวเหนียวพันธุ์ กข6 เป็นวัตถุดิบ และมีการแปรรูปผลิตภัณฑ์ข้าวเม่า 5 ชนิด คือ ข้าวเม่าคลุก ข้าวเม่าหมี ข้าวเม่าตุ๋น ข้าวเม่าบ่าบับและข้าวเม่ากระยาสารท ส่วนสภาพปัญหาพบว่ามีปัญหาใน ด้านวัตถุดิบมีต้นทุนเพิ่มขึ้น อีกทั้งคุณภาพของผลิตภัณฑ์ยังไม่ได้มาตรฐานตรงตามความต้องการของผู้บริโภค และด้านบรรจุภัณฑ์พบว่ายังขาดการออกแบบให้โดดเด่นมีลักษณะเฉพาะตัว 2) ผลการศึกษาความต้องการ ของผู้บริโภคในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรฯ พบว่า (1) ต้องการให้พัฒนาผลิตภัณฑ์ ด้านรสชาติให้มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ ตรงตามความต้องการของลูกค้า โดยต้องเน้นในเรื่องความ สะอาด (2) ต้องการให้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่เพิ่มขึ้น (3) บรรจุภัณฑ์ควรมีความสวยงาม มี เครื่องหมายการค้าตราสินค้า (4) พัฒนาปรับปรุงด้านราคาของผลิตภัณฑ์ข้าวเม่าให้มีความเหมาะสมกับ ปริมาณและคุณภาพ ควรมีผลิตภัณฑ์ออกจำหน่ายหลายระดับราคาให้เลือกซื้อได้ 3) ผลการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ชุมชนในกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรฯ โดยการพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวเม่า คือ (1) ข้าวเม่าอบกรอบ มีรสชาติหวานมัน และเค็มเล็กน้อย (2) ข้าวเม่าปั้นผสมธัญพืชใบเตย หรือข้าวเม่าปั้นผสมธัญพืชผสมดอกอัญชันและ (3) การ พัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์ สติกเกอร์ และตราสัญลักษณ์ของผลิตภัณฑ์มีเครื่องหมายการค้า ตราสินค้า และวัน หมดยอายุ 4) การประเมินผลโดยติดตามผลการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย พบว่าการพัฒนาคุณภาพ ผลิตภัณฑ์ชุมชนหรือการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนจากแนวความคิดสู่การปฏิบัติ ส่งผลให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีต่อกลุ่ม

แม่บ้านเกษตรกรและชุมชนท้องถิ่นบริเวณใกล้เคียง ซึ่งในภาพรวมกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรตลอดถึงผู้ที่เข้ารับการอบรมฝึกปฏิบัติในครั้งนี้มีความสนใจโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

กรอบแนวคิดการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาเลือกใช้วิธีการวิจัยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีลักษณะเป็นกรณีศึกษา (Case Study) ซึ่งเลือกศึกษาเฉพาะพื้นที่ ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับบริบทเชิงพื้นที่ และการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนสู่ความยั่งยืนต่อไป

ขั้นตอนการวิจัย ได้แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนหลัก ประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ 1 การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.1 ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง และสังเคราะห์ออกเป็นการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย ด้านความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการพัฒนาผลิตภัณฑ์

1.2 สร้างเครื่องมือในการศึกษา จากการทบทวนและสังเคราะห์ข้อมูลในข้อ 1 ผู้วิจัยนำมาสร้างเครื่องมือเพื่อใช้ในการศึกษา ดังนี้

1) แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ได้มีการกำหนดประเด็นจากการศึกษาตามกรอบแนวคิดในการศึกษา และแนวทางการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อเก็บข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญภายใต้บรรยากาศของการมีปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน

2) แบบสนทนากลุ่ม ได้กำหนดขึ้นจากกรอบแนวคิดในการศึกษา

3) แบบสังเกตแบบกึ่งโครงสร้าง (Observation) โดยมีการศึกษาจากบริบทของพื้นที่ชุมชนและกำหนดประเด็นการสังเกต ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ใช้การสังเกตทั้งในลักษณะแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

1.3. การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลมีการดำเนินการ โดยประสานกันผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ประชาชนชาวบ้าน ประธานวิสาหกิจชุมชน และหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรบริหารตำบล สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด โดยชี้แจงถึงวัตถุประสงค์การวิจัยและอธิบายเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเพื่ออำนวยความสะดวกในการลงพื้นที่

1.4. การวิเคราะห์และสรุปข้อมูล ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยพิจารณาความสอดคล้องและบริบทที่เกี่ยวข้องของข้อมูลตามแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวคิดการจัดการความรู้ การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยสรุปข้อมูลจากการศึกษาเป็นประเด็นต่าง ๆ และจัดแยกเป็นหมวดหมู่ตามกรอบแนวคิดของการวิจัย

วิธีการศึกษา

1. ผู้ให้ข้อมูลได้แก่ ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน สมาชิกวิสาหกิจชุมชน และกลุ่มอาชีพต่างๆ โดยคัดเลือกตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลเพื่อศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ด้วยเทคนิค Snowball ทั้งนี้ได้กำหนดเกณฑ์ในการเลือกผู้ให้ข้อมูลในการศึกษา ดังนี้

1.1 มีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่ / อาศัยในพื้นที่มากกว่า 10 ปี และหรือ

1.2 มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือในการศึกษา ดังนี้

2.1 แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อศึกษาความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชน โดยกำหนด

ประเด็นที่ใช้การศึกษา คือ การศึกษาความเป็นมาหรือพัฒนาการของภูมิปัญญาท้องถิ่น และลักษณะการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถเพิ่มเติมประเด็นที่น่าสนใจขณะทำการเก็บข้อมูล

แนวทางการสัมภาษณ์

- 1) ข้อมูลส่วนบุคคล ประกอบด้วย ชื่อ อายุ ที่อยู่ และอาชีพหลักและอาชีพเสริม
- 2) ประเด็นคำถามที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชน ประกอบด้วย
  - 2.1) ประวัติความเป็นมาของชุมชน (ควบคู่กับการศึกษาเอกสาร)
  - 2.2) ที่มาของภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 2.3) ความเกี่ยวข้องระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน
  - 2.4) ลักษณะการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 2.5) หลักฐานการถ่ายทอดความรู้ที่ปรากฏเป็นรูปธรรม /ลายลักษณ์อักษร
  - 2.6) การได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
  - 2.7) แนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.2 การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ตามประเด็นที่ได้ 8 ประเด็น และแนวทางการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ความเป็นเมืองยั่งยืน กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา คือตัวแทนสมาชิกในกลุ่ม/ชุมชน โดยจัดเวทีสนทนากลุ่มเป็นรายประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น รูปแบบของการจัดกิจกรรมสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย การแจ้งวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม แจ้งรูปแบบและเป้าหมายในการจัดกิจกรรมให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าใจตรงกัน ประเด็นในการสนทนากลุ่ม มีดังนี้

- 1) การกำหนดความรู้
- 2) การแสวงหาความรู้และยึดกุมความรู้
- 3) การสร้างความรู้
- 4) การประมวลความรู้เป็นหมวดหมู่
- 5) การแลกเปลี่ยนความรู้
- 6) การจัดเก็บความรู้
- 7) การถ่ายทอดความรู้
- 8) การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้

ทั้งนี้ผู้วิจัยจะเป็นผู้ดำเนินการแลกเปลี่ยนความรู้ และกระตุ้นให้สมาชิกกลุ่มนำเสนอความคิดเห็นในแต่ละประเด็น และนำประเด็นในการศึกษามาสรุปร่วมกันเป็นกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

2.3 แบบสังเกตแบบกึ่งโครงสร้าง เพื่อดูภาพรวมของการจัดการความรู้ของชุมชน เช่น ลักษณะของผู้นำชุมชน รูปแบบการจัดการความรู้ที่เป็นรูปธรรม เป็นต้น โดยกำหนดแนวทางการสังเกตภาพรวมของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

- 1) การปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน
- 2) การมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้ของชุมชน
- 3) รูปแบบการบริหารจัดการในภาพรวม
- 4) ลักษณะของผู้นำกลุ่ม
- 5) การแก้ไขปัญหาในด้านต่าง ๆ
- 6) เครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสารภายในกลุ่ม

ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เช่น การเข้าร่วมกิจกรรม

ของกลุ่มหรือของชุมชน ซึ่งในการสังเกตจะมีการปรับรูปแบบการสังเกตตามสถานการณ์และบริบทที่เกี่ยวข้องได้ในขณะทำการศึกษา และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของกลุ่ม ความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม และบริบทด้านสังคมโดยรวม

การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อความครบถ้วน ครอบคลุม วัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งมีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ดังนี้

1) การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) โดยการตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยไปด้วย แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ แหล่งบุคคล และตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่าง ๆ เหมือนกันหรือไม่ ถ้าเหมือนกันซ้ำ ๆ ผู้ศึกษาถือว่าข้อมูลนั้นเชื่อถือได้

2) การตรวจสอบแบบสามเส้าด้านวิธีการเก็บข้อมูล (Methodological Triangulation) ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ควบคู่กับการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม พร้อมทั้งศึกษาข้อมูลจากเอกสารประกอบ

3. การรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้เก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย 2 ประเภท คือ การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และเก็บข้อมูลจากเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ดังนี้

3.1 การรวบรวมข้อมูลเอกสาร (Documentary Data) ประกอบด้วย

1) ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเมืองน่าอยู่ โดยทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ ตำราวิชาการ งานวิจัย บทความ วารสาร เป็นต้น

2) ข้อมูลที่เกี่ยวข้องพื้นที่ที่ศึกษา ได้แก่ เอกสารที่มีการบันทึกเกี่ยวกับชุมชน ประวัติความเป็นมา สภาพทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

เมื่อได้กำหนดประเด็นในการศึกษาในเบื้องต้นแล้ว ผู้วิจัยได้ประชุมทำความเข้าใจกับผู้ประสานงานวิจัยในพื้นที่เพื่อทำการติดต่อประสานงานกับแหล่งข้อมูล / หน่วยงาน และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอข้อมูลเอกสาร และนำมาตรวจสอบความถูกต้อง พร้อมกับศึกษาค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมให้เป็นปัจจุบัน

3.2 การรวบรวมข้อมูลจากเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองพร้อมกับทีมวิจัย โดยใช้เครื่องมือที่หลากหลาย ประกอบด้วย

1) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In- Dept Interview) ผู้วิจัยได้ให้ผู้ประสานงานวิจัยในพื้นที่ประสานงานกับผู้นำชุมชนและผู้เกี่ยวข้องในการติดต่อขอเข้าสัมภาษณ์ โดยทำการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลจำนวน คน เพื่อศึกษาบริบทชุมชน ความเป็นมาของชุมชน สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม และ ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

2) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้วิจัยได้มีการจัดสนทนากลุ่มตามประเด็นที่กำหนดคือ กระบวนการจัดการความรู้ 8 ประเด็น โดยได้มีประชุมชี้แจงในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามประเด็น ให้แก่ทีมวิจัยจนเข้าใจร่วมกันและเข้าร่วมสนทนากลุ่ม รวมถึงช่วยกันวิเคราะห์สรุปเป็นภาพรวมของแต่ละกลุ่ม โดยแบ่งรูปแบบการจัดสนทนากลุ่มเป็น 2 ลักษณะคือ ลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

3) การสังเกต (Observation) ผู้ศึกษาใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัยจะมีการสังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มเป้าหมายในชุมชน มีการสร้างความสัมพันธ์อันดี เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มหรือของชุมชน โดยการสังเกตจะมีผู้ร่วมวิจัยเข้าร่วมสังเกตพร้อมไปด้วย ภายใต้แบบสังเกตกึ่งโครงสร้างที่มีการกำหนดขึ้น และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของกลุ่ม ความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม และบริบทด้านสังคมโดยรวม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ส่วนใหญ่ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จะเป็นข้อความบรรยาย (Descriptive) ที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ และจดบันทึก ซึ่งใช้กรอบแนวคิดในการศึกษา 3 ด้าน ได้แก่ 1) ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชน 2) กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชน และ 3) แนวทางการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ ซึ่งในการศึกษา การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาสู่ความยั่งยืนนี้ ผู้วิจัยได้มีการสร้างกรอบแนวคิดในการศึกษาไว้ในเบื้องต้น ในวิเคราะห์ข้อมูลนั้นสามารถมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดดังกล่าวได้ตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง เพื่อให้ได้รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสม และสามารถนำไปพัฒนาผลิตภัณฑ์สู่ความยั่งยืนได้จริง

ขั้นตอนที่ 2 แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ นำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 มาคัดเลือกผลิตภัณฑ์เพื่อพัฒนา

วิธีการศึกษา

1. การสนทนากลุ่ม (Focus group) ในส่วนนี้เป็นขั้นตอนการออกแบบและพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ของชุมชน ภายใต้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีรายละเอียดขั้นตอนแบ่งเป็นข้อๆ ดังนี้

1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการออกแบบและพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน ภายใต้การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม (Focus group) กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 6-8 คน ได้แก่ ผู้นำ สมาชิกในชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องด้านการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลในระหว่างจัดกิจกรรมใช้วิธีผสมผสานแบบบูรณาการโดยประเด็นการสนทนากลุ่มจะนำไปสู่การออกแบบและพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยการสังเกตพฤติกรรม จากการสนทนากลุ่ม การจดบันทึก นอกจากตัวผู้วิจัยซึ่งเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการวิจัยแล้ว สิ่งที่ผู้วิจัยเตรียมไว้ได้แก่

แบบบันทึกข้อมูล ผู้วิจัยได้เตรียมไว้ล่วงหน้าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมสนทนากลุ่มหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมแต่ละกิจกรรมแล้วผู้วิจัยจะนำแบบบันทึกข้อมูล เพื่อเปรียบเทียบและตรวจสอบความถูกต้องจากแหล่งข้อมูลแหล่งอื่น ๆ เช่น การสังเกต การสนทนากลุ่มโดยการบันทึกข้อมูลนั้น จะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูล และสามารถจะเพิ่มเติมข้อมูลในส่วนที่ขาดหายไปได้ตลอดเวลา

เครื่องบันทึกเสียง ใช้ขณะบันทึกขณะจัดกิจกรรม โดยผู้วิจัยจะต้องขออนุญาตจากกลุ่มก่อน ซึ่งจะช่วยให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลสามารถตรวจสอบกับข้อมูลที่ได้บันทึกและข้อมูลซึ่งตกหล่นที่ไม่สามารถจดบันทึกขณะนั้นได้

กล้องถ่ายรูป โดยบันทึกภาพปรากฏการณ์ต่างๆ ในชุมชนทั้งบุคคลและสถานที่ตลอดระยะเวลาการดำเนินกิจกรรมสนทนากลุ่ม

2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

รวบรวมความคิดเห็นของการสนทนากลุ่ม (Focus group) ที่เกี่ยวกับการออกแบบและพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน ด้วยการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยดำเนินการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพระหว่างการสนทนากลุ่มโดยผู้วิจัยเป็นผู้สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม จดบันทึกและบันทึกภาพและเสียงโดยทีมงาน ในระหว่างการสนทนากลุ่ม

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะเป็นการวิเคราะห์แบบองค์รวม ในลักษณะของการหาความสัมพันธ์ของผล การศึกษาที่นำไปสู่การสรุปประเด็นที่เป็นตัวแปรสำคัญในการออกแบบและพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่ง จะนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนอย่างยั่งยืน

4. การสังเคราะห์ (Synthesis)

ในขั้นตอนนี้เป็นการสังเคราะห์และตีความจากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม เพื่อ สรุปเป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่ความยั่งยืน

5. พัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาเลือกใช้วิธีการวิจัยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีลักษณะเป็นกรณีศึกษา (Case Study) ซึ่งเลือกศึกษาเฉพาะพื้นที่ ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับบริบทเชิงพื้นที่ และการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนสู่ความยั่งยืนต่อไป

ส่วนที่ 1 บริบทพื้นฐาน

1) ประวัติความเป็นมาของตำบล

ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี

ตำบลปากช่อง เมื่อเอ่ยถึงปากช่อง คนส่วนใหญ่จะนึกถึงอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ในความแตกต่างย่อมมีความเหมือนแฝงไว้เสมอ สิ่งเหมือนกันของสถานที่ทั้งสองแห่งนี้ก็คือ เป็นประตูไปสู่จังหวัดนครราชสีมา และเป็นประตูไปสู่อำเภอจอมบึง เช่นเดียวกัน ตำบลปากช่อง เป็นตำบลหนึ่งในหกตำบลของอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี เดิมทีนั้นเรียก บ้านปากช่อง-ทุ่งพิทาบ สาเหตุที่เรียกปากช่องนั้นจากคำบอกเล่าของคนรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย ที่ยังมีชีวิตอยู่ว่า “อดีตที่ผ่านมาปากช่องนั้นเป็นหมู่บ้านเล็กๆ บนเส้นทางสู่ป่าหรือกิ่งอำเภอจอมบึง สมัยก่อนภูมิประเทศเป็นป่าทึบ การคมนาคมเป็นไปด้วยความยากลำบาก ผู้ที่เดินทางไปอำเภอจอมบึงและสวนผึ้ง หรือจากจอมบึงและสวนผึ้งไปจังหวัดราชบุรี จะเดินทางด้วยม้าหรือเกวียนจะต้องผ่านหมู่บ้านปากช่องนี้ก่อน เหตุที่เรียกหมู่บ้านนี้ว่าปากช่อง หมายถึง ช่องทางที่จะเข้าไปสู่ป่า ซึ่งผู้เดินทางเหล่านั้นจะต้องพักค้างคืนที่ปากช่องหนึ่งคืนเสมอ

2) ลักษณะภูมิประเทศลักษณะทางภูมิประเทศ

ที่ตั้ง องค์การบริหารส่วนตำบลปากช่อง เป็นหนึ่งในหกองค์การบริหารส่วนตำบลของอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอจอมบึง และอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดราชบุรี ระยะทางห่างจากจังหวัดราชบุรีประมาณ 28 กิโลเมตร และห่างจากที่ว่าการอำเภอจอมบึงประมาณ 12 กิโลเมตร

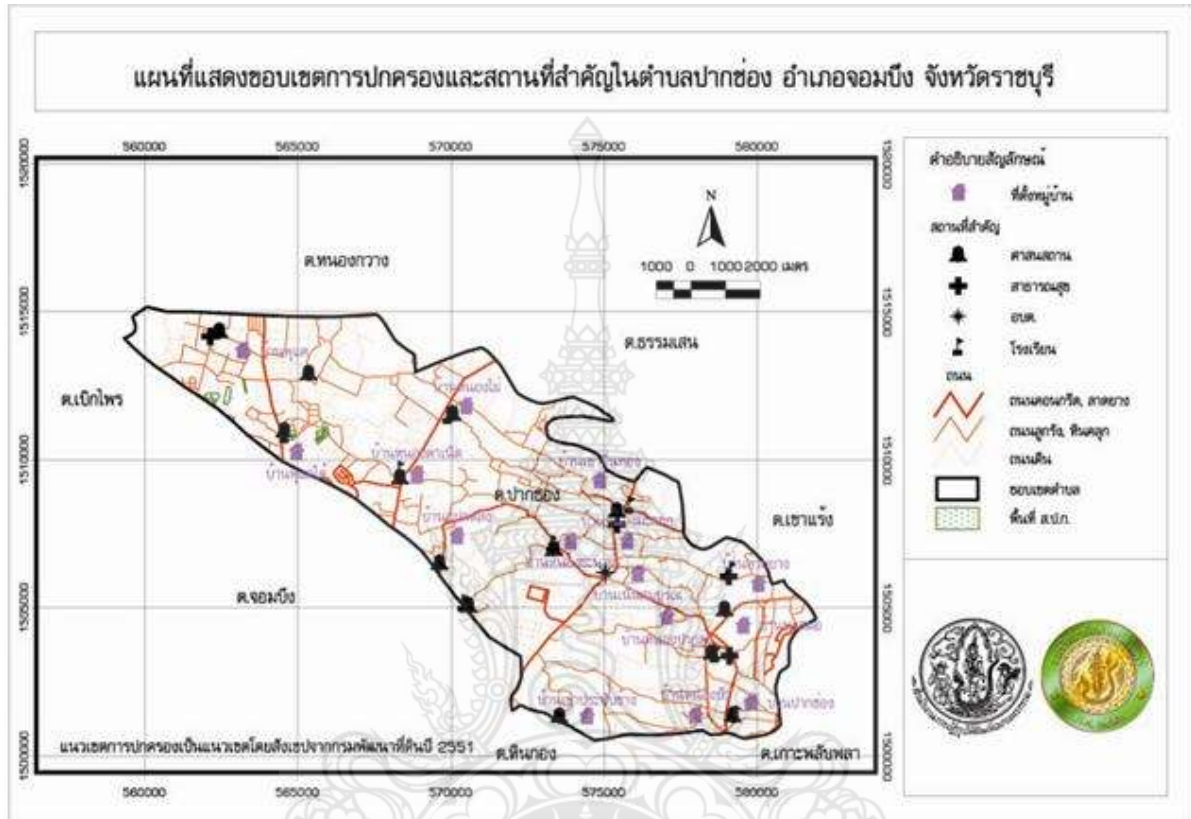
ทิศเหนือ	ติดกับตำบลธรรมเสน และตำบลหนองกวาง อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
ทิศใต้	ติดกับตำบลจอมบึง อำเภอจอมบึง และตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี
ทิศตะวันออก	ติดกับตำบลเขาแร้ง ตำบลเกาะพลับพลา และตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี
ทิศตะวันตก	ติดกับตำบลจอมบึง ตำบลเบิกไพร อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี
เนื้อที่	ประมาณ 177.50 ตร.กม. หรือประมาณ 110,937 ไร่

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีภูเขาเป็นบางแห่ง มีลำห้วยไหลผ่านจำนวน 4 สาย และมีคลองชลประทานสายหลักไหลผ่าน 1 สาย สภาพดินเป็นดินร่วนปนทราย ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ เหมาะ

สำหรับทำการกิจกรรมจำนวนหมู่บ้าน 16 หมู่บ้าน จำนวนหมู่บ้านอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล มี 1๖ หมู่บ้าน มีจำนวน 2,782 ครัวเรือน

แผนที่องค์การบริหารส่วนตำบลปากช่อง

จำนวนประชากร

มีประชากรรวมทั้งสิ้น 9,473 คน แยกเป็นชาย 4,617 คน และเป็นหญิง 4,856 คน ความหนาแน่นเฉลี่ย 53.37 คน/ตารางกิโลเมตร (ข้อมูล ณ วันที่ 30 ก.ย.56) แยกเป็นผู้สูงอายุ 1,424 คน คนพิการ 310 คน ผู้ด้อยโอกาส 2 คน

รายได้เฉลี่ยของประชากร (ตามเกณฑ์ จปฐ. ปี 2556) 43,689 บาท/คน/ปี

จำนวน ครัวเรือน (ราย)	จำนวนประชากร (คน)		
	ชาย	หญิง	รวม
2,782	4,617	4,856	9,473

ตารางแสดงข้อมูลจำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือน

ลำดับ	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนประชากร (คน)		รวมทั้งสิ้น (คน)	จำนวน ครัวเรือน	กำนัน / ผู้ใหญ่บ้าน
		ชาย	หญิง			
1	หมู่ที่ 1 บ้านเขาประทับช้าง	311	330	641	187	นายจำรูญ พรานพนัส
2	หมู่ที่ 2 บ้านปากช่อง	272	269	541	151	นายมานิชญ์ ถ้ำเย็น
3	หมู่ที่ 3 บ้านนาสมอ	383	411	794	229	นายทองสุข อุ่นเรือน
4	หมู่ที่ 4 บ้านหนองชะนาง	418	476	894	265	นายประภาส ศรีททาผล
5	หมู่ที่ 5 บ้านหนองปากดง	238	268	506	135	นายโยธิน ทองอ่อน
6	หมู่ที่ 6 บ้านเขาปิ่นทอง	403	426	829	219	นายธีรเดช เทพสวัสดิ์
7	หมู่ที่ 7 บ้านพู่แค	275	293	568	169	นางสาวจงดี สรงจินดา
8	หมู่ที่ 8 บ้านหนองไผ่	467	481	948	283	นางสาวสุนีย์ เชียงว่อง
9	หมู่ที่ 9 บ้านห้วยยาง	290	282	572	156	นายบรรเจิด จุ้ยศิริ
10	หมู่ที่ 10 บ้านหนองตาเน็ต	367	376	743	242	นายนพพร ดอนคำไพร
11	หมู่ที่ 11 บ้านแปดหลัง	133	155	288	96	นายผิน ขำสุวรรณ
12	หมู่ที่ 12 บ้านเนินสมบูรณ์	219	235	454	152	นายวิศิษฐ์ พันธุ์ไทย
13	หมู่ที่ 13 บ้านหนองบัว	315	352	667	188	นายธวัชชัย พลจันทร์
14	หมู่ที่ 14 บ้านพู่แคใต้	267	250	517	160	นายอำนาจ กองแก้ว
15	หมู่ที่ 15 บ้านหนองมะกอก	259	252	511	150	นายสัตย์ชัย โพธิ์น้อย (กำนันตำบลปากช่อง)
รวม		4,617	4,856	9,473	2,782	

3. สภาพทางเศรษฐกิจ

ลักษณะอาชีพ

พื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลปากช่อง เป็นพื้นที่ราบลุ่มเหมาะสำหรับการเกษตร ประชาชน ร้อยละ 90 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม อีกร้อยละ 10 เป็นอาชีพค้าขายและรับจ้าง

หน่วยธุรกิจในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลปากช่อง

- 1 โรงแรม 1 แห่ง คือ อัสวโฮเต็ล
- 2 บิมน้ำมันและก๊าซ 2 แห่ง คือ สมปอง, ปิ่นทองปิโตรเลียม
- 3 สนามกอล์ฟ 1 แห่ง คือ สนามกอล์ฟ วูซุง คันทรีคลับ

สภาพทางสังคม

การศึกษา มีสถานศึกษาทั้งสิ้น 8 แห่ง ดังนี้

- 1 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 5 แห่ง
- 2 โรงเรียนประถมศึกษา 8 แห่ง
- 3 โรงเรียนมัธยมศึกษา 2 แห่ง

ตารางแสดงรายชื่อโรงเรียนระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา

ลำดับ	โรงเรียนประถมศึกษา	โรงเรียนมัธยมศึกษา	หมายเหตุ
1	ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดเขาปิ่นทอง		
2	ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก อบต.ปากช่อง		
3	ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านพุแค		
4	ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านหนองตาเนียด		
5	ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านสูงเนิน		
6	โรงเรียนวัดปากช่อง (จันทรานูมาศวิทยา คาร)	โรงเรียนวัดปากช่อง	ขยายโอกาสทางการศึกษา
7	โรงเรียนวัดนาสมอ		
8	โรงเรียนวัดสูงเนินราษฎร์บำรุง		
9	โรงเรียนวัดเขาปิ่นทอง	โรงเรียนวัดเขาปิ่นทอง	ขยายโอกาสทางการศึกษา
10	โรงเรียนบ้านพุแค		
11	โรงเรียนบ้านหนองไผ่		
12	โรงเรียนบ้านห้วยยาง		
13	โรงเรียนบ้านหนองตาเนียด		

ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน / ห้องสมุดประชาชน 8 แห่ง

สถาบันและองค์กรทางศาสนา

- วัดและสำนักสงฆ์ 13 แห่ง
- โบสถ์ - แห่ง
- สำนักปฏิบัติธรรม 1 แห่ง

ตารางแสดงรายชื่อวัด สำนักสงฆ์ โบสถ์ และสำนักปฏิบัติธรรม

ลำดับ	วัด	สำนักสงฆ์	โบสถ์	สำนักปฏิบัติธรรม	หมายเหตุ
1	วัดปากช่อง	เขาน้อย	-	สวนแก้ว	
2	วัดนาสมอ				
3	วัดสูงเนิน				
4	วัดเขาปันทอง				
5	วัดพุแค				
6	วัดเขารังเสื่อ				
7	วัดหนองตาเน็ด				
8	วัดหนองไผ่				
9	วัดถ้ำสิงโตทอง				
10	วัดถ้ำมังกู				
11	วัดเขาผึ้ง				
12	วัดเทพประทานพร				

การสาธารณสุข มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล/ หมู่บ้าน 3 แห่ง

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปากช่อง หมู่ที่ 3 รับผิดชอบ ม. 1,2,3,5,9,13

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านเขาปันทอง หมู่ที่ 15 รับผิดชอบ ม. 4,6,11,12,15

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านเขาผึ้ง หมู่ที่ 7 รับผิดชอบ ม. 7,8,10,14

ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีศูนย์บริการประชาชน (ป้อมตำรวจ) จำนวน 2 แห่ง

ป้อมตำรวจชุมชนหนองชะนาง หมู่ที่ 4

ป้อมตำรวจชุมชนหนองตาเน็ด หมู่ที่ 10

การบริการพื้นฐาน

การคมนาคม

ถนนลาดยางแอสฟัลท์ติก เชื่อมระหว่างอำเภอ จังหวัด และหมู่บ้าน จำนวน 22 สาย

ถนนลูกรังเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน จำนวน 12 สาย

การโทรคมนาคม

โทรศัพท์ประจำหมู่บ้าน

โทรศัพท์ตำบล 15 แห่ง

โทรศัพท์สาธารณะ 27 แห่ง

การไฟฟ้า

มีไฟฟ้าใช้ครบทุกหมู่บ้าน แต่บางหมู่บ้านยังมีไฟฟ้าไม่ครบทุกหลังคาเรือน

แหล่งน้ำธรรมชาติ

มีลำน้ำ และลำห้วย จำนวน 4 สาย

แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

ฝายน้ำล้น	14	แห่ง
บ่อบาดาล	61	แห่ง
สระน้ำสาธารณะ	21	แห่ง
อ่างเก็บน้ำ	1	แห่ง
บ่อน้ำตื้น	28	แห่ง
ประปา	47	แห่ง
ถังเก็บน้ำฝน	42	แห่ง

ตารางแสดงข้อมูลแหล่งน้ำในตำบลปากช่อง

หมู่ที่	ประปาหมู่บ้าน	ถังเก็บน้ำแบบ ฝ.30	บ่อน้ำตื้น	สระน้ำ	อ่างเก็บน้ำ	บ่อบาดาล	ฝายน้ำล้น	ลำห้วยสาธารณะ	แหล่งน้ำประเภทอื่น	หมายเหตุ
1	3	2	5	1	-	2	1	1	-	
2	3	2	-	-	-	3	-	-	-	
3	6	4	2	1	-	1	-	-	-	
4	3	4	1	2	-	5	1	2	-	
5	2	2	1	1	-	5	1	2	-	
6	3	3	1	1	-	7	2	2	-	
7	3	2	-	1	-	5	1	1	-	
8	5	4	9	3	-	12	-	2	-	
9	3	2	2	3	-	4	4	1	-	
10	5	3	1	1	-	5	1	2	-	
11	3	1	1	1	-	6	1	1	-	
12	2	2	2	3	-	3	1	1	-	
หมู่ที่	ประปาหมู่บ้าน	ถังเก็บน้ำแบบ ฝ.30	บ่อน้ำตื้น	สระน้ำ	อ่างเก็บน้ำ	บ่อบาดาล	ฝายน้ำล้น	ลำห้วยสาธารณะ	แหล่งน้ำประเภทอื่น	หมายเหตุ
13	2	11	1	1	-	-	1	2	-	
14	2	-	-	2	1	1	-	1	-	
15	2	-	2	-	-	2	-	1	-	

7. ข้อมูลอื่น ๆ

7.1 ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่

มีภูเขาจำนวน 9 ลูก

มีลำน้ำและลำห้วย 4 สาย

ทรัพยากรป่าไม้ ส่วนมากเป็นป่าเบญจพรรณ

ทรัพย์สิน

เป็นดินร่วนปนทราย

ศักยภาพในตำบล

ศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบล จำนวนบุคลากร จำนวน 35 คน

ตำแหน่งในสำนักงานปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล	12 คน
ตำแหน่งในกองคลัง	5 คน
ตำแหน่งในกองช่าง	6 คน
ตำแหน่งในกองการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม	12 คน

รายได้ขององค์การบริหารส่วนตำบล ประจำปีงบประมาณ 2555

จำนวน 42,927,180.05 บาท แยกเป็น

☒ รายได้ที่องค์การบริหารส่วนตำบลจัดเก็บเอง	2,269,992.36 บาท
☒ รายได้ที่ส่วนราชการต่างๆ เก็บให้	18,045,325.24 บาท
☒ เงินอุดหนุนจากรัฐบาล (อุดหนุนทั่วไป)	11,671,225.00 บาท
☒ เงินอุดหนุนจากรัฐบาล (อุดหนุนเฉพาะกิจ)	10,940,637.45 บาท

จุดเด่นของพื้นที่ (ที่เอื้อต่อการพัฒนาตำบล)

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีภูเขาเป็นบางแห่ง มีลำห้วยไหลผ่าน จำนวน 4 สาย และมีคลองชลประทานสายหลักไหลผ่าน 1 สาย สภาพดินเป็นดินร่วนปนทรายค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ เหมาะสำหรับการทำกรกสิกรรม

๘. ข้อมูลบุคลากรทางการจอมบึง / การบริหาร (ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น)

รายชื่อคณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลปากช่อง

1. นายวินัย	เชิงสวย	ตำแหน่ง	นายกองค์การบริหารส่วนตำบล
2. นายลักษณ์	จันทร์อ่อน	ตำแหน่ง	รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล
3. นายสหัส	อุ้นเรื่อน	ตำแหน่ง	รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล
4. นายชลอ	ข้าสุวรรณ	ตำแหน่ง	เลขานุการนายกองค์การบริหารส่วนตำบล

รายชื่อสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลปากช่อง

1. นายประยงค์	โออ่อนประธานสภา	อบต.	หมายเลขโทรศัพท์	081-1970693
2. นายวันเพ็ญ	ศิริพิน	รองประธานสภา	อบต.	หมายเลขโทรศัพท์ 086-0627861
3. นางเฉลียว	ปานลา	เลขานุการสภา	อบต.	หมายเลขโทรศัพท์ -
4. นายสำเร็จ	บุญฤทธิ์	สมาชิก	อบต.หมู่ 1	หมายเลขโทรศัพท์ 086-8010744
5. นางจินตนารัตน์	พูนน้อย	สมาชิก	อบต.หมู่ 1	หมายเลขโทรศัพท์ 081-1961929
6. นายประนอม	ถ้าเย็น	สมาชิก	อบต.หมู่ 2	หมายเลขโทรศัพท์ 085-1794221
7. นายอนุรักษ์	ทองชมภู	สมาชิก	อบต.หมู่ 2	หมายเลขโทรศัพท์ 084-7537573
8. นายประจักษ์	พวงสุวรรณ	สมาชิก	อบต.หมู่ 3	หมายเลขโทรศัพท์ 083-3108468
9. นางสาวพัชราพร	เต็มปรีชา	สมาชิก	อบต.หมู่ 3	หมายเลขโทรศัพท์ -
10. นายชาคริต	แก้วมังกร	สมาชิก	อบต.หมู่ 4	หมายเลขโทรศัพท์ 089-5038089

11. นางสาวอัญญลักษณ์ สิงแสง	สมาชิก อบต.หมู่ 4	หมายเลขโทรศัพท์ -
12. นายคำรณ แก้วรัตน์	สมาชิก อบต.หมู่ 5	หมายเลขโทรศัพท์ 081-0067956
13. นายศักดิ์ดา หมั่นศรี	สมาชิก อบต.หมู่ 5	หมายเลขโทรศัพท์ 089-2582901
14. นายศรีรัตน์ เข้มพับ	สมาชิก อบต.หมู่ 6	หมายเลขโทรศัพท์ 081-7637857
15. นายวานิช หนูพรม	สมาชิก อบต.หมู่ 6	หมายเลขโทรศัพท์ 081-2520911
16. นางสาวพิชภัทร ศิลปมนตรี	สมาชิก อบต.หมู่ 7	หมายเลขโทรศัพท์ 089-9139489
17. นายวัง ศรีรอด	สมาชิก อบต.หมู่ 7	หมายเลขโทรศัพท์ 089-8875193
18. นายถนอม ทองสิทธิ์	สมาชิก อบต.หมู่ 8	หมายเลขโทรศัพท์ 087-0984372
19. นายสำราญ แสงโสม	สมาชิก อบต.หมู่ 8	หมายเลขโทรศัพท์ 089-8281000
20. นายรังสรรค์ คำแพง	สมาชิก อบต.หมู่ 9	หมายเลขโทรศัพท์ 091-2797457
21. นายสุดใจ ยกกลิ่น	สมาชิก อบต.หมู่ 10	หมายเลขโทรศัพท์ 086-0931664
22. นายสุรชัย สามคุ้มพิมพ์	สมาชิก อบต.หมู่ 11	หมายเลขโทรศัพท์ 087-8295366
23. นายสมเกียรติ ชินผา	สมาชิก อบต.หมู่ 11	หมายเลขโทรศัพท์ 089-9180536
24. นายสมยศ ทับวิชา	สมาชิก อบต.หมู่ที่ 12	หมายเลขโทรศัพท์ 08๙-๐๖๗๙๗๙๕
25. นายสุธี อุ่นเรือน	สมาชิก อบต.หมู่ที่ 12	หมายเลขโทรศัพท์ 0๘5-2934194
26. นายวิชาญ ปลูกบุญทรง	สมาชิก อบต.หมู่ที่ 13	หมายเลขโทรศัพท์ 087-0758168
27. นายธานี นิลเพชร	สมาชิก อบต.หมู่ที่ 14	หมายเลขโทรศัพท์ 084-5327388
28. นายณรงค์ ศุภวิทยานันท์	สมาชิก อบต.หมู่ที่ 14	หมายเลขโทรศัพท์ 081-9445480
29. นายจอม โพธิ์น้อย	สมาชิก อบต.หมู่ที่ 15	หมายเลขโทรศัพท์ 081-8178627
30. นายราชันย์ ปิ่นเกตุ	สมาชิก อบต.หมู่ที่ 15	หมายเลขโทรศัพท์ 086-0553323

๘ รายชื่อกำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน

1. นายจำรูญ พราณพนัส	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1	หมายเลขโทรศัพท์ 081-1922720
2. นายมานอชญา ถ้ายื่น	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2	หมายเลขโทรศัพท์ 086-0184691
3. นายทองสุข อุ่นเรือน	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3	หมายเลขโทรศัพท์ 089-9152141
4. นายประภาส ศรีธราผล	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4	หมายเลขโทรศัพท์ 082-8794420
5. นายโยธิน ทองอ่อน	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5	หมายเลขโทรศัพท์ 087-9290200
6. นายธีรเดช เทพสวัสดิ์	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6	หมายเลขโทรศัพท์ 083-3175693
7. นางสาวจงดี สรงจินดา	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 7	หมายเลขโทรศัพท์ 080-1109408
8. นางสาวสุนีย์ เชียงว่อง	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 8	หมายเลขโทรศัพท์ 081-1925939
9. นายบรรเจิด จุ้ยศิริ	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 9	หมายเลขโทรศัพท์ 086-1782210
10. นายนพพร ดอนคำไพร	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 10	หมายเลขโทรศัพท์ 086-0764883
11. นายผิน ขำสุวรรณ	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 11	หมายเลขโทรศัพท์ 087-8146821
12. นายวิศิษฐ์ พันธุ์ไทย	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 12	หมายเลขโทรศัพท์ 089-9932597
13. นายธวัชชัย พลจันทร์	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 13	หมายเลขโทรศัพท์ 0๘๙-0061054
14. นายอำนาจ กองแก้ว	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 14	หมายเลขโทรศัพท์ 081-0171931
15. นายสฤษดิ์ชัย โพธิ์น้อย	กำนันตำบลปากช่อง	หมายเลขโทรศัพท์ 086-0764883

9. ศิลปวัฒนธรรม / ประเพณีที่สำคัญ / ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. ด้านการละเล่น บ้านเขาประทับช้าง มีเพลงกลอน ซึ่งเป็นการละเล่นของกลุ่มเกษตรกรชาวนา ในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าว การเล่นเพลงกลอนดังกล่าว จะเล่นในขณะที่ทำการนวดข้าว เนื้อร้องจะมีลักษณะเป็นการเกี่ยวพาราสี ของชายหนุ่มหญิงสาว การละเล่นดังกล่าว จะก่อให้เกิดความสามัคคี กลมเกลียว ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน ในกลุ่มเกษตรกร ปัจจุบันการละเล่นดังกล่าวได้เลือนหายไป ตามกาลเวลา ดังนั้น เกษตรกรหมู่ที่ 1 บ้านเขาประทับช้าง จึงได้จัดตั้งกลุ่มเพลงกลอนขึ้น เพื่อรักษา ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป ในการเล่นเพลงกลอนจะต้องมีทั้งพ่อเพลง แม่เพลง และลูกคู่รับ เมื่อพ่อเพลงร้องจบตอน ลูกเพลงก็จะร้องรับ สลับกับแม่เพลง และการนวดข้าว จะเป็นการออกแรงช่วยกันไปเรื่อยๆ (การลงแขก) จนกว่าจะแล้วเสร็จทั้งหมู่บ้าน เมื่อถึงลานของท่านใด เจ้าของลานก็จะเป็นผู้เลี้ยงข้าวปลาอาหาร ตลอดจนเครื่องดื่มมีนเมา ในสมัยก่อน จะใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยการทำสุราพื้นบ้าน (ข้าวแช่)

2. ด้านศิลปวัฒนธรรม บ้านปากช่องได้มีการอนุรักษ์เพลงกลองยาว มีการตั้งกลุ่มกลองยาว เพื่อเล่นในงานเทศกาลรื่นเริงต่างๆ ของชุมชน

3. ประเพณีได้น้ำมัน บ้านนาสมอ – บ้านหนองปากดง เป็นประเพณีของหมู่บ้านนาสมอ เริ่มทำมาตั้งแต่พระอาจารย์โหนเป็นเจ้าอาวาสวัดนาสมอ ซึ่งได้นำแบบอย่างมาจากวัดโสดาประดิษฐาราม ตำบลเขาแร่ อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี และยังทำสืบเนื่องมา แต่ปัจจุบันก็เริ่มห่างหายไป

ประเพณีได้น้ำมัน เป็นความเชื่อของคนในชุมชนบ้านนาสมอ เชื่อว่าในช่วงเข้าพรรษา ใครที่ได้บนบานศาลกล่าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไว้ในช่วงที่เข้าพรรษา จะแก้บนไม่ได้จะต้องรอให้ออกพรรษาก่อน และเมื่อถึงวันเพ็ญ เดือน 11 ของทุกปี เป็นวันออกพรรษา ชาวบ้านนาสมอก็มาร่วมการละเล่น ร้องรำทำเพลง เพื่อเป็นการแก้บน รอบหอน้ำมัน รวม 7 คีนด้วยกัน เพื่อเป็นศิริมงคลต่อหมู่บ้าน

ลักษณะของหอน้ำมัน ทำคล้ายกับบ้านที่มีขนาดเล็ก กว้าง 1 เมตร ยาว 1 เมตร เรียกว่า “หอ” ภายในหอประกอบด้วย ถ้วยน้ำมัน และไส้เป็นสำลี (ในสมัยก่อนใช้น้ำมันมะพร้าวและน้ำมันงา แต่ปัจจุบันเป็นน้ำมันพืช) และรอบข้างมีกรวยสำหรับใส่รูป เทียน และดอกไม้ หอน้ำมันที่ชาวนาสมอใช้ในการทำประเพณีได้น้ำมัน ปัจจุบันยังมีให้เห็นอยู่ที่วัดนาสมอ

ศักยภาพของชุมชน

1. ปัจจัยภายในชุมชนที่เป็น “จุดแข็ง” S (Strength) ได้แก่

- 1) หมู่บ้านเข้มแข็ง ประชาชนร่วมมือสามัคคีกันดี
- 2) มีการบริหารจัดการชุมชนที่มีคุณภาพ
- 3) ผู้นำเข้มแข็ง
- 4) มีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ
- 5) สภาพดินเหมาะแก่การเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร
- 6) ประชาชนทุกคนมีอาชีพ
- 7) ความเอื้ออารีต่อกันของคนในชุมชน
- 8) การพัฒนาศักยภาพของชุมชน มีการเกื้อหนุนกันดีและมีการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน
- 9) ครอบครัวมีความอบอุ่นรักใคร่กันดี

2. ปัจจัยภายในชุมชนที่เป็น “จุดอ่อน” W (weakness) ได้แก่

- 1) ไม่มีรายได้เสริม
- 2) ผู้ด้อยโอกาสได้รับบริการสนับสนุนไม่ทั่วถึง

- 3) อาชีพเกษตรเกิดภาวะขาดทุนเสมอ
- 4) ประชาชนส่วนใหญ่มีการศึกษาดำทำให้ขาดโอกาสในการทำงาน
- 5) ความฟุ่มเฟือยในการใช้จ่ายของประชาชน
- 6) ชุมชนยังไม่เข้าใจผลกระทบจากการใช้สารเคมี
- 7) ปัญหายาเสพติด/ปัญหาอาชญากรรมในชุมชน
- 8) ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำในการอุปโภคบริโภคและทำอาชีพเกษตร
- 9) ประชาชนส่วนใหญ่มีหนี้สิน
- 10) ประชาชนไม่เข้าใจการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา
- 11) เส้นทางคมนาคม ถนนเป็นหลุมเป็นบ่อ
- 12) ประชาชนส่วนใหญ่มีการศึกษาดำทำให้ขาดโอกาสในการทำงาน
- 13) ความเกียจคร้านในการประกอบอาชีพ

3. ปัจจัยภายนอกชุมชนที่เป็น “โอกาส” O (Opportunity) ได้แก่

- 1) งบประมาณที่ทางราชการจัดสรรให้ เช่น ยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุข SML
- 2) มีทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถนำมาใช้สร้างอาชีพสร้างรายได้
- 3) ภาครัฐให้ความสำคัญในการสนับสนุนชุมชน
- 4) คลองชลประทานไหลผ่าน
- 5) แหล่งเงินทุนและงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ
- 6) มีคลองส่งน้ำไหลผ่าน
- 7) การเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงาน ภาคกลุ่มองค์กรชุมชนอย่างเป็นระบบ
- 8) การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนกับเครือข่าย
- 9) การได้รับข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานต่าง ๆ
- 10) มีแหล่งเงินทุนของหมู่บ้าน (กองทุนหมู่บ้าน, กลุ่มออมทรัพย์ฯ)
- 11) ภาครัฐให้การสนับสนุนชุมชนและให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชน

4. ปัจจัยภายนอกชุมชนที่เป็น “ข้อจำกัด” T (Threat) ได้แก่

- 1) เศรษฐกิจผันผวน
- 2) ขาดความรู้
- 3) ขาดงบประมาณ
- 4) ขาดการประสานงานจากหน่วยงานต่างๆ
- 5) ภัยทางธรรมชาติ
- 6) ผลผลิตทางการเกษตรราคาตกต่ำ
- 7) ต้นทุนทางการเกษตรสูงขึ้น

5. อัตลักษณ์ชุมชน

อัตลักษณ์ของชุมชน คือ เป็นชุมชนชนบท คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ เกษตรกรรม ทำไร่ ทำนา เพาะเห็ด

6. ความคาดหวังของคนในชุมชน

- 1) มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรเพียงพอ
- 2) ประชาชนเป็นที่พึ่งของตนเองได้
- 3) หมู่บ้านไร้มลพิษ/ปลอดอาชญากรรม/ปลอดอบายมุข

- 4) ประชาชนอยู่ดีกินดีมีสุขทุกครัวเรือน
- 5) มีสภาพแวดล้อมชุมชนที่น่าอยู่
- 6) มีถนนลาดยางทั่วถึง ปราศจากฝุ่นละออง
- 7) ประชาชนพึ่งพาตนเองก่อนคิดพึ่งพาคนอื่น
- 8) หมู่บ้านไร้มลพิษ/ปลอดอาชญากรรม/ปลอดอบายมุข
- 9) มีความสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- 10) คนในชุมชนมีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ลด ละ เลิก อบายมุข
- 11) ประชาชนมีการศึกษาที่ดี
- 12) ประชาชนมีงานทำมีอาชีพเสริม
- 13) มีถนนลาดยางทั่วถึง และมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรเพียงพอ
- 14) ประชาชนอยู่ดีกินดีมีสุขทุกครัวเรือน โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- 15) มีสภาพแวดล้อมชุมชนที่น่าอยู่

ส่วนที่ 2 เส้นทางพัฒนาของตำบล ปากช่อง อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

1) ความเป็นมาและความสำคัญสู่การพัฒนากระบวนการสุขภาวะชุมชนโดยชุมชน

การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตำบลจอมประทัด ในระยะที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงจากเดิม จากโครงสร้างของเกษตรกรรมเพื่อเลี้ยงชีพ มาเป็นเกษตรกรรมเชิงการค้าจากการ เลี้ยงสัตว์น้ำ และมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาตั้งในพื้นที่ข้างเคียง ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรและความเป็นอยู่ของชุมชน ในเชิงการพาณิชย์ส่งผลให้ความสุขประชาชนลดลง ในระยะต่อมาการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวัน จนเกิดเป็นรูปธรรมการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนที่เข้ามาาร่วมดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อร่วมแก้ไขปัญหาชุมชนในทุกด้าน ในรูปแบบกองทุนต่าง ๆ จนเกิดกระบวนการท้องถิ่นเข้มแข็ง ร่วมกันขจัดปัญหา และต้องการจัดการระบบการอยู่ร่วมกัน การแก้ปัญหาาร่วมกันด้วยตัวของท้องถิ่นเอง โดยองค์การบริหารส่วนตำบลปากช่อง ใช้การเวทีประชาคม และการทำแผนชุมชน เป็นเครื่องมือในการบริหารและพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน และพัฒนาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แกนนำ และคนในชุมชน ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกัน มีประสบการณ์ในการบริหารจัดการพื้นที่ ในการเข้าสู่กระบวนการตำบลสุขภาวะ โดยใช้แนวคิดที่จะพัฒนาชุมชน โดยการขับเคลื่อนชุมชนโดยชุมชน ให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนโดยใช้แนวคิด เพื่อสร้างสุขแบบมีส่วนร่วม การเสริมความเข้มแข็งภาคประชาชน ด้วยการหนุนการทำงานของกลุ่มและแหล่งเรียนรู้ และเชื่อมโยงการทำงานกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่ การพัฒนาส่งเสริม สนับสนุน กระบวนการบูรณาการงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อย่างสูงสุด คนในชุมชนสามารถจัดการตนเองได้

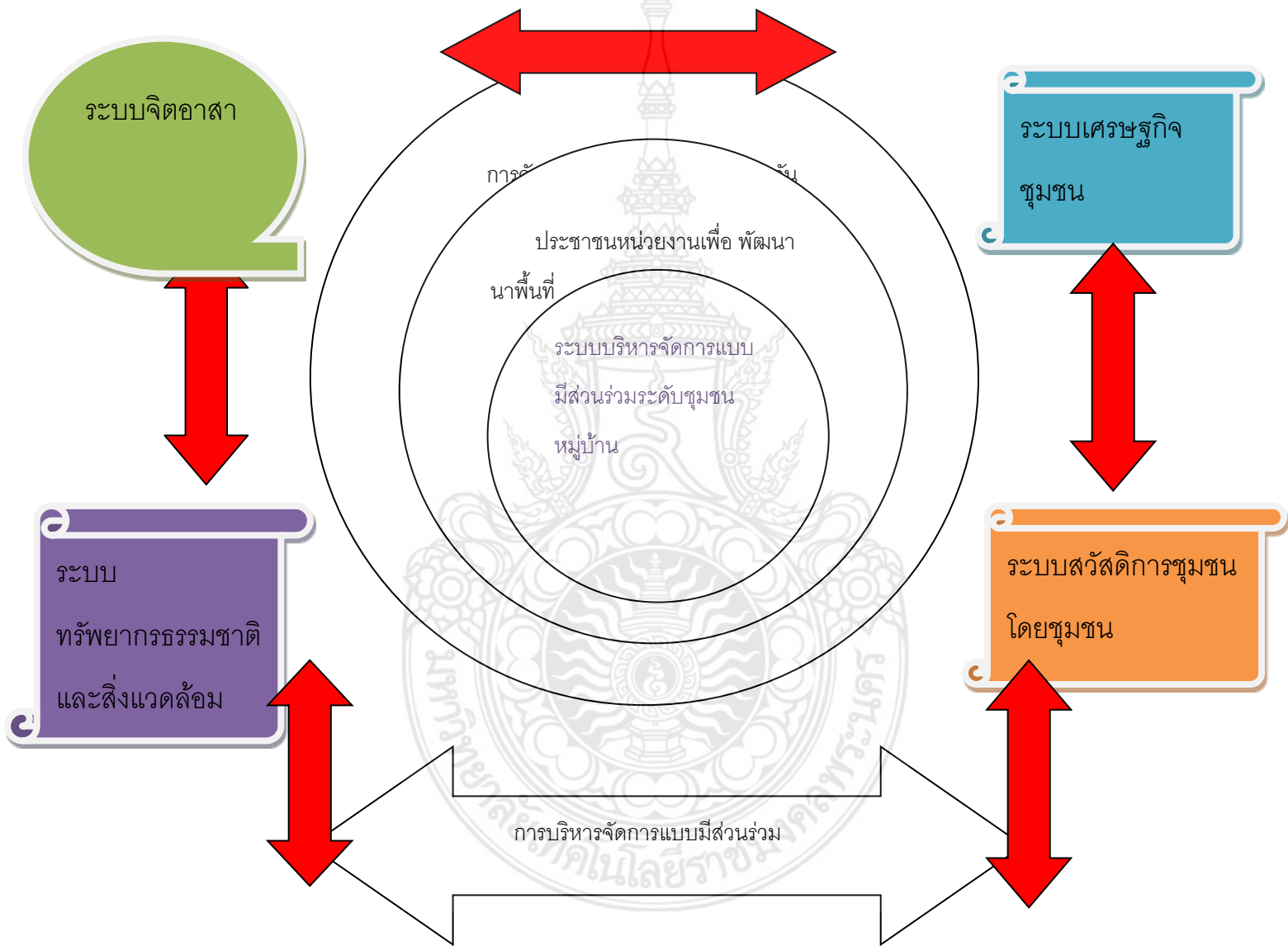
ศักยภาพที่ใช้ประโยชน์ในการสร้างการจัดการตนเองของตำบลปากช่อง ประกอบด้วยโครงสร้างทางกายภาพและโครงสร้างองค์กรหลัก ๔ องค์กรในพื้นที่ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลตำบลปากช่ององค์กรท้องถิ่น (กำนันผู้ใหญ่บ้าน) องค์กรภาคประชาชน (แกนนำ กลุ่ม/ แหล่งปฏิบัติการ วัด) และองค์กรหน่วยงานภาครัฐ (โรงเรียน โรงพยาบาล สาธารณสุขอำเภอ พัฒนาชุมชน เกษตรอำเภอ ฯลฯ) ทำงานร่วมกันเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานนอกพื้นที่ให้การสนับสนุนในการพัฒนา เช่นหน่วยงานในสังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ หน่วยงานภาคเอกชนมูลนิธิต่างๆ และในวันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ องค์การบริหารส่วนตำบลปากช่อง ในฐานะของท้องถิ่นได้เข้า ได้เข้าสู่กระบวนการพัฒนา ไปสู่ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ภายหลังจากได้ตกลงทำความร่วมมือเพื่อเข้าร่วมเป็นเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่กับ องค์การบริหารส่วนตำบลจอมประทัด อำเภอจอมประทัด จังหวัด ราชบุรี ได้นำคณะทำงานไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง ระยะเวลา ๔ คืน ๕ วัน เพื่อเรียนรู้วิธีการและแนวคิดต่างๆของพื้นที่ ภายใต้งานสนับสนุนงบประมาณ จากสำนักงานสนับสนุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และได้รับการสนับสนุนด้านวิชาการ ศูนย์สร้างเสริมการเรียนรู้วิจัยชุมชนท้องถิ่น: พื้นที่ภาคกลาง คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ถือเป็นจุดเริ่มต้นในการก้าวเข้าสู่การเป็นเครือข่ายร่วมกันสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ หลังจากได้จัดเวทีให้กับคนในชุมชนตำบลปากช่อง ได้เข้าใจแนวคิดของตำบลสุขภาวะ ตำบลปากช่อง จนพบ ๗๖ แหล่งเรียนรู้/ ๕ ระบบ/แหล่งเรียนรู้

2) ฐานคิดการทำงานของตำบลปากช่อง

ตำบลปากช่อง มีจุดเริ่มต้นของฐานคิดการทำงานในกระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยต้องประสานความร่วมมือทั้งจากองค์กรในพื้นที่ และนอกพื้นที่ ซึ่งมีงบประมาณ องค์ความรู้ และประสบการณ์ในแต่ละด้าน แต่ที่ไม่มีก็คือ พื้นที่ในการทำงาน ดังนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลจอมประทัด จึงขอ

เป็นการพัฒนาเพื่อเสริมศักยภาพชุมชนด้วยกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาชนได้มีความสุข ผู้นำย่อมมีความสุขไปด้วย จึงเป็นเป้าหมายของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนให้ได้มีโอกาสแสดงความคิดและเกิดการเรียนรู้สู่การจัดการแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ได้อย่างชัดเจนอันประกอบด้วย 3 แนวทางคือ ๑) การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม ๒) การประสานหน่วยงานเพื่อพัฒนาพื้นที่ ๓) การจัดการสาธารณะประโยชน์ร่วมกันคือ

สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและเป็นชุมชนน่าอยู่

2.1.1 สร้างบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม คือ การสร้างและให้โอกาสประชาชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มาร่วมกันในการแสดงความคิดเห็น แนะนำและร่วมบริหารจัดการในการมีส่วนร่วมในการคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์และเกิดการเรียนรู้สู่การจัดการแบบมีส่วนร่วมให้เกิดการพัฒนาเครือข่ายเพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่

2.1.2 การประสานหน่วยงานเพื่อพัฒนาพื้นที่ คือ หลักคิดว่าในยามวิกฤตย่อมมีโอกาสอยู่เสมอเป็นการมองปัญหาและระดมความคิดในการแก้ปัญหา ระดมทรัพยากรต่างๆในการแก้ปัญหา (การใช้วิกฤตให้เป็น

โอกาส) ถ้ามีการสำรวจปัญหา (สำรวจคน) ศึกษามุมมองต่างๆของปัญหา (คิดถึงตนเองอย่างรอบด้าน) เรียงลำดับความคิด (วิธีการแก้ไขปัญหา) เรียงลำดับเครื่องมือที่ใช้แก้ปัญหา เพื่อนที่จะช่วยเราก็คือ หน่วยงานทั้งในและนอกพื้นที่ สุดท้ายวิกฤตก็จะเป็นโอกาสของคนที่มีความพร้อมดังนั้นจึงต้องหาข้อมูลเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาหรือตอบสนองความต้องการในการจัดการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เกิดการพัฒนาเครือข่ายเพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่

2.1.3 การจัดการสาธารณะประโยชน์ร่วมกัน เป็นขั้นตอนที่เป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งเมื่อเกิดกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง จะเกิดความเป็นเจ้าของเห็นประโยชน์ที่จะได้รับ กล่าวคือ หากชุมชนท้องถิ่นที่มีการให้โอกาสการมีส่วนร่วมให้กับคนในชุมชน กลุ่มองค์กรในชุมชน ภาคีเครือข่าย ได้นำข้อมูล ข้อเท็จจริงต่างๆ นำมาวิเคราะห์ แนะนำ ปรีกษาหารือ ร่วมวางแผนและลงมือปฏิบัติได้นั้น ทำให้ชุมชนท้องถิ่นนั้น สามารถจัดการปัญหา จัดการความต้องการของตนเอง อันก่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่

ส่วนที่ 3 ทุนและศักยภาพท้องถิ่นในด้านการจัดการตนเอง ตำบลปากช่อง

ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี การสำรวจทุนและศักยภาพของพื้นที่ ซึ่งสามารถจำแนกทุนและศักยภาพของพื้นที่ ออกเป็น ทุนและศักยภาพระดับตำบล และทุนและศักยภาพระดับนอกพื้นที่

1) ทุนและศักยภาพตำบล

ทุนและศักยภาพระดับ ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรีที่นำใช้ และแก้ไขปัญหาดังกล่าวภายในพื้นที่ตำบลปากช่อง ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆในตำบลตำบลปากช่อง

1) **ผู้นำท้องถิ่นได้แก่** นายวินัย แซ่สวย องค์กรบริหารส่วนตำบลปากช่อง และคณะผู้บริหาร องค์กรบริหารส่วนตำบลปากช่อง เป็นผู้ประสานงาน บูรณาการร่วมกับหน่วยงาน องค์กร กลุ่มต่างๆต่างๆให้มีส่วนร่วมในการพัฒนางาน เป็นลักษณะของการเป็นนักจัดการความสัมพันธ์ต่างๆของคนในตำบล

2) **ผู้นำท้องถิ่น** คือกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นต่างๆในการแก้ปัญหาร่วมกัน และสร้างกระบวนการเรียนรู้ เป็นผู้ที่มีความสามารถเชื่อมประสานความร่วมมือ ของคนในหมู่บ้านให้มีความรัก ความสามัคคี ร่วมมือ ร่วมใจในการพัฒนางานต่างๆในหมู่บ้านได้ ซึ่งกล่าวได้ว่า เป็นทั้งนักจัดการปัญหา และนักจัดการความสัมพันธ์ ซึ่งกระจายตัวอยู่ในหมู่บ้านทั้ง ๑๕ หมู่บ้าน

3) **ผู้นำกลุ่มและแหล่งเรียนรู้ต่างๆ** คือ ผู้นำกลุ่มองค์กรต่างๆ ในพื้นที่และแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ที่เกิดการรวมกลุ่ม เป็นองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งสร้างความร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรม ทำสิ่งดีงาม และเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และเกิดการพัฒนาต่างๆในหมู่บ้านและตำบล

4) **หน่วยงานราชการในพื้นที่** คือ ข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้างของหน่วยงานราชการ ในพื้นที่ตำบลปากช่อง (ฝ่ายประจำ) ในองค์กรต่างๆ เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบลปากช่อง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปากช่อง โรงเรียนในเขตพื้นที่ ก.ศ.น. เกษตรอำเภอ เกษตรตำบล เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นทุนสำคัญระดับตำบล ซึ่งเป็นกลไกการขับเคลื่อน การทำงานระหว่างประชาชนและภาครัฐ เป็นผู้ประสานงาน ร่วมกับกลุ่มองค์กร กลุ่มต่างๆ ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนางานตามภารกิจ ส่งเสริมการทำกิจกรรม ทำสิ่งดีงาม และเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และเกิดการพัฒนาต่างๆในระดับหมู่บ้านและตำบล

2) ทุนและศักยภาพนอกตำบล

ทุนและศักยภาพนอกตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี ที่นำมาใช้กับสถานการณ์ และปัญหาของพื้นที่ตำบลปากช่อง ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตำบลคือ โอกาสที่เป็นปัจจัยภายนอก พื้นที่ ซึ่งมีทั้งงบประมาณ องค์ความรู้ และประสบการณ์ในแต่ละด้าน แต่ที่ไม่มีก็คือ พื้นที่ในการทำงาน จึงขอใช้พื้นที่เป็นที่รองรับการทำงาน โดยผ่านกระบวนการวิธี ประสานงานพูดคุย เสนอแผนงานโครงการ เพื่อเสนอขอรับการสนับสนุนทุนและงบประมาณ มาทำงานร่วมกัน

โดยใช้พื้นที่ตำบล ก่อให้เกิดการพัฒนา เพื่อเสริมศักยภาพชุมชนด้วยกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาชนได้มีความสุข

1) หน่วยงานราชการ/หน่วยงานของรัฐ คือหน่วยงานราชการภาครัฐ เช่นกระทรวง กรม จังหวัด อำเภอ ฯลฯ ที่มีงาน งบประมาณ องค์ความรู้ และบทบาทหน้าที่ตามภารกิจของหน่วยงาน ซึ่งต้องหาพื้นที่ในการนำร่อง หรือปฏิบัติงานในตามกรอบ งาน งบประมาณ และภารกิจที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นทุนที่สำคัญเป็นกลไกการขับเคลื่อนการทำงาน ระหว่างประชาชนและภาครัฐ เกิดกระบวนการเรียนรู้ การทำโครงการ กิจกรรม ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและเกิดการพัฒนางานต่างๆระดับหมู่บ้านและตำบล

2) สถาบันการศึกษา/มหาวิทยาลัย คือ สถาบันการศึกษา วิทยาลัยที่ต้องเข้ามามีบทบาท มีส่วนร่วมในการสนับสนุนทางด้านวิชาการให้กับชุมชน หมู่บ้าน ตำบล โดยกระบวนการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย เพื่อเรียนรู้พื้นที่ชุมชน ซึ่งเป็นทุนที่สำคัญที่เป็นกลไกขับเคลื่อนการทำงานระหว่างประชาชนและสถาบันการศึกษา เกิดบูรณาการร่วมกันกับกลุ่มองค์กร กลุ่มต่างๆให้มีส่วนร่วมในการกิจ ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ จากการเรียนรู้ จากการศึกษา การวิจัยที่เป็นประโยชน์ส่วนรวม และเกิดการพัฒนางานต่างๆในระดับหมู่บ้านและตำบล

3) มูลนิธิ/กลุ่มองค์กร/เครือข่าย/กองทุน คืองานในรูปแบบอื่นๆเช่นมูลนิธิ กลุ่มองค์กร เครือข่าย กองทุน ฯลฯ ซึ่งจัดตั้งโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาตามภารกิจของหน่วยงานนั้น ที่จะเข้ามาสนับสนุนกลไกระดับพื้นที่ สนับสนุนองค์ความรู้ ทุนและงบประมาณ ตามภารกิจ โดยกระบวนการ ประสานงานพูดคุย พื้นที่เสนอแผนงานโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนทุนและงบประมาณ ตามภารกิจ ตามกรอบที่กำหนดซึ่งเป็นทุนที่สำคัญที่เป็นกลไกขับเคลื่อนการทำงานระหว่างประชาชนและภาครัฐ เกิดบูรณาการงานร่วมกันระหว่างกลุ่มองค์กร กลุ่มต่างๆให้มีส่วนร่วมงานตามภารกิจ ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ การทำโครงการกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ส่วนรวมและเกิดการพัฒนางานต่างๆในระดับหมู่บ้านและตำบล

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา

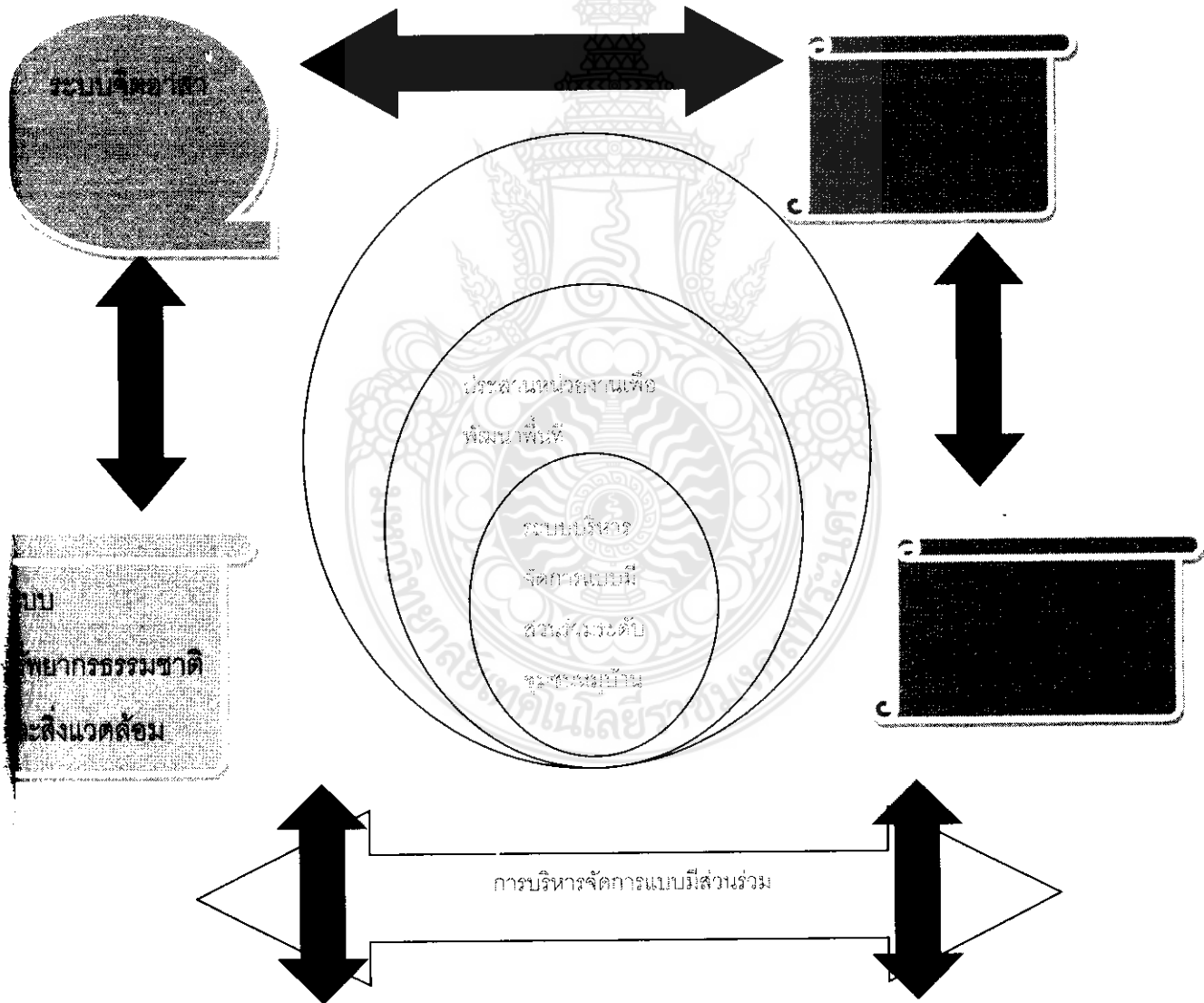
การวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาเลือกใช้วิธีการวิจัยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีลักษณะเป็นกรณีศึกษา (Case Study) ซึ่งเลือกศึกษาเฉพาะพื้นที่ ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับบริบทเชิงพื้นที่ และการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนสู่ความยั่งยืนต่อไป โดยมีขั้นตอนการวิจัย ได้แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนหลัก ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และขั้นตอนที่ 2 แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ นำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 มาสังเคราะห์เพื่อวิเคราะห์แนวทางผลิตภัณฑ์เพื่อพัฒนา โดยสรุปผลการศึกษา ดังนี้

1. สถานะเชิงพื้นที่
2. แนวทางการส่งเสริมกระบวนการเครือข่ายองค์ความรู้
3. รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน

1. สถานะเชิงพื้นที่

สถานะพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี สามารถแสดงให้เห็นทุนและศักยภาพของชุมชน ในการจัดการกับสถานการณ์ ในพื้นที่ประกอบด้วย 3 ส่วนคือ (1)บริบทของพื้นที่ เป็นข้อมูลที่ทำให้เกิดความเข้าใจประวัติความเป็นมาของตำบล ลักษณะภูมิประเทศเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ การจอมบึงการปกครอง สิ่งแวดล้อมของชุมชนรวมทั้งลักษณะ และจำนวนประชากรกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ (2) เส้นทางการพัฒนา เป็นข้อมูลของสถานการณ์หรือปัญหาของพื้นที่ งานหรือกิจกรรมที่ตอบสนอง ประชาชนที่ได้รับผลกระทบ ทุนทางสังคมที่เกี่ยวข้อง และผลการดำเนินงานโดยแสดงให้เห็นตามช่วงเวลาที่เกิดขึ้นและในส่วนนี้จะสะท้อนให้เห็นแนวคิดและหลักการในการพัฒนาหรือจัดการกับสถานะการหรือปัญหาของพื้นที่ที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และพันธกิจ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ (3) ทุนและศักยภาพของพื้นที่ เป็นข้อมูลทุนทางสังคมในพื้นที่ซึ่งใช้ในการจัดการกับสถานการณ์และปัญหาของพื้นที่ ประกอบด้วย (1) บุคคล (2) กลุ่มทางสังคม องค์กรชุมชน(๓)หน่วยงานและหมู่บ้านจัดการตัวเอง เป็นการนำปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่เป็นตัวตั้งในการทำงาน และทุนทางสังคมในพื้นที่มีการ ร่วมคิดร่วมทำ จนเกิดเป็นผลกระทบนำมาสู่การเปลี่ยนแปลง ทั้งสถานการณ์ภาวะปรกติ และภาวะวิกฤติ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอย่างเท่าทันต่อเหตุการณ์ ซึ่งแสดงให้เห็นศักยภาพของพื้นที่ในการที่ ในการจัดการตนเองได้ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แนวทางสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและเป็นชุมชนน่าอยู่

2. การส่งเสริมกระบวนการเครือข่ายองค์ความรู้

เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นให้มีคุณภาพ มาตรฐาน เป็นที่ยอมรับในตลาดที่กว้างขึ้นกรมการพัฒนาชุมชนจึงได้จัดทำโครงการส่งเสริมกระบวนการเครือข่ายองค์ความรู้ (Knowledge-Based OTOP : KBO) ขึ้น การดำเนินการตามโครงการมีการมีการนำร่องใน 4 ภาค ภาคละ 1 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ อุตรธานี ราชบุรี และสงขลา เพื่อศึกษาหารูปแบบการดำเนินงานของเครือข่ายองค์ความรู้ KBO จังหวัด ในการพัฒนาขีดความสามารถแก่ผู้ผลิต ผู้ประกอบการ OTOP โดยโครงการนี้จะต้องดำเนินการให้ทั่วประเทศในปี พ.ศ. 2550 ภายใต้แนวคิด การเชื่อมโยงสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นกับชุมชน ด้วยการจัดตั้งเครือข่ายเป็นศูนย์พี่เลี้ยง/ฝึกวิชาชีพ OTOP ออกแบบหลักสูตรให้สอดคล้องกับภูมิปัญญาในแต่ละท้องถิ่นโดยต้องการส่งเสริมให้เครือข่ายองค์ความรู้ KBO จังหวัด เป็นศูนย์กลางในการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนให้ผู้ผลิต ผู้ประกอบการ OTOP พัฒนาขีดความสามารถในการประกอบการ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP ให้มีคุณภาพ มาตรฐาน เป็นที่ต้องการของตลาด สามารถจำหน่ายได้ทั้งในและต่างประเทศ โดยมีเป้าหมายให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

3. รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของผู้ผลิต

รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของผู้ผลิต ผู้ประกอบการ OTOP โดยเครือข่ายองค์ความรู้ KBO จังหวัด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีรูปแบบดังนี้

1. การพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์
2. การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์
3. การพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย
4. การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์
5. การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ร่วมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่

มาใช้ในกระบวนการผลิต

6. การพัฒนาลักษณะของผลิตภัณฑ์ เช่น สี กลิ่น รส เนื้อสัมผัส เป็นต้น

บรรณานุกรม

- กฤษณะ ดาราเรือง. (2017) การพัฒนาผลิตภัณฑ์และกลยุทธ์ทางการตลาดวิสาหกิจ ชุมชนบ้านเขาแหลม จังหวัดนครสวรรค์. **สุทธิปริทัศน์**. ปีที่ 31 ฉบับที่ 100 ตุลาคม - ธันวาคม 2560, 130-143
- กฤษณา วงษาสันต์. (2552). **วิถีไทย**. กรุงเทพฯ: เวิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น.
- กนกพร ฉิมพลี. (2555). รูปแบบการจัดการความรู้ มิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา. **ดุสิตนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม, คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์**.
- ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช อัจฉราภรณ์ มลิวงค์ และปิยะ วัฒนพานิชย์.(2554) ศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัวใจ ตำบลแม่ทะ อำเภอมะทะ จังหวัดลำปาง. **การประชุมสัมมนาเชิงวิชาการรูปแบบพลังงานทดแทนสู่ชุมชนแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 428 30 พฤศจิกายน 2554. มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง. 207-216.**
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2541). **การเรียนรู้ : ชุมทรัพย์ในตน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- งามนิจ กุลกัน. (2557). การจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตำบลอ้อมเกร็ด อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี. **วารสารกระแสวัฒนธรรม**. ปีที่14 ฉบับที่ 25 (มกราคม-มิถุนายน) หน้า 18-29
- จักรพันธ์ จันทร์หอม และ ภัทรธิดา ผลงาม (2562) การวิจัยและพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชนในกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านสว่างธรรมวิเศษ ตำบลบ้านน้ำอ้อม อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด. **วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์ ปที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มีนาคม) หน้า276-288.**
- จังหวัดราชบุรี. เข้าถึงได้จาก <http://www.ratchaburi.go.th/>
- จรรุวรรณ ธรรมวัตร. 2543. **ภูมิปัญญาลูกอีสาน**. โครงการตำรามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- จิตพนธ์ ชุมเกตุ (2560) การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดเพชรบุรี
- เจษฎา นกน้อย และคณะ. (2553). นานาทรรศนะ: การจัดการความรู้และการสร้างองค์การแห่งการเรียนรู้ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2536). “ความหลากหลายทางชีวภาพ:ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนา”.ใน **วิวัฒน์คตินิยม** (บรรณาธิการ). สิทธิชุมชนการกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ชาญชัยอาจินสมาจาร. (2551). **ทฤษฎีการบริหารตามแนวคิดของปราชญ์ตะวันตก**.กรุงเทพฯ: ปัญญาชน.
- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2553). **การจัดการเรียนรู้แนวใหม่**. นนทบุรี: สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ณัฐพัชร์ วรพงศ์พัชร์ พงษ์ศักดิ์ ผกามาศ สฐิตวรรณ สิ้นธุ์นอก สุธรรม ศิวารุช และสมพงษ์ อัศววิธิปิตี.(2562) การพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์น้ำสับประรดแปรรูปที่ทันสมัยเพื่อเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายของกลุ่มผู้ปลูกสับประรดหวานและแปรรูป หมู่บ้านโป่งกระทิงบน.**วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. ปีที่ 9 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม)
- ฐิติพันธ์ จันทร์หอม. (2559).การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอภูมิปัญญาของชาวไทยทรงดำในภูมิภาคตะวันตกของ

- ประเทศไทย.วารสารสมาคมนักวิจัย. ปีที่ 21 ฉบับที่ 1(มกราคม - เมษายน 2559).
- ดวงฤทัย อรรถแสง. (2552). กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น. ขอนแก่น:มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ทรงจิต พูลลาภ. (2544). **ศักยภาพและสถานภาพของภูมิปัญญาไทยเพื่อสืบสานการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน.**กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ทัศนีย์ ทองไชย. (2542). **สภาพและแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้จัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี.**วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, สาขาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย,มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธีระ ภูติ (2560) การจัดการความรู้ของกลุ่มสนใจการผลิต ผลิตภัณฑ์จากไม้ :กรณีกลุ่มสนใจในชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์. วารสารวิชาการแพรวกาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ปีที่ 4 ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม 2560. หน้า 473-492.
- นพรัตน์ ภูมิวุฒิสาร. (2543).**การจัดการการส่งเสริมการตลาด.**พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ภาควิชาการตลาด คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นันทสาร สีสลับ. (2542). “ภูมิปัญญาไทย”. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 23. กรุงเทพฯ:โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.
- นันทวัช นูนารถ. (2560) มกราคม-เมษายน). ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณค่าแห่งวิถีชีวิต วัฒนธรรม เพื่อการศึกษาที่ยั่งยืน.วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์. ปีที่ 12 ฉบับที่ 34. หน้า 7-26.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2556). การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- บัณฑิต เศรษฐศิริโรตม์. (2548). การศึกษาผลกระทบการจัดตั้งเขตการค้าเสรีของประเทศไทย.กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- บุญดี บุญญาภิกิจ, นางลักษณ์ ประสพสุขโชคชัย, ดิสพงษ์ พรชนกนาก และปรียาวรรณ กรรณดวัน. (2549). **การจัดการความรู้...จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ.
- ประกอบ ใจมั่น.(2539). การศึกษาสภาพและความต้องการเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง . กรุงเทพมหานคร:วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2534) การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น. ใน สรุปผลการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ :สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ประเวศ วะสี. (2536). “การศึกษาของชาติ กับภูมิปัญญาท้องถิ่น”. น.17-19. ใน เสรี พงศ์พิศ. (บรรณาธิการ). 2536. **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท.** กรุงเทพมหานคร:อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- ประเวศ วะสี. (2548). **การจัดการความรู้ : กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพ และความสุข.** กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2549).**กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชน.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- แผนพัฒนาจังหวัดราชบุรี พ.ศ.2561 – 2564 (ฉบับทบทวนปี พ.ศ. 2562). เข้าถึงได้จาก www.rajaburi.go.th
- รัตนะ บัวสนธิ.(2535). การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง. ปริญญาโทศึกษาศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2554**. กรุงเทพฯ ฯ :
นานมีบุ๊คส์.

พนารัตน์ เดชกุลทอง (2560) การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมบ้านนาเสียว ใน **รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ครั้งที่ 4** วันที่ 10 มีนาคม 2560 ณ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ หน้า 600-608.

พรทิพย์ กาญจนนิตย์.(2546). **การจัดการความรู้ : สู่วงจรคุณภาพที่เพิ่มพูน**.กรุงเทพฯ: สำนักมาตรฐาน
อุดมศึกษา สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย.

พรธิดา วิเชียรปัญญา.(2547). **การจัดการความรู้พื้นฐานและการประยุกต์ใช้**. กรุงเทพฯ ฯ : เอ็กซ์เปอร์เน็ท.

พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2550). **ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้: แนวคิด เทคนิคและกระบวนการ**. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรสนอง วงศ์สิงห์ทอง. (2545). **วิธีวิทยาการวิจัยการออกแบบผลิตภัณฑ์**.กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์ฯ.

มณีนีภา ชูติบุตร และนิคม ชมพุลอง. (2538). **แนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอน**.
กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์

รัชนิกร หงส์พนัส . 2546. การผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิถีชีวิตทางสังคมในการจัดการเรียนการ
สอน. ในสุวัฒน์ เอี่ยมอรพรรณ, พิมพ์ดี เดชะคุปต์ และกมลพร บัณฑิตยานนท์. **แนวคิดและ
แนวปฏิบัติสำหรับครูเพื่อรองรับเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู** . 99-115. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รัตนะ บัวสนธิ. 2535. **การศึกษาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญา
ท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง**.กรุงเทพมหานคร:วิทยานิพนธ์ปริญญา
โท มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

ราชกิจจานุเบกษา. 2542. 116 ตอนที่ 7 ก, น. 37.

รุ่ง แก้วแดง. (2541). **การนำภูมิปัญญาไทยเข้าระบบสู่การศึกษา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาแห่งชาติ.

รีนา ศรีวรสาร. (2556). **ภูมิปัญญาท้องถิ่น** (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก:

<http://nunsriworasarn3.blogspot.com/2013/03/local-wisdom-2-local-wisdom-popular.html>.

วรพงษ์ พูลพานิช.(2536). **สิ่งที่ได้รับความคุ้มครอง ตามแนวความคิดว่าด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน** .
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย . กรุงเทพฯ.

วรภัทร์ ภูเจริญ. (2557). **องค์กรแห่งการเรียนรู้และการบริหารความรู้**. กรุงเทพฯ ฯ : อริยชน.

วรรณนา โชคบรรดาลสุข กุลยา อนุโลก และวรลักษณ์ ทองประยูร (2559) การถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าตีน
จกไท-ยวนในจังหวัดราชบุรี. **วารสารสมาคมนักวิจัย ปีที่ 21 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน)** หน้า 166-
180.

วัลย์ลักษณ์ อริยัสัจเจเวดิน. (2552). **การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา : ผ้าจกคูบัว ตำบลคูบัว
อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี**. กรุงเทพมหานคร:วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วณิฎา ศิริวรสกุลและวัชรินทร์ อินทพรหม (2559) **การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวเชิง
นิเวศน์วัฒนธรรม กรณีศึกษาตำบลเกาะเกิด อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. **วารสารวิจัย**

ราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2559)
หน้า 42-49.

- วันเพ็ญ พวงพันธ์บุตร. (2542). **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย**. ลพบุรี: สถาบันราชเทวะสตรี.
- วารุณี ตันตวงศ์วานิช และคณะ. (2546). หลักการตลาด. กรุงเทพฯ : เพียร์สันเอ็ดดูเคชั่นอินโดไชน่า.
- วิจารณ์ พานิช. (2548). การวิจัยท้องถิ่นกับการจัดการความรู้. [Online] Available HTTP:<http://blog-for-thai-km.blogspot.com>
- วิจารณ์ พานิช. (2549). **การจัดการความรู้ฉบับนักปฏิบัติ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.
- วิจิต นันทสุวรรณ. (2544). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิหมู่บ้าน.
- วิมลลักษณ์ ชูชาติ. (2543). **ภูมิปัญญาไทยและการศึกษาไทย**. วารสารห้องสมุด, 44(3), 31.
- เวกรพันธ์ ฉ่าสันเทียะ. (2541). รายงานประเมินผลสรุปเพื่อการเรียนรู้ระดับจังหวัด โครงการวิจัยและ**พัฒนาสาธารณะท้องถิ่นนำอยู่จังหวัดชัยภูมิ**. ชัยภูมิ : ชัยภูมิการพิมพ์.
- ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์. (2542). **ภูมิปัญญาชาวบ้าน ยาชุดพิเศษในการพัฒนา**. วารสารวัฒนธรรมไทย. 36(9) หน้า 2-4.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. (2541). **การบริหารการตลาดยุคใหม่**. กรุงเทพฯ: บริษัท ธีระฟิล์มและไซเท็กซ์ จำกัด.
- ศุภฤกษ์ ชูธงชัย. (2558). รูปแบบการจัดการความรู้ โดยผสมผสานองค์ความรู้จากผู้สูงวัยที่มีศักยภาพตามกระบวนการ SECI เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่. วิทยาศาสตร์สุขภาพบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์.(2534). **ภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยศึกษา.
- สามารถ จันทร์สุรย์. (2534). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**.กรุงเทพมหานคร:บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- เสน่ห์ จามริก. (2532). แนวทางพัฒนาการศึกษาไทย : บทวิเคราะห์เบื้องต้น. **การศึกษาแห่งชาติ 1**(ตุลาคม-พฤศจิกายน) หน้า 20-32.
- เสรี พงศ์พิศ. (2536). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร:อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป แอนด์ พับลิชชิง.
- สุดาดวง เรืองรุจิระ. (2538). **นโยบายผลิตภัณฑ์และราคา**. กรุงเทพฯ : ประกายพริก.
- สุปัญญา ไชยชาญ. (2543). **การบริหารการตลาด**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : พี. เอ. ลิฟวิง.
- สุทวิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์. (2555). **บทบาทของสถานศึกษากับภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพฯ: ธีระดเวฟเอ็ดดูเคชั่น.
- สุทวิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์. (2540). **ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้**.วารสารทักษิณคดี. 4(3), หน้า 50.
- สุธีระ ประเสริฐสรทรัพย์. (2549). **วิจัย - ยังมีอะไรที่ไม่รู้ (ว่าไม่รู้)**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุทวิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์. (2555). **บทบาทของสถานศึกษากับภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพฯ: ธีระดเวฟเอ็ดดูเคชั่น.
- สุพัตรา คงขำ และนรินทร์ สังข์รักษา.(2015) **การพัฒนาแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านหนึ่งตะลุงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมท้องถิ่น**. วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัยมหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ 7ฉบับที่ 1(มกราคม-มิถุนายน)

- สุรเชษฐ์ จิตวิบูล.(2542) . **หลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา**.กรุงเทพฯ : ภาควิชาหลักสูตรและ
การสอน คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏจันทรเกษม.
- สุริโย กัณหา.(2558). **การจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์: กรณีศึกษาโรงงานผู้ผลิตเครื่องจักร
อุตสาหกรรมอาหาร**. วิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ.(2537). **แนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดย
ภูมิปัญญาชาวบ้านในโรงเรียนสังกัด สปช. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.**
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.(2541). **แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา.**
กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ และสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. (2550). **คู่มือการสร้าง
กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ และสถาบันเพิ่ม
ผลผลิตแห่งชาติ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2550). **แนวทางการจัดการเรียนรู้ จากแหล่งเรียนรู้**.กรุงเทพฯ :
สำนักงานฯ.
- อมรรัตน์ อนันต์วราพงษ์. 2557. รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนบางหัวเสือ จังหวัดสมุทรปราการตาม
แนวคิดพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง.วารสารศิลปกรรมศาสตร์วิชาการ วิจัย และงานสร้างสรรค์
ราชชมงคลธัญบุรี. ปีที่ 1, ฉบับที่ 2 (ก.ค. – ธ.ค. 2557), หน้า 126-151.
- อภิชาติ ใจอารีย์. (2557). รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการแปรรูปหน่อไม้ของชุมชน
บ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี. วารสารการเมืองการปกครอง, ปีที่ 4ฉบับที่ 2(ก.ค. – ธ.ค. 2557), หน้า
241-158.
- อเนก นาคะบุตร. (2536). ข่าวสารข้อมูลกับความยั่งยืนของการพัฒนา : ใน **คนกับดิน น้ำ ป่า จุดเปลี่ยนแห่ง
ความคิด**.กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- อังกุล สมคเนย์.(2535) **สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้พัฒนาหลักสูตรโรงเรียน
ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี**. กรุงเทพมหานคร:
วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัญญา ดิษฐานนท์ . (2559). **การจัดการและจัดเก็บความรู้ในกระบวนการผลิตสิ่งทอ.วารสารบัณฑิต
วิทยาลัยมหาวิทยาลัยสวนดุสิต** ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2559)
- เอกชัย พุ่มดวง และคณะ. (2556). **การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ในชุมชน ตำบลโคกโคเฒ่า
อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). **ภูมิปัญญาที่ภาควิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย**. นนทบุรี:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง.(2546) .**ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้**. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์
- เอกวิทย์ ณ ถลางและคนอื่น ๆ. (2547). **ภูมิปัญญาที่กษิณ**. ใน เลิศชาย ศิริชัย (บก). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นจาก
ข้อเท็จจริงยกระดับสู่กระบวนการที่ค้นความเข้มแข็งของชุมชน**. นครศรีธรรมราช : สำนัก
วิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.หน้า 9-22.
- อรุณี เกร่งเรื่อง. (2550). **บทบาทกรมทรัพย์สินทางปัญญาในการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น**.วิทยานิพนธ์
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Blier, Helen Marie. Like Mining for Precious Stones the Wisdom and Work of
Exemplary Teachers,Dissertation Abstracts Internationl. 63 (October , 2002) : 292.

Goff, Matthew James. The Worldly and Heavenly Wisdom of 4 Q Instruction. Dissertation Abstracts International. 64 (July , 2002) : 228.

Goldma, A.I. (1999). Knowledge in a Social world. Oxford : Clarendon Press

Krapf , Eric. Unconventional Wisdom about Local Competition, Dissertation Abstracts International. 32 (February, 2002) : 24–28

Orburn, F. William. (1963). Social Change. New York: Mcgraw Hill Book.

Yough, Lee. (1996). Toward a New concept of Local Curriculum. Korea: Free Press.

ไม่มีเนื้อหาจากต้นฉบับ

ไม่มีเนื้อหาจากต้นฉบับ

